

การสละราชสมบัติในพระบาทสมเด็จพระ

พระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว:

ศึกษากระบวนการจัดการ “ความจริง”
ว่าด้วยพระมหากษัตริย์นักประชาธิปไตย

โดย

รองศาสตราจารย์ ดร.นครินทร์ เมฆไตรรัตน์

คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจาก สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)
สนับสนุนการวิจัยด้านความสัมพันธ์ข้ามชาติ และทางเลือกในการพัฒนา
ได้การประสานงานของ รองศาสตราจารย์ ดร.สมบัติ จันทรวงศ์)

กรกฎาคม 2547

“Thailand is a constitutional monarchy with a democratic form of government. Since 1932, kings of Thailand have exercised their constitutional legislative powers through a bicameral National Assembly comprised of a House of Representatives elected by popular vote and a Senate appointed by the King upon recommendation of the Prime Minister. Thai kings exercise executive powers through the cabinet headed by a prime minister, and judicial powers through the law courts. While not directly involved in Thailand's political life, the King exerts a strong moral influence on carefully selected issues.”
(www.mfa.go.th/Thailand/info1.htm)

“ (The King) nonetheless admits that as a constitutional monarch, the King is both above and under the law. The King is, by Bhumibol's inference, above all man-made laws in the land, but is under the law prescribed by teachings of the Lord Buddha. ...The laws by which a Thai King of old had to abide were those of the universal laws and the teachings of Theravada Buddhism; while his virtue earned him the love and respect of his people who, by inference, unanimously selected individual kings as their rulers. (This author then cited King Prajadhipok's confirmation of the tradition of the elected Thai Kings) Both the King and the royalists agree that in practice the King's supreme position is above man-made laws, and the consent of the people makes Thai monarchs democratic ones. ... (Kobkua, 2002: 64)

บทคัดย่อ

การสละราชสมบัติในพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 7 เมื่อวันที่ 2 มีนาคม พ.ศ.2477 (ตามปฏิทินเดิม) นับเป็นเหตุการณ์สำคัญเนื่องด้วยเป็นเรื่องราวที่ไม่เคยเกิดขึ้นมาก่อนในประวัติศาสตร์การเมืองของไทย อีกทั้งเป็นเหตุการณ์ที่ถือกำเนิดในช่วงระยะเวลาแรกของการสถาปนาระบอบรัฐธรรมนูญและระบอบประชาธิปไตย ซึ่งประเทศไทยได้เลือกที่จะวิวัฒน์ตนเองตามวิถีทางของระบอบประชาธิปไตยแบบรัฐสภา ดังนั้น การดำรงอยู่ของสถาบันประมุขของรัฐ จึงนับว่ามีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการจรรโลง และต่อการสร้างความสมานฉันท์ให้บังเกิดขึ้นในระหว่างพลังทางการเมืองต่างๆ รวมทั้ง ต่อการสร้างความเป็นปึกแผ่นให้บังเกิดแก่สถาบันรัฐสภา และสถาบันฝ่ายบริหาร ซึ่งสถาบันการเมืองทั้งสองควรมีการแบ่งอำนาจแยกออกจากกัน มีการถ่วงดุลอำนาจและตรวจสอบกัน รวมทั้งควรที่จะมีการเกื้อกูลกันตามสมควร

การศึกษาเรื่องการสละราชสมบัติในพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ในงานวิจัยฉบับนี้ มิได้เน้นเรื่องราวอันเป็นสาเหตุ กระบวนการ และผลกระทบทางการเมืองที่สืบเนื่องจากการสละราชสมบัติในครั้งกระนั้น หากแต่เน้นการศึกษาวิจัยไปที่ “กระบวนการจัดการ “ความจริงว่าด้วยพระมหากษัตริย์นักประชาธิปไตย” ซึ่งเป็นแนวความคิดและเป็นเป้าหมายหลัก ซึ่งกระบวนการจัดการความจริงเรื่องดังกล่าวมุ่งนำเสนอ และมุ่งทำให้เป็นสถาบัน แน่นนอนว่ากระบวนการจัดการความจริงเรื่องการสละราชสมบัติดังกล่าว มิได้มีเพียงชุดเดียว เนื่องด้วยมีความเห็น กับคำอธิบายที่แตกต่าง และข้อโต้แย้งเกิดขึ้นเป็นระยะๆ อย่างต่อเนื่อง แต่การศึกษาครั้งนี้ พบว่า ความคิดเห็นที่แตกต่างและโต้แย้งกับแนวทางความคิดหลักชุดหนึ่ง มิได้มีการพัฒนาเป็นสถาบัน และมิได้เป็นวาทกรรมที่ได้รับการรับรองจากรัฐและหน่วยราชการของประเทศไทย

การศึกษานี้ ได้วิเคราะห์กระบวนการจัดการความจริงเรื่องดังกล่าวออกเป็นสองแบบแผน ในระหว่างแบบจารีต ได้แก่ การบอกเล่าเรื่อง การเขียน และการพิมพ์ กับกระบวนการจัดการความจริงแบบใหม่ ได้แก่ การสถาปนาการรับรู้และคำอธิบายเรื่องดังกล่าวให้อยู่คู่กับสถาบันรัฐสภา มหาวิทยาลัย และงานพระราชพิธี รวมทั้งวันหยุดราชการของประเทศ

ABSTRACT

Abdication of King Prajadhipok, Rama VII, on March 2nd 1934 (old calendar of Siam) has been remembered as one of the most importantly and historically event because it has been entirely never happened. That incident was coinciding with the beginning of Thai constitutional regime, which founders conceded to the parliamentary and democratic form as the optimal and evolutionary choice of this country. In this circumstance, the continuing and adjusting role of the Monarchy as the head of state therefore was indispensable for reconciliation of all old and new political forces. Establishment of new political regime, comprising of parliament and executive, needed moral and political support from the Monarchy more or less.

This study has no aims to emphasize causes, consequences, and impacts of Rama VII abdication upon Thai politics per se, but it intended to grasp the management of “truth” regarding the notion of “democratic king” as the mainstream of idea targeting to be presented and institutionalized.

Certainly, there is also different, contrasting, and competing explanation upon the King’s abdication but such explanation does not get an institutional approval by Thai state as well as not being a part of Thai official discourse in any extent.

This study analyzes the management of “truth” regarding King’s abdication, and the notion of Thai democratic King into two patterns. There are the politically engaging between the old type, i.e. making oral stories, writing books, and publishing document, and the new type, establishing specific knowledge and explanation well co-existing with parliamentary, university, state ceremony and activities upon Thai official holiday.

กิตติกรรมประกาศ

การศึกษาวิจัยนี้ เริ่มต้นด้วยแรงกระตุ้น และการตั้งคำถามของ รองศาสตราจารย์ ดร.สมบัติ จันทรวงศ์ หัวหน้าโครงการวิจัย และรองศาสตราจารย์ ดร.ชัยวัฒน์ สถาอานันท์ ผู้เขียนบทความที่ท้าทายและช่วยให้ผู้เขียน และสังคมไทยได้คิดว่า ความจริงต่างๆ ของไทย (รวมทั้งของวิชาสังคมศาสตร์โดยรวม!) นั้น มีหลายโฉมหน้า โดยที่แต่ละโฉมหน้าล้วนมีกระบวนการจัดการให้เป็นไป มากกว่าที่จะเป็นการแสดงความจริงของแต่ละส่วนและแต่ละเรื่องได้ด้วยตนเอง

ในตลอดระยะเวลาหลายปีของการวิจัยนี้ ผู้วิจัยได้รับประโยชน์อย่างยิ่งจากการจัดสัมมนากลุ่มย่อยเพื่อรายงานความก้าวหน้างานวิจัย ซึ่งหัวหน้าโครงการวิจัยได้จัดขึ้นเป็นระยะๆ ในที่นี้ ผู้วิจัยขอแสดงความขอบคุณเป็นอย่างสูงต่อ ศาสตราจารย์ เสน่ห์ จามริก รองศาสตราจารย์ ดร.มนตรี เจนวิทย์การ รองศาสตราจารย์ ดร.ธเนศ อาภรณ์สุวรรณ และ รองศาสตราจารย์ ดร.สมเกียรติ วันทะนะ ซึ่งได้ตั้งคำถาม และให้คำชี้แนะต่างๆ อันมีส่วนสำคัญทำให้งานวิจัยนี้ มีความสมบูรณ์มากขึ้นกว่าที่ได้คิดและมีการเตรียมการในเบื้องต้น เป็นอย่างมาก

ผู้วิจัย ขอขอบคุณ คุณสุวิสถิติ โภชนพันธ์ ผู้ช่วยวิจัย ซึ่งได้ช่วยค้นคว้าหาข้อมูลต่างๆ ด้วยความแข็งขัน อีกทั้งได้จัดระบบต่างๆ ของข้อมูลให้เป็นอย่างดี

อย่างไรก็ตาม ความผิดพลาดและบกพร่องต่างๆ ที่พึงมี และอาจจะปรากฏอยู่ในงานวิจัยนี้ ทั้งหมดเป็นความรับผิดชอบของผู้วิจัยเองแต่เพียงผู้เดียว หากได้มีส่วนเกี่ยวข้องกับท่านผู้รู้ต่างๆ ที่ผู้วิจัยได้กล่าวนามมาข้างต้น แต่ประการใดทั้งสิ้น

สารบัญ

<u>เรื่อง</u>	<u>หน้า</u>
บทคัดย่อ	I
Abstract	II
กิตติกรรมประกาศ	III
บทที่ 1 บทนำ ปัญหาการวิจัย กับกรอบแนวคิดและทฤษฎีที่ใช้ในการวิจัย	1
ปัญหาการวิจัย	1
วัตถุประสงค์การวิจัย	2
ระเบียบวิธีการวิจัย	3
แนวคิดและทฤษฎีที่ใช้ในการวิจัย	4
บทที่ 2 กระบวนการจัดการความจริงแบบจารีตประเพณี (1)	
เรื่องบอกเล่าเกี่ยวกับการสละราชสมบัติ	14
เรื่องบอกเล่าของฝ่ายอนุรักษนิยมและกลุ่มสังคมที่เกี่ยวข้อง	16
เรื่องบอกเล่าของกลุ่มคณะราษฎรและผู้ให้การสนับสนุน	22
เรื่องบอกเล่าในลักษณะผสมผสานและมีการสร้างสรรค์เรื่องใหม่	28
บทที่ 3 กระบวนการจัดการความจริงแบบจารีตประเพณี (2)	
ประวัติศาสตร์นิพนธ์ของนักประวัติศาสตร์สมัครเล่น	
กับนักประวัติศาสตร์อาชีพ	37
ประวัติศาสตร์นิพนธ์แบบอนุรักษนิยม	38
ประวัติศาสตร์นิพนธ์แบบชาตินิยม	46
ประวัติศาสตร์นิพนธ์แบบมาร์กซิสต์และสังคมนิยม	49
ประวัติศาสตร์นิพนธ์แบบเสรีนิยม	52
บทที่ 4 กระบวนการจัดการความจริงแบบจารีตประเพณี (3)	
การสถาปนาภาษาทางการว่าด้วยพระมหากษัตริย์ประชาธิปไตย	61
ความเป็นมาของภาษาทางการว่าด้วยระบอบประชาธิปไตย	

ที่มีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข	62
คำอธิบายของปัญญาชนคนสำคัญบางคนเกี่ยวกับ พระมหากษัตริย์	
กับระบอบประชาธิปไตย	70
เอกสารและสิ่งพิมพ์ของทางราชการว่าด้วยพระมหากษัตริย์	
นักประชาธิปไตย	76
บทที่ 5 กระบวนการจัดการความจริงแบบใหม่ (1)	
การเปลี่ยนแปลงของรัฐสภา และองค์กรของรัฐสภาในระบอบ	
ประชาธิปไตยที่มีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข	83
พัฒนาการทางการเมืองและอำนาจของรัฐสภาไทย	84
รัฐสภากับพระบรมราชานุสาวรีย์พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว	89
สถาบันพระปกเกล้า กับการพัฒนาระบอบประชาธิปไตย	95
บทที่ 6 กระบวนการจัดการความจริงแบบใหม่ (2)	
สถาบันการศึกษา ตำราเรียน และตราไปรษณียากร	
กับวาทกรรมพระมหากษัตริย์นักประชาธิปไตย	101
มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช	106
แบบเรียนประถมศึกษา กับพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว	
และประชาธิปไตยของไทย	109
ตราไปรษณียากรที่เกี่ยวข้องกับพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว	
และระบอบประชาธิปไตย	113
บทที่ 7 กระบวนการจัดการความจริงแบบใหม่ (3)	
พระราชพิธี เทศกาล วันหยุดราชการ และวัฒนธรรมทางการเมือง	119
พระราชพิธีสมัยใหม่ กับความหมายทางการเมือง	119
เทศกาลและวันหยุดราชการที่เกี่ยวข้องกับพระมหากษัตริย์	121
วัฒนธรรมทางการเมืองของระบอบพระมหากษัตริย์นักประชาธิปไตย	125
บทที่ 8 สรุปผลการวิจัย และข้อเสนอแนะ	136
บรรณานุกรม	139

สารบัญตาราง

<u>เรื่อง</u>	<u>หน้า</u>
ตารางที่ 5.1 แสดงพื้นฐานอาชีพของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรของไทย	87
ตารางที่ 5.2 แสดงพื้นฐานอาชีพของสมาชิกวุฒิสภาไทย	87
ตารางที่ 5.3 แสดงการริเริ่มก่อสร้างพระบรมราชานุสาวรีย์ ของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว	92
ตารางที่ 5.4 แสดงการจัดงานนิทรรศการของสถาบันพระปกเกล้า ในปี พ.ศ.2542	97
ตารางที่ 6.1 แสดงการจัดกิจกรรมทางการศึกษาและทางสังคม ที่เกี่ยวข้องกับพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว	102
ตารางที่ 7.1 แสดงรัฐพิธีที่สำคัญ ๆ ในปัจจุบัน	120
ตารางที่ 7.2 แสดงพัฒนาการของวันหยุดราชการของไทย ตั้งแต่ พ.ศ.2475 – ปัจจุบัน	122

บทนำ ปัญหาการวิจัย กับกรอบแนวคิด และทฤษฎีที่ใช้ในการวิจัย

ปัญหาการวิจัย

ชีวิตทางสังคมการเมืองของไทยและของโลกสมัยใหม่ มนุษย์ทั่วไปถูกห้อมล้อมด้วยภาษา องค์ความรู้ คำโฆษณา คำขวัญ คำประกาศ การบอกเล่าเรื่อง โครงเรื่อง ความจำ ฯลฯ ทั้งที่อาจเกิดขึ้นเองตามธรรมชาติและเป็นไปตามลักษณะวิวัฒนาการของสังคมประการหนึ่ง และอาจมีความตั้งใจที่จะสร้างภาษาและภาษาทางการเมืองที่มีลักษณะเฉพาะเจาะจงขึ้นโดยกลไกของสถาบันทางสังคมการเมือง และทางอุดมการณ์เพื่อจะได้เป็นเครื่องห้อมล้อมกิจกรรมของมนุษย์โดยทั่วไปในอีกประการหนึ่ง

ความสำคัญของเรื่องนี้ อยู่ที่ว่าภาษา องค์ความรู้ คำโฆษณา คำขวัญ ประกาศ ฯลฯ ต่างๆ ดังกล่าว ไม่ว่าจะเป็นพื้นฐานความเป็นจริงรองรับ หรือไม่นั้นเป็นประเด็นปัญหาหนึ่ง แต่ที่สำคัญอย่างยิ่งกว่าการตั้งคำถามว่าเรื่องดังกล่าวมี “ความจริง” รองรับหรือไม่ นั่นก็คือ ภาษา องค์ความรู้ ประกาศ คำโฆษณา ฯลฯ นั้น มีอิทธิพลต่อความคิดความเชื่อของมนุษย์ อีกทั้งเป็นกระบวนการสำคัญประการหนึ่งของการหล่อหลอมทำให้มนุษย์มีความคิด มีการแลเห็น มีความเข้าใจ และมีความเชื่ออย่างปราศจากความเคลือบแคลงว่าเรื่องต่างๆ นั้นมีสภาพเป็นความจริง (Truth) หรือเป็นเรื่องราวที่เป็นจริง หรือไม่ และเป็นสิ่งที่เราทุกคนต้องประสบและเชื่อถืออย่างมิอาจหลีกเลี่ยงได้ หรือไม่

แนวคิดเรื่องพระมหากษัตริย์นักประชาธิปไตย หรือ Democratic King นับเป็นแนวคิด และเป็นคำประกาศทางการเมืองชนิดหนึ่ง ซึ่งมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อชีวิตทางการเมืองของไทย⁽¹⁾ ทั้งในระดับของสถาบัน อุดมการณ์ วาทกรรม และในระดับของกิจกรรมความเคลื่อนไหวของปัจเจกบุคคลในช่วงเวลาร่วมสมัย แนวคิดดังกล่าวนี้ กล่าวได้ว่ามีความเกี่ยวข้องกับ “การสละราชสมบัติ” ของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 7 อย่างแนบแน่นและใกล้ชิด เนื่องด้วยการสละราชสมบัติของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวในครั้งนั้นนับเป็นเหตุการณ์พิเศษ ที่ก่อให้เกิดปัญหาและผลกระทบทั้งในทางการเมือง คือมีผลต่อการดำเนินงานของรัฐบาลทั้งในห้วงสมัยนั้น และในสมัยต่อๆ มา โดยเกิดเป็นปัญหาต่อการให้คำอธิบายว่าพระองค์ทรงสละราชสมบัติ เพราะเหตุใด ด้วยสาเหตุปัจจัยอะไร และมีผลอย่างไรต่อสังคมการเมืองไทยโดยรวม

การศึกษาในที่นี้ ไม่ได้มุ่งค้นคว้าหาคำตอบถึงเบื้องหน้าเบื้องหลังของการพระราชสมบัติของรัชกาลที่ 7 (ซึ่งผู้วิจัยเองก็มีความตระหนักว่ามีความสำคัญ แต่ก็ควรจะมีการศึกษาวิจัยอย่างลึกซึ้งต่อไปในที่อื่นๆ) เมื่อวันที่ 2 มีนาคม พ.ศ.2477 หากแต่มุ่งจะศึกษาถึงกระบวนการจัดการความจริง ตลอดจนถึงความคลี่คลาย และความเป็นไปในมิติต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับคำอธิบาย รวมทั้งต้ององค์ประกอบต่างๆ ที่แวดล้อมกับชุดของคำอธิบาย “ความจริง” เรื่องการพระราชสมบัติของรัชกาลที่ 7 ว่ามีความเป็นมา และมีการดำเนินการกันอย่างไร และแน่นอนว่าแนวคิดและประโยคที่กล่าวว่าพระองค์ทรงเป็นพระมหากษัตริย์นักประชาธิปไตยได้เกิดขึ้นมาอย่างไร และมีผลกระทบต่อการพัฒนาการทางการเมืองของไทยนับตั้งแต่ปี พ.ศ.2477 ตราบจนถึงปัจจุบัน ในลักษณะใด

ทั้งนี้ ควรตระหนักเป็นพื้นฐานเสียก่อนด้วยว่า พระมหากษัตริย์ กับประชาธิปไตย เป็นสองคำที่มีฐานคิดที่แตกต่าง และขัดแย้งหักล้างกันอยู่แล้วมาแต่โบราณ ฉะนั้น การที่สองแนวความคิดดังกล่าวจะมารวมกันและผสมปนเปกันจนกลายเป็นแนวความคิดใหม่ คือเป็น พระมหากษัตริย์นักประชาธิปไตย (Democratic King หรือ Democratic Monarchy) จึงควรจะได้รับพิจารณาว่าเป็นการประดิษฐ์ใหม่ หรือ เป็นการสร้างสรรค์ใหม่ทั้งในทางความคิด และในทางการเมือง ซึ่งเกี่ยวพันกับ “อำนาจ” ที่อยู่เบื้องหลังการผสมผสานสองความคิดดังกล่าวเข้าด้วยกันอยู่ด้วย

กล่าวในอีกนัยหนึ่ง คือ โจทย์ของการศึกษาวิจัยนี้อยู่ในระดับของการให้ความหมาย การผลิตความหมาย การโต้แย้ง การหักล้าง การแปรเปลี่ยน และการสร้างสรรค์ หรือการให้ความหมายใหม่ๆ ต่อเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นแล้วในอดีตเหตุการณ์หนึ่ง ซึ่งมีความสำคัญอย่างยิ่งในประวัติศาสตร์การเมืองการปกครองไทย นั่นคือ การพระราชสมบัติของรัชกาลที่ 7 ว่าเรื่องดังกล่าว มีบุคคล กลุ่มบุคคล รวมทั้งสถาบันทางสังคม และสถาบันทางการเมืองเข้าไปเกี่ยวข้องอย่างไร และการเข้าไปเกี่ยวข้องกับการมีบทบาทร่วมในกระบวนการดังกล่าวนั้นมีการใช้ “เทคโนโลยี” ทางสังคมอะไร และใช้ในลักษณะใด

วัตถุประสงค์การวิจัย

การศึกษานี้ มีวัตถุประสงค์สำคัญใน 3 ประการ ดังต่อไปนี้ กล่าวคือ เป็นการศึกษาถึงลักษณะและพัฒนาการของคำอธิบายสำคัญๆ ที่เกี่ยวข้องกับการพระราชสมบัติของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 7 โดยเฉพาะอย่างยิ่งในประเด็นที่เป็นรากฐานให้กับแนวความคิด และคำกล่าวที่ว่า พระองค์ทรงเป็นพระมหากษัตริย์นักประชาธิปไตย (กล่าวคือ พระองค์ทรงเป็นนักประชาธิปไตยเสียยิ่งกว่าพวกคณะราษฎร ซึ่งเป็นผู้เรียกร้องและก่อการเปลี่ยนแปลงการปกครองเมื่อวันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ.2475)

ในประการต่อมา คือการศึกษาถึงลักษณะของการจัดการ “ความจริง” เรื่องดังกล่าวในประเด็นที่ว่า ในกลุ่มของผู้สร้างคำอธิบาย ทั้งที่เห็นด้วยกับคำอธิบาย และพวกที่ได้แย้ง หรือมีความเห็นต่างจากคำอธิบายได้ใช้กลไกอะไรเป็น “เครื่องมือ” หรือเป็น “อุปกรณ์” ของการบริหารและจัดการความจริงของตน

การศึกษาในประเด็นที่สองนี้ นอกจากจะช่วยให้เรามีความรู้ความเข้าใจในเนื้อหาของ “ความจริง” ของประโยคที่กล่าวว่า “รัชกาลที่ 7 ทรงเป็นพระมหากษัตริย์นักประชาธิปไตย” อย่างรอบด้านแล้ว ยังมีส่วนช่วยให้เราได้ทราบถึงกระบวนการทางสังคมการเมือง หรือเทคโนโลยีทางสังคมการเมือง ซึ่งเป็นอุปกรณ์สำคัญของกระบวนการบริหารและจัดการ “ความจริง” ของสังคมการเมืองไทยไปพร้อมๆ กันด้วย

ในอีกประการหนึ่ง การศึกษานี้ยังมีวัตถุประสงค์ที่จะทำการรวบรวมและจะมีการประเมินผลกระทบของ “ความจริงที่ถูกจัดการ” เรื่องพระมหากษัตริย์นักประชาธิปไตยของไทย ว่าได้มีผลกระทบอย่างไรต่อการดำเนินกิจกรรมทางการเมืองของรัฐ รัฐบาล และรัฐสภา ตลอดจนถึงผลกระทบต่อกลุ่มทางการเมืองต่างๆ ของไทยในประวัติศาสตร์ยุคร่วมสมัย

ระเบียบวิธีการวิจัย

การศึกษานี้เป็นการศึกษาในทางประวัติศาสตร์ (Historical research) โดยเป็นการศึกษาวิจัยเอกสาร (Documentary research) และเป็นการศึกษาทางรัฐศาสตร์ในลักษณะหนึ่ง ซึ่งเน้นการประมวล การรวบรวม การวิจารณ์ และการสังเคราะห์ข้อมูลเชิงประจักษ์ (Empirical political research)

ในการศึกษานี้ ผู้วิจัยจะทำการรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร ทั้งที่เป็นเอกสารชั้นต้นของทางราชการและของหน่วยงานต่างๆ รวมทั้งที่เป็นเอกสารชั้นรอง ซึ่งได้มีผู้ศึกษา รวบรวม หรือวิเคราะห์ไว้แล้ว โดยที่ผู้วิจัยจะทำการวิพากษ์ และทำการเรียบเรียงข้อมูลเสียใหม่ตามลำดับของเวลาที่เหตุการณ์ต่างๆ เกิดขึ้นจริง ซึ่งกรอบของเวลานี้จะเป็นเครื่องช่วยอย่างมากในการแยกแยะให้เห็นถึงสาเหตุปัจจัยต่างๆ ว่าเป็นเหตุและอะไรเป็นผลของกันและกัน

ข้อมูลอีกส่วนหนึ่งจะได้มาจากการสังเกตพฤติกรรม การกระทำ และความเป็นไปต่างๆ รวมทั้งจะได้มาจากการสัมภาษณ์บุคคล ซึ่งมีทั้งส่วนที่บุคคลนั้นๆ ได้เคยให้คำสัมภาษณ์และพิมพ์เผยแพร่คำสัมภาษณ์ไปแล้วประการหนึ่ง และผู้วิจัยได้ทำการสัมภาษณ์เพิ่มเติมขึ้นเพื่อการวิจัยนี้เป็นการเฉพาะในอีกส่วนหนึ่ง

นอกจากนี้ ได้แก่ ข้อมูลจากสิ่งพิมพ์อิเล็กทรอนิกส์ประเภทต่างๆ ทั้งที่เป็นภาษาไทย และภาษาต่างประเทศ โดยที่ผู้วิจัยจะทำการสืบค้นหาเว็บไซต์และเรื่องราวต่างๆ ผ่านช่องทาง

สืบค้นของ www.google.com; www.alltheweb.com; www.yahoo.com และ www.siamguru.com เป็นต้น

ในการวิเคราะห์ข้อมูลต่างๆ ทุกประเภทดังกล่าวข้างต้น ผู้วิจัยจะได้ทำการประยุกต์ใช้แนวคิดสำคัญๆ ในทางรัฐศาสตร์และสังคมศาสตร์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งแนวคิดและการวิเคราะห์เรื่อง“อำนาจ” (Power Analysis) ซึ่งมีอยู่หลายรูปแบบ และหลายลักษณะ ดังจะได้ประมวลและนำเสนอในหัวข้อต่อไปข้างหน้า

แนวคิดและทฤษฎีที่ใช้ในการวิจัย

การศึกษาวิจัยในหัวเรื่อง “การสละราชสมบัติของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว : ศึกษากระบวนการจัด “ความจริง” ว่าด้วยมหากษัตริย์นักประชาธิปไตย” นี้ จะเห็นได้ว่าโจทย์หลัก ซึ่งผู้วิจัยต้องวิเคราะห์ และใช้เรียบเรียงร้อยข้อมูลต่างๆ ให้เข้าด้วยกันอย่างเป็นระบบ รวมทั้งต้องการคำอธิบายในการวิจัยเพิ่มเติมอย่างสำคัญจะเกี่ยวข้องกับโดยตรงกับแนวความคิดที่ว่าด้วย “พระมหากษัตริย์นักประชาธิปไตย” ว่าเป็นไปในลักษณะใด และมีกระบวนการจัดการความจริงในแบบใด หรือในลักษณะใดที่รองรับ และเป็นฐานให้กับแนวความคิดดังกล่าว⁽²⁾

ทั้งนี้ คงจะเป็นที่ตระหนัก รวมทั้งควรเป็นที่เข้าใจในเบื้องต้นก่อนว่า Monarchy กับ Democracy นั้น เป็นแนวความคิดที่อยู่ในคู่ตรงกันข้ามและเป็นปฏิปักษ์กันมานับตั้งแต่สมัยโบราณ (เนื่องด้วย Monarchy หมายถึงระบบการปกครองของบุคคลเพียงคนเดียว ตรงกันข้ามกับ Democracy ที่หมายถึงการปกครองของคนส่วนใหญ่เสมอ) และมีอาจจะนำคำทั้งสองมาผูกสัมพันธ์กันจนกลายเป็นแนวความคิด (Concept) ที่เป็นอันหนึ่งเดียวกันได้อย่างง่ายๆ ดังที่เกิดขึ้นและปรากฏในสังคมการเมืองของไทยในห้วงเวลานี้

ดังนั้น การที่แนวคิดซึ่งเป็นปฏิปักษ์ต่อกันทั้งสองสามารถประสานเข้าไปด้วยกันเป็นหนึ่งเดียวได้อย่างผสมกลมกลืน ควรจะนับว่าเป็นประติสัณฐานกรรมของทางการเมืองและทางปัญญา หรืออุดมการณ์ของโลกสมัยใหม่โดยแท้ ทั้งนี้เนื่องจากในช่วงปลายคริสต์ศตวรรษที่ 19 นี้เอง ประเทศต่างๆ ส่วนใหญ่ในโลกที่ปกครองด้วยระบอบราชาธิปไตยก็หาได้มีการวิพากษ์การปกครองในแบบประชาธิปไตยด้วยไม่ และแม้ว่าในระยะต่อมาประเทศต่างๆ เหล่านั้น จะได้เปลี่ยนแปลงการปกครองไปเป็นระบอบประชาธิปไตยในรูปแบบใดก็ตาม แต่การขำรงรักษาผู้ปกครองที่เป็นกษัตริย์ไว้ในฐานะเป็นประมุขของรัฐด้วยนั้น ก็มีไว้ว่าจะเป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นอย่างราบรื่น หรือว่าเป็นไปอย่างง่ายดายและเรียบร้อย⁽³⁾

ตัวอย่างที่พบได้ อาทิเช่น การเกิดขึ้นและวิวัฒนาการของระบอบกษัตริย์ภายใต้รัฐธรรมนูญของประเทศอิตาลี ในปี ค.ศ.1861 (ก่อนที่จะสิ้นสุดลงในปี 1946) ประเทศนอร์เวย์ ในปี ค.ศ.1905 และประเทศกรีซ ในปี ค.ศ.1862 (ก่อนจะถูกโค่นล้มในปี 1916) เป็นต้น ก็ล้วน

เป็นการสถาปนาภคัตริย์ขึ้นใหม่ โดยการอัญเชิญภคัตริย์มาจากต่างประเทศ ภายหลังจากที่มีการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองภายในเป็นที่เรียบร้อยแล้ว

เป็นที่เข้าใจว่า ประเทศสหราชอาณาจักร และอาจจะหมายรวมถึงประเทศฝรั่งเศสในช่วงต้นของสมัยการปฏิวัติเท่านั้นที่อาจจะพิจารณาได้ว่าสถาบันพระมหากษัตริย์มีความสืบเนื่องจากระบบเก่า ซึ่งพระมหากษัตริย์ทรงมีพระราชอำนาจอย่างสมบูรณ์และเด็ดขาด (Absolute monarchy) และได้เปลี่ยนมาเป็นพระมหากษัตริย์ภายใต้ระบอบการปกครองใหม่ ซึ่งมีหลักการปกครองใหม่กำกับการดำเนินงานของรัฐบาล เช่น หลักอำนาจการเมืองสูงสุดเป็นของรัฐบาลในประเทศสหราชอาณาจักร และหลักอิสรภาพ เสมอภาค และภราดรภาพของฝรั่งเศสในสมัยระบอบใหม่ เป็นต้น

ภายใต้สภาวะแวดล้อมทางการเมืองใหม่ๆ ดังกล่าว ปรากฏว่านักคิดนักเขียนชาวฝรั่งเศสคนหนึ่ง ชื่อ W. Dupre ได้ใช้คำว่า Constitutional monarchy เป็นครั้งแรกใน ปี ค.ศ.1801 อย่างไรก็ดี แนวคิดดังกล่าวในสมัยนั้น มิได้หมายความว่าพระมหากษัตริย์ทรงเป็นนักประชาธิปไตยแต่ประการใด หากแต่หมายความว่า พระมหากษัตริย์กับการปกครองระบอบรัฐธรรมนูญประชาธิปไตยสามารถมีความสัมพันธ์กัน และดำเนินการแบบอยู่คู่เคียงกันไปได้

ในการวิเคราะห์ถึงกำเนิด และลักษณะของวัฒนธรรมทางการเมือง ซึ่งพระมหากษัตริย์ยังทรงครองพระองค์และครองสถาบันของพระองค์ไว้ในโลกทางการเมืองร่วมสมัย Richard Rose และ Dennis Kavanagh เสนอว่า ปัจจัยสำคัญก็เนื่องมาจากความพร้อมที่พระมหากษัตริย์และราชวงศ์ของพระองค์ที่จะ “ถอนตัว” ออกจากการมีบทบาทอย่างแข็งขันในทางการเมืองประการหนึ่ง และเกิดจากความตระหนักรู้ถึงการที่จะปฏิเสธและการรับที่จะเข้าไปเกี่ยวพันกับการเมืองอย่างเหมาะสมในอีกประการหนึ่ง (Rose and Kavanagh, 1976: 548-576; Rose, 1995: 846)

จากการสำรวจถึงคำ ความหมาย และแนวความคิดที่ใช้อยู่ในโลกทางการเมืองสมัยปัจจุบัน ผู้วิจัยพบว่า มีคำและแนวความคิดที่เกี่ยวข้องกับพระมหากษัตริย์และการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอยู่ 3 แนวความคิด หลักๆ ดังต่อไปนี้

1. แนวความคิดและคำว่า Constitutional Monarchy

แนวคิดนี้ เป็นแนวคิดและเป็นคำศัพท์ทางการเมืองที่ได้รับการประดิษฐ์เมื่อราวต้นคริสต์ศตวรรษที่ 19 โดยได้รับการยอมรับอย่างกว้างขวางมากขึ้นตามกาลเวลาและมีการใช้เรื่อยมาตามลำดับ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อประเทศหนึ่งๆ เริ่มการเปลี่ยนแปลงจากระบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาเป็นระบอบประชาธิปไตย ก็มักจะใช้คำนี้เป็นปฐมเสมอ อย่างไรก็ตาม สำหรับคำๆ นี้ในปัจจุบัน พบว่าประเทศสหราชอาณาจักร, เนเธอร์แลนด์

แลนด์, ลักเซมเบิร์ก, โมร็อกโก, นอร์เวย์, สวีเดน, เดนมาร์ก, ญี่ปุ่น และประเทศเลคเทินสไตน์ นับเป็นกลุ่มประเทศที่ใช้คำและแนวคิดนี้อย่างหนาแน่นและเป็นหลักฐานมากที่สุด (เรื่องนี้ขอให้ดู บทความเรื่อง "What is the monarchy" จัดพิมพ์โดย The Center for Citizenship ได้จาก www.home.clara.net/citizen/monarchy/mon.html ; ในกรณีของประเทศเดนมาร์กขอให้ดู www.denmarkemb.org/armed.htm; และในกรณีของประเทศสวีเดนดูจาก www.uea.uk./lit/scanstudies/sew/ เป็นต้น)

อนึ่ง ในกรณีของประเทศสหราชอาณาจักร ซึ่งเป็นที่เข้าใจและมีการยอมรับกันอย่างกว้างขวางเป็นประเทศที่ปกครองในระบอบ Constitutional Monarchy นั้น มาจนถึงปัจจุบันนี้ แนวคิดดังกล่าวก็มีการเปลี่ยนแปลงไปแล้วอย่างมาก ซึ่ง Ben Partridge (บทความชื่อ Can Monarchy Survive in the 21st Century? www.rferl.org/nca/features) เห็นว่าระบบกษัตริย์ของสหราชอาณาจักรมีความต่างจากระบบ Constitutional Monarchy ของประเทศเนเธอร์แลนด์ และประเทศลักเซมเบิร์ก อย่างมาก ถึงขั้นที่ควรจะเรียกใหม่ว่าระบบกษัตริย์ของสหราชอาณาจักรนั้นเป็น "ระบบผสม" เหตุเพราะว่าพระองค์ทรงมี political authority อย่างเห็นได้ชัด และทรงเป็นประมุข Anglican Church อีกส่วนหนึ่งด้วย ซึ่งกษัตริย์ของเนเธอร์แลนด์ และลักเซมเบิร์ก ไม่ได้มีพระราชอำนาจ และสถานะในแบบดังกล่าวเลย

2. แนวความคิด และคำว่า Parliamentary Monarchy

แนวความคิดและคำศัพท์ดังกล่าวปรากฏเป็นภาษาการเมืองทางการเมืองโดยใช้ในประเทศเบลเยียมและในประเทศสเปนอย่างชัดเจน (www.lachambre.be/en/html สำหรับคำอธิบายที่เกี่ยวกับประเทศเบลเยียม) และในกรณีของ ประเทศสเปนนั้นขอให้ดูคำอธิบายอย่างเป็นระบบพร้อมกับรายละเอียดต่างๆ ทางประวัติศาสตร์ ได้จาก www.csudh.edu/globaloptions/3755students_sp96/Spain/POLITICAL.SYS.HTML)

แนวความคิดและความหมายของคำในลักษณะดังกล่าวเป็นที่เข้าใจ และวิเคราะห์ได้ว่าพระมหากษัตริย์ของประเทศดังกล่าวนั้นได้ถูกจำกัดพระราชอำนาจจริงๆ โดยอำนาจของรัฐสภา เสียยิ่งกว่าจะถูกจำกัดอำนาจโดยรัฐธรรมนูญ หรือกฎหมายรัฐธรรมนูญ ซึ่งในบางประเทศแล้ว สถานะของรัฐธรรมนูญมีวิวัฒนาการที่ไม่ราบรื่น และอาจถึงขั้นที่เรียกได้ว่าล้มลุกคลุกคลาน (ตัวอย่างเช่น ประเทศ สเปน เป็นต้น ซึ่งตกอยู่ภายใต้การปกครองของผู้นำแบบฟาสซิสต์เป็นเวลานาน) ต่างจากอำนาจของรัฐสภาซึ่งแปลว่าที่ประชุมของบรรดาชนชั้นนำ และผู้แทนปวงชน ซึ่งจัดเป็นองค์กร หรือเป็นสถาบันที่มีอำนาจทางการเมืองอย่างเป็นรูปธรรม และมีกลไกรองรับมากกว่า

3. แนวความคิดและคำว่า Democratic Monarchy

นับเป็นแนวความคิดและเป็นคำศัพท์ทางการเมืองอีกชุดหนึ่ง ซึ่งปรากฏว่าประเทศภูฐาน (www.chhundu.com.bt/About%20Us.htm) ได้ใช้คำดังกล่าวอย่างชัดเจน อีกประเทศหนึ่งคือ จอร์แดน (www.Kinghussein.gov.jo/views_lif.html) และประเทศบรูไน (www.marimari.com/content/brunei/general_info/history.html) เป็นต้น ซึ่งในกรณีของประเทศบรูไนนั้น ได้เรียกประมุขของตนว่า “Democratic Muslim Monarchy”

นอกจากนี้ เป็นที่น่าสังเกตว่าประเทศเล็กๆ และเพิ่งเริ่มต้นการพัฒนาทางการเมืองเมื่อเร็วๆ นี้ ก็มีความนิยมที่จะเรียกผู้นำของตนว่าเป็น Democratic monarchy เช่นกัน ตัวอย่างเช่น ประเทศดองก้า และประเทศเมอริตต์ เป็นต้น (ในกรณีของดองก้า ขอให้ดูบทความของ Semisi Kailahi “Ever heard of Democratic Monarchy?” จาก www.tongstar.com และในกรณีของประเทศเมอริตต์ ขอให้ดู www.members.tripod.com)

อึ้ง ในเรื่องเดียวกันนี้ ได้มีผู้วิเคราะห์ว่า พระมหากษัตริย์ของประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงกลาง และแอฟริกา ในทางอำนาจการเมืองและในทางสถาบันแล้วมีลักษณะเป็นสมบูรณาญาสิทธิราชย์ (Absolute Monarchy) และเป็นพระมหากษัตริย์ที่มีพระราชอำนาจพิเศษ (Monarchy above the state) แม้ว่า ในทางอุดมการณ์และในทางศาสนา วัฒนธรรม กษัตริย์ พระองค์จะทรงเห็นว่า พระองค์ทรงเป็นพระมหากษัตริย์นักประชาธิปไตยก็ตาม (Ben Partridge “Can Monarchy Survive in the 21st Century?”)

ดังนั้น การที่ประเทศต่างๆ ในโลกนี้ ที่ยังคงดำรงสถาบันพระมหากษัตริย์ของตนไว้ในปัจจุบัน ไม่ว่าจะประเทศของตนจะมีการปกครองในระบอบประชาธิปไตยในรูปแบบใดและลักษณะใดก็ตาม ในประการสำคัญคือ ได้มีการใช้คำศัพท์และแนวความคิดในการประสานสถาบันพระมหากษัตริย์ กับระบอบประชาธิปไตยเข้าด้วยกัน อย่างมีนัยยะความสำคัญแบ่งออกได้เป็น 3 แนวทางดังกล่าวข้างต้น เรื่องนี้ น่าจะเป็นเรื่องสะท้อนได้เป็นอย่างดีว่า สถาบันพระมหากษัตริย์กับระบอบประชาธิปไตย มิใช่ความสัมพันธ์กันได้เป็นแบบแผนเดียว และมีความราบรื่นเรียบร้อย ในทางตรงข้ามเรื่องดังกล่าวมีความเกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ทางอำนาจ คติค่านิยม อุดมการณ์ ความเชื่อ และวัฒนธรรมทางการเมือง ตลอดจนการปฏิบัติการทางการเมืองในระหว่างสถาบันการเมืองต่างๆ ซึ่งทุกประเทศล้วนต้องแสวงหา หรือจัดความสัมพันธ์กันเอง (ดู

เพิ่มเติม นิธิ,2544; “Monarchy” www.fortunecity.com/victorian/cloisters/342/eng/5.htm และบทความของ Ben Partridge “Can Monarchy Survive in the 21st Century?” อ้างแล้ว)

กล่าวสรุปได้ในเบื้องต้นนี้ว่า ในการศึกษาวิจัยนี้ ผู้วิจัยพิจารณาว่าพัฒนาการของแนวคิดเรื่อง พระมหากษัตริย์ได้ (หรืออาจจะแปลว่า “ตาม”) รัฐธรรมนูญ (Constitutional monarchy) รวมทั้งแนวคิดพระมหากษัตริย์นักประชาธิปไตย (Democratic King หรือ Democratic Monarchy) นั้นเป็นแนวคิดที่เป็นประดิษฐ์กรรมทางการเมือง โดยถือกำเนิดขึ้น มีพัฒนาการและมีพลังของการอธิบาย อีกทั้ง มีพลังของการขับเคลื่อนสังคมในมิติต่างๆ เนื่องด้วยเป็นการปฏิบัติการทางสังคมการเมืองในลักษณะที่มีการใช้ “อำนาจ” และเกี่ยวข้องกับ “อำนาจ” โดยตรง

ฉะนั้น ในที่นี้ ผู้วิจัยจึงขอเสนอกรอบการวิเคราะห์ “อำนาจ” ที่จะประยุกต์ใช้ในการศึกษาวิจัยนี้ว่า ประกอบด้วยการวิเคราะห์ใน 4 แบบแผน หรือ 4 ระดับ ได้แก่ อำนาจแบบไม่เป็นทางการ (Informal power) อำนาจแบบเป็นทางการ (Formal power) อำนาจเชิงอุดมการณ์ (Ideological หรือ Normative power) และอำนาจเชิงวาทกรรม (Discursive หรือ Disciplinary power) (ผู้วิจัยปรับปรุงจากแนวคิดของ Lukes, 1974; Turner, 1982; Clegg, 1989; Kertzer, 1996; และ Poggi, 2001 โดยที่ผู้วิจัยไม่ได้มีความตั้งใจที่เรียงให้เป็นลำดับ หรือเป็นขั้นๆ ของพัฒนาการแต่ประการใด เนื่องด้วยในช่วงเวลาหนึ่งๆ อาจจะมีอำนาจ 2 หรือ 3 หรือ 4 แบบดำรงอยู่พร้อมกันได้)

อำนาจในแบบแรกเป็นอำนาจที่อยู่กับกลุ่มคนต่างๆ อยู่กับชุมชน และการเคลื่อนไหวของขบวนการทางสังคม หรือของกลุ่มการเมืองต่างๆ อำนาจในแบบแรกนี้จะมีมากหรือน้อยขึ้นกับความสามารถในการควบคุมทรัพยากร ซึ่งเป็นแหล่งที่มาของอำนาจของฝ่ายตนอย่างหนึ่งกับการใช้เครื่องมือ หรือเทคโนโลยีที่จะควบคุมฝ่ายตรงข้ามไม่ให้มีความสามารถที่จะแข่งขันและต่อรองอำนาจกับฝ่ายตนได้อีกอย่างหนึ่ง

วิเคราะห์ตามแนวคิดแรกนี้ คงจะพอเห็นได้ว่า “พระมหากษัตริย์ตามรัฐธรรมนูญ” ก็ดี และ “พระมหากษัตริย์นักประชาธิปไตย” ก็ดี นับเป็นแนวความคิด หรือเป็นความรู้สึกนึกคิด (Mentalities) ที่แฝงอยู่ในวัฒนธรรมความคิดเห็นของกลุ่มคนชั้นสูงกลุ่มหนึ่ง มานับตั้งแต่สมัย “ก่อน” เปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ.2475 แล้ว⁽⁴⁾ ดังจะเห็นได้จากตัวอย่างที่เป็นรูปธรรมในพระบรมราชาธิบายของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวเอง เมื่อปี พ.ศ.2469 (พระราชหัตถเลขาภาษาอังกฤษ เรื่อง Problems of Siam ถึงพระยาภิรมย์ภักดี หรือ Francis B. Sayre) ที่ทรงกล่าวว่าพระองค์ทรงเป็น “Elected king” (คือทรงเป็นเอนกชนนิกรสโมสรสมมติ) ตามโบราณราชประเพณี และแม้ว่าหลักการข้อนี้จะไม่เคยมีใครในสมัยนั้นเปรียบว่า หรือกล่าวว่า เป็น “ประชาธิปไตย” โดยตรง แต่เข้าใจได้ว่าเรื่องนี้น่าจะเป็นรากฐานของความรู้สึกนึกคิดในระยะต่อมาว่าพระมหากษัตริย์ทรงมีความเต็มใจที่สละพระราชอำนาจให้กับประชาชนทั่วไป (เพราะประชาชนในความหมายกว้างนั้น ประกอบกันเป็นชุมชนทางการเมืองที่ได้ “สมมติ” ให้

พระองค์ขึ้นครองราชสมบัติ) มากกว่าจะให้อำนาจนั้นตกไปอยู่ในมือของบุคคล หรือคณะบุคคล คณะใดคณะหนึ่ง

อำนาจทางการเมืองแบบที่สองเป็นอำนาจแบบเป็นทางการ หมายถึงอำนาจการเมืองที่ขึ้นอยู่กับองค์กรทางการเมือง ระบบราชการ สถาบันการศึกษา และสถาบันการเมือง อีกทั้งเป็นภาษากฎหมาย ซึ่งในสังคมการเมืองไทยได้เริ่มใช้คำว่า “ระบอบประชาธิปไตยที่มีพระมหากษัตริย์” เป็นครั้งแรกในกฎหมายรัฐธรรมนูญปี พ.ศ.2492 อย่างไรก็ตาม อำนาจทางการเมืองอย่างเป็นทางการของภาษาและของคำดังกล่าว ยังคงต้องใช้เวลาพัฒนาต่อเนื่องมาอีกระยะเวลาหนึ่ง จนกระทั่งถึงปี พ.ศ. 2520 จึงกลายเป็นคำสามัญ หรือเป็นภาษาการเมืองที่ใช้กันโดยทั่วไปและแพร่หลายโดยองค์กรต่างๆ ทั้งในส่วนของประเทศราชการ สถาบันการศึกษา และใช้โดยสถาบันการเมืองโดยทั่วไป

อำนาจในแบบที่สามเป็นอำนาจเชิงอุดมการณ์ ลักษณะของอำนาจแบบนี้หมายถึง พลังความสามารถของแนวคิดและของคำอธิบายในอันที่จะกล่าวถึงเรื่องราวต่างๆ ได้อย่างครอบคลุม มีที่มาและที่ไป มีตำนาน ทั้งที่เกี่ยวข้องกับอดีตในสมัยโบราณ ความเป็นมาที่เพิ่งผ่านมา เมื่อไม่นานมานี้ รวมทั้งในสมัยปัจจุบัน และเรื่องราวที่ควรจะเป็นต่อไปในอนาคตอีกด้วย (ในขณะที่อำนาจการเมืองแบบเป็นทางการจะไม่มีลักษณะในแบบดังกล่าวนี้อย่างครบถ้วน) อย่างไรก็ตาม อุดมการณ์ทางการเมืองใดๆ ก็มักจะมุ่งหักล้าง หรือเสริมสร้างความชอบธรรมทางการเมืองให้บังเกิดขึ้น ฉะนั้น จึงมีลักษณะของการแบ่งฝักฝ่าย และเกิดเป็นข้อขัดแย้งในระหว่างฝ่ายที่เห็นด้วยกับฝ่ายที่ไม่เห็นด้วยอยู่เป็นอันมาก

พิเคราะห์ตามแนวทางนี้ กล่าวได้ว่า แนวคิดที่ว่าด้วย “พระมหากษัตริย์นักประชาธิปไตย” ได้เริ่มกลายเป็นอุดมการณ์ทางการเมืองในปลายสมัยทศวรรษที่ 2490 และก่อตัวเป็นอย่างเป็นปึกแผ่นในทศวรรษที่ 2500 จนกระทั่งถึงทศวรรษที่ 2510 เมื่อนิสิตนักศึกษาและประชาชนเดินขบวนในเหตุการณ์เดือนตุลาคม พ.ศ.2516 ก็ได้รับนำเอาอุดมการณ์ดังกล่าวนำไปเป็นส่วนสำคัญของปฏิบัติการทางการเมือง

อำนาจแบบที่สี่ คืออำนาจจารีตธรรม ซึ่งผู้วิจัยหมายถึงอำนาจที่นอกจะมีพลังทางการเมืองในแบบ “อุดมการณ์ทางการเมือง” แล้ว ยังมีลักษณะเด่นที่แตกต่างจากอุดมการณ์ กล่าวคือ เป็นอำนาจที่มีลักษณะเป็นสถาบัน (Institutionalization) เป็นอย่างสูง เป็นอำนาจที่แฝงตัวอยู่ในรูปของความรู้ อีกทั้งเป็นพิธีกรรมของรัฐ และเป็นกิจกรรมขององค์กรทางสังคม ของสถาบันการศึกษา ของผู้ประกอบการวิชาชีพ และสถาบันการเมือง จนมีสภาพการณ์ของการไม่เกิดภาวะแบ่งแยก ไม่แบ่งฝ่าย และไม่เกิดการเผชิญหน้าทางการเมือง กล่าวคือ มีการประพฤติปฏิบัติเป็นประจำจนกลายเป็นแบบวิถีชีวิต หรือกลายเป็นส่วนหนึ่งของอุปนิสัย (Habit) ซึ่งผู้คนจะไม่มี ความสงสัยหรือตั้งคำถามเลยว่าพระมหากษัตริย์กับประชาธิปไตยกลายมาเป็นส่วนหนึ่งส่วนเดียวกันได้อย่างไร

เมื่อเราได้นำเอาอำนาจทางการเมืองแบบที่สอง แบบที่สามและแบบที่สี่มาประสานเข้าด้วยกันแล้วย่อมเห็นได้ว่า การสร้างจารีตประเพณีขึ้นใหม่ (Invention of tradition) และการขยายตัวของพระราชอำนาจตามประเพณี (Prerogative power) นับว่าเป็นปรากฏการณ์สำคัญที่การศึกษาวิจัยนี้ควรจะใส่ใจ

แนวคิดเรื่องการสร้างจารีตประเพณีขึ้นใหม่ และการขยายตัวของพระราชอำนาจตามประเพณี (ดูงานของ Hobsbawm, 1984; Cannadine, 1984 และ Bogdanor, 1993) นี้ เป็นลักษณะทั่วไปที่พบเห็นได้ และสามารถศึกษาวิจัยได้ทั้งในกรณีของประเทศสหราชอาณาจักร ประเทศนอร์เวย์ ประเทศสวีเดน รวมทั้งในกรณีของประเทศไทย และในประเทศอื่นๆ ซึ่งพระมหากษัตริย์กับการปกครองระบอบประชาธิปไตยดำรงอยู่คู่กัน (Rose and Kavanagh, 1976; Rose, 1995) กล่าวคือ ในกรณีของประเทศไทยในช่วงทศวรรษที่ 2500-2510 ได้มีการรื้อฟื้นพระราชพิธีต่างๆ ขึ้นจำนวนหนึ่ง อาทิเช่น พระราชพิธีถือน้ำพิพัฒน์สัตยา พระราชพิธีจรดพระนังคัลแรกนาขวัญ ฯลฯ ครบจนกระทั่งถึงทศวรรษที่ 2520 ได้มีการ “สร้าง” พระราชพิธีใหม่ขึ้นอีกชุดหนึ่ง เช่น งานวันพ่อ (5 ธันวาคม) พระราชพิธียาดราทางชลมารค พระราชพิธีสวนสนาม (4 ธันวาคม) รวมทั้งมีการเปลี่ยนแปลงวันหยุดราชการเป็นจำนวนมาก

พระราชพิธี-พิธีกรรม-วันหยุดราชการ ฯลฯ ดังกล่าวข้างต้น สามารถวิเคราะห์ได้ในกรอบแนวคิดของ Eric Hobsbawm ที่ว่าด้วยการสร้างจารีตประเพณีขึ้นใหม่ (Invention of tradition) ส่วนวันหยุดราชการ ตลอดจนงานเทศกาล จัดเป็นงานเทศกาล (Festival) ซึ่งโดยเนื้อหาสาระทางการเมืองจัดเป็นกระบวนการที่ทำให้กิจกรรมมนุษย์กลายเป็นพิธีกรรม (Ritualization) เพื่อการเสริมสร้างให้อุดมการณ์ต่างๆ และสร้างให้คำอธิบายต่างๆ เปลี่ยนสภาพกลายเป็นวาทกรรม (หรือ Discourse) ในลักษณะหนึ่ง

นอกจากนี้ นับตั้งแต่กลางทศวรรษที่ 2510 เป็นต้นมา โดยเฉพาะอย่างยิ่งภายหลังปี พ.ศ.2520 ได้มีการขยายตัวของแนวความคิดและการปฏิบัติของพระราชอำนาจตามประเพณี (Prerogative power) ในสังคมและการเมืองของไทย เรื่องนี้มีความสัมพันธ์กับแนวคิดพระมหากษัตริย์ได้ (หรือตาม) รัฐธรรมนูญ ซึ่งกำลังเปลี่ยนเป็นพระมหากษัตริย์นักประชาธิปไตย อย่างไรก็ดี เรื่องนี้ นักคิดทางการเมืองของไทยสายหนึ่งมีความเชื่ออย่างจริงจังว่าแนวคิดดังกล่าวได้มีจุดเริ่มพัฒนาการมาก่อนปี พ.ศ.2475 แล้ว แต่ปัญหาที่สำคัญก็คือ พระมหากษัตริย์ภายใต้กฎหมายรัฐธรรมนูญนั้น พระองค์จะทรงมีบทบาทและมีพระราชอำนาจมากน้อยเพียงใด คงต้องขึ้นกับแนวคิดและการปฏิบัติตามหลักพระราชอำนาจตามประเพณี (Prerogative power)⁽⁵⁾ ของสังคมการเมืองนั้นๆ ด้วยว่ามีลักษณะที่กว้างขวาง มีความหลากหลายประเภท และมีความกว้างหรือแคบมากน้อยเพียงใด และเรื่องดังกล่าวควรจะมีการขยายเพิ่มมากขึ้น (เช่น เพิ่มประเภทมากขึ้น) ตามความจำเป็นของสถานการณ์บ้านเมือง หรือไม่อย่างไร ฯลฯ

เชิงอรรถ

- (1) ในอันที่จริง ควรจะกล่าวว่าเรื่องดังกล่าวมีความสำคัญต่อการศึกษา และต่อการทำความเข้าใจสถาบันพระมหากษัตริย์ของประเทศต่างๆ ทั่วโลกในสมัยปัจจุบันด้วย ขอให้ดูตัวอย่างการวิเคราะห์ได้จากบทความ เช่น ของ Thomas Chr. Wyller "The Norwegian Monarchy" จาก www.odin.dep.no/engelsk/norways/system/032005-99040/index-dok000-n-n-a.html ซึ่งอธิบายสถาบันพระมหากษัตริย์ของนอร์เวย์จากแบบโบราณ เปลี่ยนแปลงเข้าสู่โลกทางการเมืองสมัยใหม่ ทั้งที่มีสถานะเป็น constitutional monarchy ในช่วงเวลาหนึ่ง และเป็น democratic monarchy ในอีกช่วงเวลาหนึ่ง แม้คำว่า democracy กับคำว่า monarchy จะมีความขัดแย้งกันในระดับพื้นฐานก็ตาม และดูบทความ J. A. Crisp II "The Logic of Monarchist Government" จาก www.romaniankingdom.com/thelogic.shtml ซึ่งเสนอว่าในโลกนี้ และในทางปฏิบัติที่เป็นจริง ประเทศต่างๆ จัดเป็น democratic monarchy เสียมากกว่าจะเป็น democratic republic และบทความของ Ben Partridge "Can Monarchy Survive in the 21st Century?" ได้จาก www.rferl.org/nca/features ซึ่งวิเคราะห์ลักษณะทางการเมือง อุดมการณ์ และวัฒนธรรมของประเทศที่ปกครองด้วยระบอบกษัตริย์ใน 25 ประเทศ และได้เสนอแนวการวิเคราะห์ว่าพระมหากษัตริย์ของประเทศไทยมีลักษณะเป็น "Monarchy above the state"
- (2) ผู้วิจัยขอขอบคุณ อาจารย์ ดร.มนตรี เจนวิทย์การ เป็นอย่างสูง ซึ่งได้ให้แง่คิดว่าผู้วิจัยควรทำการสำรวจและนำเสนอเป็นเบื้องต้นเสียก่อนว่า แนวคิด Constitutional monarchy และ Democratic Monarchy มีความเป็นมาอย่างไร เป็นปรากฏการณ์เฉพาะของไทย หรือในต่างประเทศเองก็มีประสบการณ์ดังกล่าวด้วย ข้อสำคัญอย่างยิ่งในประการต่อมาก็คือ การทำความเข้าใจแนวคิดข้างต้นในภาพรวมและเป็นการทั่วไปนี้ นอกจากจะช่วยในการวิเคราะห์เรื่องราวของไทยเป็นการเฉพาะต่อไปได้แล้ว ยังจะมีส่วนช่วยให้เกิดความรู้และความเข้าใจในลักษณะของ "อำนาจการเมือง" ที่ ปรากฏและแฝงอยู่ในการก่อรูปและในพัฒนาการของแนวคิดดังกล่าวด้วย
- (3) จากการสำรวจอย่างคร่าวๆ (ดู www.users.erols.com/mwhite28/monarcy.htm) พบว่าในคริสต์ศตวรรษที่ 20 นี้เอง มีประเทศต่างๆ ที่ทำการโค่นล้มระบอบ Monarchy ลงอย่างสิ้นเชิงเรียงตามลำดับ ได้แก่ โปรตุเกส (1910) เกาหลี (1910) จีน (1911) รัสเซีย (1917) เยอรมนี (1918) ออสเตรีย (1918) ตุรกี (1922) สเปน (ระหว่างปี 1931 ถึง 1975) ยูโกสลาเวีย (1941) อิตาลี (1946) บัลแกเรีย (1946) อัลบาเนีย (1947) โรมาเนีย (1947) อียิปต์ (1952)

เวียดนาม (1955) ตูนิเซีย (1957) อิรัก (1958) เยเมนเหนือ (1962) บูร์นดี (1966) ลิเบีย (1969) กัมพูชา (ระหว่างปี 1970 ถึง 1993) กรีซ (เกิดขึ้นเป็นช่วงๆ ในระหว่างปี 1916-1920 และระหว่างปี 1924-1935 และในปี 1973) อัฟกานิสถาน (1973) เอธิโอเปีย (1974) ลาว (1975) และอิหร่าน (1979)

ข้อสำคัญอย่างยิ่งในประการต่อมาก็คือ ครอบงำปัจจุบันนี้ ยังมีประเทศต่างๆ ที่ดำรงสถานะของ Monarchy ไว้อยู่ในลักษณะใดลักษณะหนึ่ง ได้แก่ ประเทศญี่ปุ่น (มีรัฐธรรมนูญปี 1867 แต่ถูกจำกัดอำนาจอย่างสิ้นเชิงในปี 1947) สหราชอาณาจักร (ถูกจำกัดอำนาจนับตั้งแต่ปี 1688) สเปน (ได้รับการรื้อฟื้นขึ้นใหม่ในปี 1975 และมีกฎหมายรัฐธรรมนูญจำกัดอำนาจปี 1977) เนเธอร์แลนด์ (ถูกจำกัดอำนาจในปี 1848) สวีเดน (ถูกจำกัดอำนาจปี 1809) เบลเยียม (ถูกจำกัดอำนาจปี 1830) เดนมาร์ก (ถูกจำกัดอำนาจปี 1849) นอร์เวย์ (ถูกจำกัดอำนาจปี 1905) ชาอุดีอาระเบีย (เริ่มสถาบันพร้อมกับการรวมชาติปี 1927) ประเทศไทย (ถูกจำกัดอำนาจด้วยรัฐธรรมนูญในปี 1932) มาเลเซีย (เริ่มพร้อมกับการจัดตั้งสหพันธ์ปี 1963 และมีรัฐธรรมนูญจำกัดอำนาจในปี 1957) คูเวต (ได้รับเอกราชปี 1961) เอมิเรตส์ (พร้อมกับตั้งสหพันธ์ปี 1971) มอร็อกโก (ได้รับเอกราชปี 1957) ลักเซมเบิร์ก (ถูกจำกัดอำนาจปี 1868) โอมาน (1970) จอร์แดน (1921) คาร์ตาร์ (1971) เนปาล (ถูกจำกัดอำนาจปี 1991) บรูไน (1971) บาห์เรน (1971) กัมพูชา (ได้รับการรื้อฟื้นใหม่ในปี 1993) เลโซโท (1995) สวาซิแลนด์ (1968) เลคเทเนสไนด์ (ได้รับเอกราชปี 1861 และถูกจำกัดอำนาจปี 1921) โมนาโก (ถูกจำกัดอำนาจปี 1911) ภูฐาน (1907) เวสต์ซามัว (เริ่มพร้อมกับการตั้งสหพันธ์และถูกจำกัดอำนาจปี 1962)

- (4) ในกรณีของต่างประเทศนั้น ขอให้ดูเปรียบเทียบกับประวัติศาสตร์การเมืองของราชวงศ์บูร์บองประเทศฝรั่งเศส ซึ่งได้พยายามทั้งทำการปฏิรูปทางการเมืองการบริหาร และทำการโฆษณาทางการเมืองอย่างยาวนานใหญ่ก่อนการปฏิวัติ ค.ศ.1789 ซึ่งกระแสดังกล่าวยังมีผลสืบเนื่องต่อมาอีกยาวนาน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกลุ่มนิยมกษัตริย์ หรือ Royalists ของฝรั่งเศส และของประเทศอื่นๆ อีกด้วย ดู Vivian R.Gruder "The Bourbon Monarchy: Reforms and Propaganda at the End of the Old Regime" in K.M. Baker (ed.) The French Revolution and the Creation of Modern Political Culture Volume I New York: Pergamon Press, 1987, pp.347-374.

ในส่วนของประเทศนอกภาคพื้นยุโรป การกล่าววาระบอบกษัตริย์ของประเทศนั้นมีลักษณะ "Democratic Monarchy" มาตั้งแต่สมัยโบราณ นับว่าเป็นปรากฏการณ์ทางการเมืองที่พบได้ในหลายประเทศ เช่น ประเทศภูฐาน ประเทศบรูไน ประเทศจอร์แดน รวมทั้งในแอฟริกา

บางประเทศเช่น กานา ซึ่งกล่าวว่ากษัตริย์เทнкаเมนิน (Tenkamenin) ปกครองอาณาจักรของตนในระหว่าง ค.ศ.1037-1075 เป็น "Democratic Monarchy" (ขอให้ดูตัวอย่างได้จาก www.abcorpaffairs.com/gallery/26gal.htm) และในกรณีของประเทศไทยเอง ก็มีคำอธิบายว่าพระมหากษัตริย์ไทยในสมัยสุโขทัย ปกครองประเทศในแบบ "ประชาธิปไตย" ก็นับได้ว่าเป็นตัวอย่างที่ปรากฏเป็นจริง รวมทั้งมีการอ้างถึงต่อๆ กันมาอย่างกว้างขวางเรื่องหนึ่ง

- (5) ในทางทฤษฎีของเรื่องดังกล่าวขอให้ดู Maurice Sunken and Sebastian Payne The Nature of the Crown: A Legal and Political Analysis Oxford: Oxford University Press, 1999 โดยเฉพาะอย่างยิ่งบทที่ 4 เรื่อง The Royal Prerogative; และดู Vernon Bogdanor The Monarchy and the Constitution Oxford: Oxford University Press, 1995

กระบวนการจัดการความจริงแบบจารีตประเพณี(1) เรื่องบอกเล่าเกี่ยวกับการสละราชสมบัติ

ความนำ

วันที่ 2 มีนาคม พ.ศ.2477 พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 7 ทรงมีพระราชหัตถเลขาสละราชสมบัติ พระราชทานมาจากบ้านโนล แครนลี ประเทศอังกฤษ (สหราชอาณาจักร) สารสำคัญของเอกสารที่มีความยาวประมาณ 2 หน้าเศษนั้น กล่าวสรุปได้ว่ามี 2 ส่วน ส่วนหนึ่ง คือการกล่าวถึงปัญหาและข้อขัดข้องต่างๆ ที่พระองค์ทรงประสบจากการดำเนินงานของรัฐบาลใหม่ อาทิเช่น ปัญหาที่รัฐบาลใหม่ได้แต่งตั้งสมาชิกสภาประเภทที่สอง โดยไม่ได้นำรายชื่อขึ้นทูลเกล้าฯ ให้ทรงพิจารณา เป็นต้น

ส่วนที่สอง เป็นคำประกาศสละราชสมบัติ ซึ่งมีสาระและความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง ดังความที่พระองค์ได้ทรงประกาศว่า

“ข้าพเจ้าเต็มใจที่จะสละอำนาจอันเป็นของข้าพเจ้าอยู่แต่เดิมให้แก่ราษฎรโดยทั่วไป แต่ข้าพเจ้าไม่ยินยอมยกอำนาจทั้งหลายของข้าพเจ้าให้แก่ผู้ใด คณะใด โดยเฉพาะเพื่อใช้อำนาจนั้นโดยสิทธิขาด และโดยไม่ฟังเสียงอันแท้จริงของราษฎร... ข้าพเจ้าจึงขอสละราชสมบัติและออกจากตำแหน่งพระมหากษัตริย์แต่บัดนี้เป็นต้นไป ข้าพเจ้าขอสละสิทธิของข้าพเจ้าทั้งปวง ซึ่งเป็นของข้าพเจ้าในฐานะที่เป็นพระมหากษัตริย์ แต่ข้าพเจ้าขอสงวนไว้ซึ่งสิทธิทั้งปวงอันเป็นของข้าพเจ้าแต่เดิมมาก่อนที่ข้าพเจ้าได้รับราชสมบัติสืบสันตติวงศ์

ข้าพเจ้าไม่มีความประสงค์ที่จะบ่งนามผู้หนึ่งผู้ใด ให้เป็นผู้รับราชสมบัติสืบสันตติวงศ์ต่อไปตามที่ข้าพเจ้ามีสิทธิที่จะทำได้ตามกฎหมายว่าด้วยการสืบสันตติวงศ์...”

เอกสารสละราชสมบัติดังกล่าวมีความสำคัญ และได้ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองขึ้นอย่างฉับพลัน และมีอาจหลีกเลี่ยงได้ ปัญหาก็คือ เรื่องใดมีความสำคัญมาก เรื่องใดมีความสำคัญน้อย เรื่องใดเป็นเหตุ และเรื่องใดเป็นผล ฯลฯ สิ่งต่างเหล่านี้ล้วนเกี่ยวข้องโดยตรงกับ “กระบวนการจัดการความจริง” โดยบุคคล และโดยกลุ่มบุคคล รวมทั้ง โดยสถาบันต่างๆ เสียยิ่งกว่าจะเป็นเรื่องที่มีความเป็นจริงแท้แน่นอน ซึ่งทุกฝ่ายมีความเห็นพ้องต้องกันอย่างเป็นเอกฉันท์ และปราศจากการโต้แย้ง

สมศักดิ์ เจียมธีรสกุล (2543) และประจักษ์ ก้องกีรติ กับสมศักดิ์ เจียมธีรสกุล (2543) ได้ตั้งข้อสังเกตเกี่ยวกับเอกสารดังกล่าวไว้อย่างน่าสนใจว่า สารสำคัญของเอกสารฉบับดังกล่าวในช่วงเหตุการณ์สมัยนั้น (พ.ศ.2477) อยู่ที่การเจรจาต่อรองเพื่อเพิ่มพระราชอำนาจของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็นสำคัญ และไม่ได้เกี่ยวข้องกับ “ประชาธิปไตย” อย่างไรก็ดี ในกระบวนการทางการเมือง และในการวิวัฒนาการทางการเมืองของไทยเป็นการเฉพาะ โดยที่กลุ่มการเมืองบางกลุ่มได้ “แยกสลาย” สภาพแวดล้อมออกไปจากเอกสารดังกล่าว โดยการเน้นเฉพาะข้อความบางตอนเพื่อเป็น “เครื่องมือ” และเพื่อใช้เป็นเครื่องเตือนสติทางการเมืองแก่ผู้มีอำนาจ ได้ส่งผลให้ข้อความในส่วนตอนท้ายของเอกสาร ซึ่งพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงประกาศว่า “ข้าพเจ้ามีความเต็มใจที่จะสละอำนาจอันเป็นของข้าพเจ้าอยู่แต่เดิม ให้แก่ราษฎรโดยทั่วไป แต่ข้าพเจ้าไม่ยินยอมยกอำนาจทั้งหลายของข้าพเจ้าให้แก่ผู้ใด คณะใด โดยเฉพาะเพื่อใช้อำนาจนั้นโดยสิทธิขาด และโดยไม่ฟังเสียงอันแท้จริงของราษฎร” กลายเป็นข้อความทางการเมืองที่รู้จักกันดีและแพร่หลายมากที่สุดในสังคมไทยสมัยใหม่ (อีกข้อความหนึ่ง สมศักดิ์ เจียมธีรสกุล และประจักษ์ ก้องกีรติมีความเห็นว่า คือประโยคทางการเมืองที่กล่าวว่า “เราจะครองแผ่นดินโดยธรรม เพื่อประโยชน์สุขแห่งมหาชนชาวสยาม” ขอให้อู ประจักษ์ และสมศักดิ์, 2543) อีกทั้งมีความเกี่ยวข้อง โดยเป็นเครื่องบ่งชี้ลักษณะของการปกครองในระบอบ “ประชาธิปไตย” ของประเทศไทยในระยะต่อมา ด้วย

กระนั้นก็ตาม ในการวิเคราะห์ การประเมิน และการกล่าวถึงเอกสารที่ความสำคัญนับเดียวกันนี้ หม่อมเจ้าพูนพิศมัย ดิศกุล แม้จะพระองค์จะไม่ได้อธิบายแบบตรงไปตรงมาทุกถ้อยกระถกความโดยละเอียด แต่ในข้อความที่ทรงพรรณนาต่อเนื่องกันไป พระองค์ทรงมีความเห็นว่า พระราชหัตถเลขาของราชสมบัติของรัชกาลที่ 7 ได้ส่งผลอย่างสำคัญต่อประเด็นปัญหาเรื่องการสืบราชสันตติวงศ์โดยตรงมากกว่าเรื่องอื่นๆ ทั้งหมด (ซึ่งมีความแตกต่างจากนัยยะเรื่องการปกครองในระบอบ “ประชาธิปไตย” ในทัศนะของสมศักดิ์ เจียมธีรสกุล และประจักษ์ ก้องกีรติ ดังกล่าวข้างต้น) ทั้งนี้ฝ่ายรัฐบาลใหม่ โดยการลงมติของสภาผู้แทนราษฎร ได้มีความเห็นควรอัญเชิญ พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอานันทมหิดล ขึ้นครองราชย์เป็นรัชกาลที่ 8 โดยทันที แต่อย่างไรก็ตาม ความยุ่งยากก็เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องเกี่ยวกับคณะบุคคลที่จะดำรงตำแหน่งเป็นคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 8 โดยเฉพาะอย่างยิ่งประธานผู้สำเร็จราชการฯ ซึ่งฝ่ายรัฐบาลประสบกับปัญหาอย่างมาก ในท้ายที่สุด ฝ่ายรัฐบาลได้อัญเชิญ พระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหมื่นอนุวัตรจาตุรนต์ เป็นประธานคณะผู้สำเร็จราชการฯ ซึ่งเหตุการณ์ต่อมาปรากฏว่า ประธานผู้สำเร็จราชการฯ ทรงอยู่ในฐานะที่ลำบากมากที่สุด ทั้งในทางการเมืองและการบริหารเนื่องด้วยรัฐบาลระบอบใหม่ได้เริ่มต้นกระบวนการ “สะสางบัญชีและแยกทรัพย์สินส่วนพระองค์ กับของบ้านเมือง” ออกจากกัน ปัญหานี้เป็นต้นเหตุให้ประธานผู้สำเร็จราชการฯ เกิดอาการกลัดกลุ้ม และยิ่งนานวันปัญหาต่างๆ ก็ยิ่งยุ่งเหยิง ประกอบกับพระองค์ทรง “ไม่สบายบ่อยๆ มีอาการนอนไม่หลับ ซึมเศร้าต่ำลงทุกทีๆ ลาพักไปตากอากาศทางเรือถึงสิงคโปร์ แต่พอกลับมาได้หน่อยหนึ่ง ก็ยิ่งตัวตายในที่นอน” (พูนพิศมัย, 2543: 162-168)

จากตัวอย่างเพียงสองประการ ซึ่งสรุปสาระและใจความสำคัญของการสละราชสมบัติได้เป็นอย่างดีดังกล่าวข้างต้น คงพอจะเห็นได้ว่าเอกสารประวัติศาสตร์เรื่อง “การสละราชสมบัติของรัชกาลที่ 7” มีความสำคัญอย่างมิต้องสงสัย แต่ปัญหาก็คือ ผู้เล่าเรื่อง ผู้เขียนอธิบายเรื่อง และผู้แปลและให้ความหมายแก่เอกสารดังกล่าว สามารถจะเน้นเรื่องราวของตนออกไปได้หลายแนวทาง ตัวอย่างเช่น ความสัมพันธ์ระหว่างพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวกับคณะราษฎรก็นับว่ามีความสำคัญอยู่ไม่น้อย และอาจเป็นชนวนเหตุสำคัญที่ก่อให้เกิดการสละราชสมบัติได้มาก ในขณะที่ตัวพระราชพยานามัยของรัชกาลที่ 7 ซึ่งเป็นที่ทราบกันโดยทั่วไปว่า พระองค์ “ไม่ทรงแข็งแรง และเมื่อถูก Threaten to life อยู่บ่อยๆ ก็ทำให้ Nervous ได้...” (พูนพิศมัย, 2543: 119) ก็นับว่าเป็นประเด็นสำคัญอย่างยิ่งเช่นกัน โดยที่เรื่องบอกเล่าบางประเภทมักจะกล่าวถึงเรื่องพระราชพยานามัยนี้ ซึ่งเราไม่ควรที่จะละข้ามไปเสียเลยทีเดียว

ฉะนั้น ในบทที่ 2 นี้ ผู้วิจัยจะได้ทำการสรุปประมวล รวบรวม และจัดระเบียบแบบแผนเรื่องบอกเล่าต่างๆ ที่มีความสำคัญและเกี่ยวข้องกับการสละราชสมบัติของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 7 เสียก่อนว่ามีลักษณะต่างๆ อย่างไรบ้าง เรื่องบอกเล่า (Heresies) เหล่านี้ ผู้วิจัยมีความเห็นว่าได้แสดงผล และมียุทธศาสตร์สำคัญนับตั้งแต่ช่วงของการเปลี่ยนแปลงการปกครองวันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ.2475 เป็นต้นมาเกือบจะในทันทีทันใด โดยการหน้าที่ประการสำคัญของเรื่องบอกเล่า ก็คือการสร้างเหตุและสร้างผลซึ่งสามารถใช้อ้างอิงได้แก่กลุ่มผู้เล่าเรื่อง คือรับรู้ได้ ทำความเข้าใจได้ คัดคะเนเรื่องได้ และสามารถอธิบายได้ว่า องค์พระมหากษัตริย์กับการปกครองระบอบใหม่มีความ “สัมพันธ์” กันในทางปฏิบัติ (มิใช่สัมพันธ์กันโดยทันทีทันใดตามหลักการทางกฎหมาย ซึ่งยังเป็นเพียงคำพูดและเป็นหลักการที่เป็นความเชื่อทางกฎหมาย มากกว่าจะเป็นหลักการที่อยู่ในแบบชีวิตและการปฏิบัติ) อย่างไร (ข้อคิดและประเด็นนี้ขอให้ดู นิธิ, 2543) และเมื่อมีความขัดแย้งเกิดขึ้น ความขัดแย้งนั้นเกิดขึ้นเพราะเหตุใด และอะไรคือสาเหตุ กับอะไรคือผล ซึ่งเรื่องบอกเล่าดังกล่าวโดยทั่วไปมักจะเล่าถึงผลต่อเนื่องของการเล่าเรื่องการสละราชสมบัติของรัชกาลที่ 7 รวมทั้ง การเล่าเรื่องการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองจากรัชสมัยรัชกาลที่ 7 มาสู่รัชสมัยรัชกาลที่ 8 ด้วยประกอบเข้าไปด้วย

เรื่องบอกเล่าที่สำคัญๆ และเกี่ยวข้องกับการสละราชสมบัติของรัชกาลที่ 7 ที่รวบรวมมานี้ กล่าวสรุปได้ว่า มีแบบแผนหลักๆ สามารถแบ่งออกได้เป็น 3 กลุ่ม ได้แก่ (1) เรื่องบอกเล่าของพวกรักเจ้า หรือกลุ่มอนุรักษนิยม (2) เรื่องบอกเล่าของพวกเกลียดเจ้า หรือฝ่ายนิยมคณะราษฎร และ (3) เรื่องบอกเล่าของพวกกลางๆ ซึ่งผสมผสานเรื่องต่างๆ เข้าด้วยกัน รวมทั้งมีความพยายามสร้างสรรค์เรื่องราวใหม่ๆ เพิ่มเติมเข้าไปในเรื่องบอกเล่าที่มีอยู่แต่เดิม (แนวความคิดของการจัดแบ่งประเภทเรื่องบอกเล่าเป็น 3 กลุ่มนี้ ผู้วิจัยได้รับแนวความคิดมาจาก พูนพิศมัย, 2543:113 และปรับปรุงมาจากผลการศึกษาแต่เดิมของผู้วิจัยเอง ดู นครินทร์, 2533)

เรื่องบอกเล่าของฝ่ายอนุรักษนิยมและกลุ่มสังคมที่เกี่ยวข้อง

ในเบื้องต้นนี้ เป็นที่น่าสังเกตว่า ลักษณะเด่นของเรื่องบอกเล่าประเภทแรก คือ การยึดถือองค์พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็นศูนย์กลางของเรื่อง โดยจะเล่าเรื่องย้อนหลังเริ่มจากการขึ้นครองราชสมบัติของพระองค์ที่มีลักษณะพิเศษ เนื่องด้วยพระองค์มิได้ทรงคาดคิดหรือเตรียมการที่จะขึ้นครองราชย์มาก่อน อย่างไรก็ตาม ในตลอดรัชสมัยของพระองค์ปรากฏหลักฐานว่าพระองค์ได้ทรงมีแนวพระราชดำริ และทรงเตรียมการเพื่อรองรับการเปลี่ยนแปลงต่างๆ ในหลายด้าน อีกทั้งพระราชจริยวัตรและพระราชนิยมของพระองค์ก็ทรงมีความแตกต่างจากพระมหากษัตริย์พระองค์ก่อนๆ เนื่องด้วยพระองค์ทรงมีพระราชประสงค์ให้มีการปรับปรุงสถาบันการปกครองอย่างจริงจัง แต่ก็ต้องประสบกับแรงต่อต้านและมีข้อคัดค้านจากเจ้านาย บรรดาขุนนาง และที่ปรึกษาราชการต่างๆ เรื่องนี้มีความสำคัญอย่างยิ่ง เพราะนี่คือพื้นฐานทางความคิดและอุดมการณ์ทำให้พระองค์ทรงตัดสินพระราชหฤทัยยินยอม “พระราชทานรัฐธรรมนูญ” ตามคำขอของพวกคณะราษฎร ซึ่งเป็นพวกขุนนางและข้าราชการระดับกลางกลุ่มใหม่อีกกลุ่มหนึ่ง คือ เป็นคนละกลุ่มกับกลุ่มขุนนางชั้นผู้ใหญ่ที่ทรงใช้สอยในการบริหารราชการอยู่ในช่วงก่อนปี พ.ศ.2475

พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชหฤทัยที่จะให้ประเทศสยามปกครองด้วยระบอบรัฐธรรมนูญ หรือระบอบประชาธิปไตยตามแนวคิด Constitutional monarchy อย่างเต็มเปี่ยม แต่ก็ต้องประสบกับข้อขัดข้องเนื่องด้วยประเทศยังไม่มีความพร้อม โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้นำในระบอบใหม่ ซึ่งเรียกตนเองว่ากลุ่มคณะราษฎรนั้น ปรากฏว่ามีผู้นำบางคนมีความคิดทางเศรษฐกิจการเมืองในแบบถอนรากถอนโคน หรือหัวรุนแรง อาทิเช่น มีความคิดและต้องการเปลี่ยนระบบเศรษฐกิจไปเป็นแบบสังคมนิยมและคอมมิวนิสต์ และต้องการเปลี่ยนแปลงระบอบการเมืองไปในแบบสาธารณรัฐนิยม (Republic)

เมื่อความขัดแย้งทางการเมืองเกิดขึ้น มีการต่อสู้และใช้กำลังความรุนแรงต่อกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงเหตุการณ์เดือนตุลาคม พ.ศ.2476 พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงไม่สบายพระราชหฤทัยเป็นอย่างยิ่ง พระองค์ทรงขอร้องและห้ามปรามเพื่อให้เกิดการประนีประนอมอมอมขอมต่อกัน และให้อภัยต่อกัน ซึ่งฝ่ายรัฐบาลภายใต้การนำของคณะราษฎรมิได้ตอบสนองต่อพระราชประสงค์นั้นเลย อีกทั้งในการดำเนินการทางการเมืองต่อฝ่ายตรงข้าม (หมายถึงการดำเนินการของรัฐบาลต่อฝ่ายกบฏบวรเดช) ปรากฏว่ามีการใช้อำนาจอย่างเบ็ดเสร็จและเด็ดขาดเสียยิ่งกว่าสมัยที่พระองค์ทรงปกครองประเทศในแบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ก่อนเดือนมิถุนายน พ.ศ.2475 เสียอีก ฉะนั้นเมื่อรัฐบาลไม่ได้ดำเนินการตามที่พระองค์ทรงขอร้อง และไม่รับฟังคำแนะนำต่างๆ จากพระองค์แล้ว พระองค์จึงทรงตัดสินใจ “สละราชสมบัติ” เพื่อเป็นเครื่องแสดงให้เห็นว่าพระองค์ “ไม่สามารถยินยอมให้ผู้ใด คณะใดใช้วิธีการปกครองอย่างนั้น (อย่างนั้นหมายถึงวิธีการปกครองซึ่งไม่ถูกต้องตามหลักการของเสรี

ภาพและหลักความยุติธรรม - ผู้วิจัย) ในนามของพระองค์ได้อีกต่อไป..” (พระราชหัตถเลขาพระราชสมมติ ใน แฉลงการณ์...)

เรื่องบอกเล่าตามโครงเรื่องดังกล่าวข้างต้น แม้ว่าในรายละเอียดต่างๆ ที่ประกอบเข้าด้วยกันจะใช้เวลาก่อร่างสร้างตัวอยู่นานพอสมควร ดังเช่น ที่ ประจักษ์ ก้องกีรติ และ สมศักดิ์ เจียมธีรสกุล (2543) มีความเห็นว่า เป็นโครงเรื่องที่มีรูปร่างชัดเจนและมีพลังทางการเมือง นับตั้งสมัยรัฐบาลจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ เป็นต้นมา อย่างไรก็ตาม ในความเห็นของผู้วิจัยแล้ว เรื่องบอกเล่าในลักษณะนี้ ได้ก่อรูปร่างมาตั้งแต่ช่วงภายหลังเหตุการณ์เดือนมิถุนายน พ.ศ.2475 แล้ว อีกทั้งในประการสำคัญ เป็นเรื่องบอกเล่าที่ปรากฏเป็นโครงเรื่องหลักของพระราชหัตถเลขาพระราชสมมติในปี พ.ศ.2477 ด้วย (ดูความเห็นของ พูนพิศมัย, 2543 ประกอบ)

ข้อที่น่าสังเกตในประการต่อมาก็คือ โครงของเรื่องบอกเล่าตามแบบแผนดังกล่าวข้างต้น เราสามารถสืบสาวเรื่องราวได้เป็นตอนๆ จากเอกสารบันทึกบ้าง พระราชดำรัสและพระดำรัสตรัสเล่าบ้าง เอกสารประทานสัมภาษณ์บ้าง จดหมายเป็นการส่วนตัวของพระองค์และส่วนตัวบ้างของบรรดาเจ้านาย และผู้ใกล้ชิดกับเจ้านายบ้าง โดยเฉพาะอย่างยิ่งเจ้านายฝ่ายใน คือผู้หญิงจะมีบทบาทมากเป็นพิเศษในการทำให้เรื่องบอกเล่าตามแบบแผนดังกล่าวมีชีวิตชีวา และมีความต่อเนื่องจากสมัยหนึ่งมาสู่อีกสมัยหนึ่ง⁽¹⁾

จากเอกสารที่ปรากฏต่อที่สาธารณะภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ.2475 พบได้ว่า พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงมีพระราชกระแสกับบุคคลหลายฝ่าย ทั้งพวกขุนนางเก่า และกับพวกคณะราษฎรที่เข้าเฝ้าเมื่อพระองค์เสด็จฯ กลับจากหัวหินเมื่อวันที่ 25 มิถุนายน พ.ศ.2475 แล้ว ในหลายครั้งหลายคราว่า พระองค์ทรงมีพระราชประสงค์ “จะพระราชทานรัฐธรรมนูญ” มาก่อนปี พ.ศ.2475 อาทิเช่น พระองค์ทรงกล่าวกับพระยาศรีวิสารวาจา อดีตปลัดทูลฉลองกระทรวงการต่างประเทศว่า “แกรู้แล้วไม่ใช่หรือว่า ฉันจะให้รัฐธรรมนูญ! ทำไมต้องทำให้ฉันอับอายเขาถึงเช่นนี้! พระยาศรีวิสารฯ ก็ร้องให้ ทูลตอบว่า ข้าพระพุทธเจ้าไม่ได้รับเห็นด้วยเลยจริงๆ และมีหลายคนที่อับอายในหลวงจนร้องไห้เหมือนกัน” (พูนพิศมัย, 2543: 103)

โครงเรื่องนี้ควรนับเป็นจุดพลิกผันทางการเมืองที่สำคัญ เนื่องด้วยเรื่องบอกเล่าในประเภทแรกนี้ได้เริ่มต้นของโครงเรื่องโดยใช้คำว่า “รัฐธรรมนูญ” (Constitution) แทนภาพ (Representation) แนวพระราชดำริ พระราชประสงค์ และการเตรียมการต่างๆ ของพระองค์ที่มีก่อนปี พ.ศ.2475 เพราะดังที่พอจะทราบกันว่า คำว่า “รัฐธรรมนูญ” นั้นเป็นคำใหม่ของสังคมการเมืองไทยอย่างแท้จริง กล่าวคือ เป็นคำที่เกิดขึ้นใหม่ในระหว่างช่วงเดือนกันยายน พ.ศ.2475 จนถึงเดือนธันวาคม พ.ศ.2475 โดยเป็นคำทางการเมืองที่ประดิษฐ์ขึ้นโดยของหม่อมเจ้าวรรณไวทยากร วรวรรณ (วรรณไวทยากร, 2475) ฉะนั้น การที่เรื่องบอกเล่าได้นำเอาแนวคิดและคำใหม่ “สวม” เข้าไปในเรื่องราวที่เป็นอยู่แต่เดิม ก็ย่อมทำให้เกิดเรื่องราวใหม่ๆ เปลี่ยน

แปลงไป เพราะกลายเป็นเรื่องเดิมแต่มีเค้าโครงใหม่ รวมทั้งมีจินตนาการใหม่ๆ ได้อีกมากมาย ตามพลังของแนวความคิดและคำศัพท์ทางการเมืองใหม่ที่สวมเข้าไปใช้เป็นโครงเรื่องนั้น

กล่าวในอีกนัยหนึ่งก็คือ แนวพระราชดำริและพระราชประสงค์ต่างๆ ก่อนปี พ.ศ.2475 นั้นนับเป็นเรื่องราวที่มีเกิดขึ้นจริง แต่จะเรียกและพรรณนาความเป็นแนวพระราชดำริและพระราชประสงค์ที่จะ “พระราชทานรัฐธรรมนูญ” ได้หรือไม่ ก็นับเป็น “การวิเคราะห์” หรือ “การจัด การความจริง” ในอีกระดับหนึ่ง ซึ่งเราควรจะต้องแยกแยะและวิพากษ์วิจารณ์อยู่ไม่น้อย ดังตัวอย่างเช่น ได้มีการศึกษาและวิเคราะห์กันว่าพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีแนวพระราชดำริและพระราชประสงค์ที่จะปรับเปลี่ยนการปกครองระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ให้มี ลักษณะที่ทันสมัยขึ้นเท่านั้น (ดู นครินทร์, 2533 และ นิธิ, 2544)

กระนั้นก็ตาม เมื่อเรื่องบอกเล่าใหม่ภายหลังปี พ.ศ.2475 สามารถ “สวมสอด” โดยรับเอา คำศัพท์และแนวคิดใหม่เข้าไปในโครงเรื่องต่างๆ ที่มีอยู่แต่เดิม ก็จะทำให้เรื่องบอกเล่า ประเภทแรกนี้มีพลังทางการเมืองเป็นอันมาก ในประการสำคัญคือ การชี้ให้เห็นว่า พระบาท สมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 7 นั้น ทรงเป็นพระมหากษัตริย์ที่มีความพิเศษอย่างยิ่ง เพราะว่าพระองค์ทรงมีแนวพระราชดำริ และทรงมีพระราชประสงค์ที่จะ “พระราชทานรัฐธรรมนูญ” เพื่อให้ประเทศปกครองใน “ระบอบประชาธิปไตย” (นักวิชาการบางท่าน อธิบายว่าพระ องค์ทรงเป็นมนุษย์ในศตวรรษใหม่ พระองค์ทรงเป็นมนุษย์สมัยใหม่ และทรงเป็นมนุษย์เหนือ อภิมนุษย์ เรื่องนี้ ขอให้ดู ชัยอนันต์, 2537) อันเป็นสิ่งที่พระมหากษัตริย์พระองค์ก่อนๆ แม้ ว่าพระองค์อาจจะทรงมีพระราชดำริอยู่บ้าง แต่ก็ยังหาได้ทรงมี “พระราชประสงค์ที่จะพระราชทาน รัฐธรรมนูญ” อย่างจริงจัง อีกทั้งหาได้มีการเตรียมการอย่างเป็นรูปเป็นร่างมาก่อนไม่

คุณลักษณะพิเศษของพระมหากษัตริย์พระองค์นี้ พิจารณาได้ว่าเป็นเนื้อเรื่องประกอบ สำคัญอันขาดเสียมิได้ ซึ่งการเล่าเรื่องในประเภทแรก ได้ตอกย้ำเสมอมาว่า พระองค์ทรงมีพระ ราชจริยาวัตร พระราชนิยม และพระราชฤทัยอย่างไร นับตั้งแต่พระองค์ทรงเป็นพระราชโอรส พระองค์เล็กในสมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ พระราชชนนีพันปีหลวง ในรัชกาลที่ 5 พระองค์ทรงมีพระพลานามัยไม่สมบูรณ์มาตั้งแต่ยังทรงพระเยาว์ และพระองค์มิได้ทรงคิดหรือ เตรียมการที่จะเป็นพระมหากษัตริย์มาก่อน ครั้นขึ้นครองราชสมบัติต่อจากพระเชษฐา รัชกาลที่ 6 พระองค์ก็ทรงมีพระราชประสงค์รวบรวมเจ้านายชั้นผู้ใหญ่ ผู้ทรงมีประสบการณ์และความรู้ ความสามารถให้กลับมาช่วยบริหารราชการแผ่นดินอีกครั้งหนึ่ง กล่าวคือ ได้ทรงจัดตั้งคณะ อภิรัฐมนตรีสภาขึ้น ในลักษณะที่มีเรื่องบอกเล่าต่อๆ กันมาว่า รัชกาลที่ 7 ทรงมีพระราช ประสงค์ที่จะให้ประเทศสยาม “มี Genro อย่างญี่ปุ่น...” (พูนพิศมัย, 2543:16)

ส่วนเรื่องการพระราชทานรัฐธรรมนูญนั้น เป็นที่น่าสังเกตว่า เรื่องบอกเล่าจะไม่มีรายละเอียดปรากฏอยู่เลยว่ารัชกาลที่ 7 ได้ทรงเตรียมการอย่างมีขั้นตอนอย่างไร (เรื่องนี้อาจจะ เป็น ปัญหาของการเขียน หาใช่ปัญหาของการเล่าเรื่องไม่ ขอให้ดู หัวข้อประวัติศาสตร์นิพนธ์ในบท ต่อไปข้างหน้า) นอกจากการกล่าวอ้างถึงการเสด็จประพาสต่างประเทศของรัชกาลที่ 7 และ

พระองค์ได้ทรงให้สัมภาษณ์หนังสือพิมพ์ที่ประเทศสหรัฐอเมริกาว่า พระองค์ทรงมีพระราชประสงค์จะพระราชรัฐธรรมนูญแก่ชาวไทย และนี่ก็เป็นประเด็นสำคัญอีกข้อหนึ่งซึ่งจะขาดเสียไม่ได้จากเรื่องบอกเล่านี้ เพราะนอกจากจะแสดงพระราชประสงค์ของพระเจ้าแผ่นดินแล้ว บรรดา “พวกขุนนางที่อยากได้อยู่แล้ว ก็นับเอาว่าเป็นคำสัญญา...” (พูนพิศมัย, 2543: 81) ว่าพระองค์ทรงจะให้รัฐธรรมนูญ หรือในอีกนัยหนึ่งคือ การที่รัชกาลที่ 7 ได้พระราชทานสัมภาษณ์ไปแบบนั้น ได้ส่งผลให้เกิดมีการเรียกร้องขอพระราชทานรัฐธรรมนูญกันขึ้นโดยพวกขุนนางที่อยากได้รัฐธรรมนูญนั่นเอง

ตราบจนกระทั่งถึงช่วงทศวรรษที่ 2510 เมื่อครั้งที่สมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณีฯ ทรงพระราชทานสัมภาษณ์แก่คณะกรรมการสมาคมนักข่าวแห่งประเทศไทยในช่วงก่อนเหตุการณ์เดือนตุลาคม พ.ศ.2516 พบว่ามีรายละเอียดที่เกี่ยวข้องกับการเตรียมการเรื่อง “รัฐธรรมนูญ” ของรัชกาลที่ 7 ที่มีเนื้อหามากที่สุดเท่าที่พระองค์ทรงทราบและฟังเล่าได้ ดังต่อไปนี้

“พระยาศรีวิสารนั้นแหละรู้ดี เพราะว่าเป็นคนติดต่อเอาคนอเมริกัน ดูเหมือนจะซื้อสติเวนสัน มาเป็นที่ปรึกษา หลวงประดิษฐ์ฯ เองก็รู้ว่าในหลวงทรงมีร่างรัฐธรรมนูญแล้วก็จะมีการพระราชทานแน่ แต่ก็คงจะไม่ทันใจกัน เวลานั้นร่างรัฐธรรมนูญฉบับนั้นอยู่ที่ไหน ฉันไม่ทราบเลย ใครจะเก็บไว้หรือเปล่าไม่รู้” (รำไพพรรณี, 2516: 8)

จากเรื่องบอกเล่านี้ คงจะพอเห็นได้ว่า ผู้เล่าเรื่องมิได้สนใจในรายละเอียดอื่นๆ เลย (ที่นอกเหนือไปจากโครงเรื่องหลักคือ พระราชกรณียกิจ) เพราะสาระสำคัญของเรื่องบอกเล่านี้มิได้อยู่ที่ส่วนประกอบหรือข้อเท็จจริงอื่นๆ (อาทิเช่น ใครคือผู้ร่างรัฐธรรมนูญ ผู้ร่างมีกี่คน เป็นคนไทย หรือฝรั่ง คนฝรั่งที่เข้ามาเกี่ยวข้องชื่ออะไร ยกวางไปทำไม ยกวางเมื่อใด เนื้อหาของร่างรัฐธรรมนูญมีอะไรบ้าง เช่น มีกี่มาตรา ร่างรัฐธรรมนูญที่ยกขึ้นมาแล้วนั้นมีการพิจารณาหรือไม่ ใครเป็นผู้พิจารณา ผลของการพิจารณาเป็นอย่างไร ฯลฯ) หากอยู่ที่การยืนยันเค้าโครงเรื่องเดิมซึ่งประกาศออกไปแล้วว่าพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชประสงค์จะพระราชทานรัฐธรรมนูญ และประเด็นสำคัญที่เกี่ยวข้องเนื่องในประการต่อมาก็คงจะเห็นได้ว่า เมื่อมีการยืนยันในเค้าโครงเรื่องเดิมเสียแล้ว เรื่องอื่นๆ ของการบอกเล่าก็คงจะเพียงเป็นเรื่องประกอบหรือเป็นรายละเอียดปลีกย่อย ในลักษณะที่ว่าคนอื่นๆ ที่เข้ามาเกี่ยวข้องเป็นผู้ขัดขวาง หรือไม่ได้ให้ความช่วยเหลือเท่าที่ควร (เพื่อให้มีการพระราชทานรัฐธรรมนูญอย่างแท้จริง) รวมทั้งเป็นผู้ที่ทำการ “ชิงสุกก่อนห่าม” คือรู้อยู่แก่ใจแล้วว่าจะมีการพระราชทานรัฐธรรมนูญ แต่ก็รีบชิงกระทำการเสียก่อน

เมื่อเค้าโครงของเรื่องบอกเล่าเริ่มต้นมาในลักษณะนี้เสียแล้ว ก็คงไม่เป็นที่น่าสงสัยว่า บรรดาผู้ “ชิงกระทำการ” จะกลายเป็นผู้คนในลักษณะอย่างไร เนื่องด้วยเพราะคนเหล่านี้มิได้มี “เจตนา” ที่บริสุทธิ์ (คือมิได้มีกุศลจิต) มาตั้งแต่ต้น ฉะนั้น “ความวุ่นวาย” (ดู พูนพิศมัย, 2543: 125) ทางการเมือง จึงเกิดขึ้นตามมาอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ในพระราชทานสัมภาษณ์ของสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี พระองค์ทรงตรัสว่า

“ในหลวงได้รับสั่งไว้แล้วว่าไม่ให้ยุ่ง.. รบกันไม่มีประโยชน์ ..ถึงแม้แต่พระองค์เจ้าบรมวงศ์ ในหลวงก็เคยรับสั่งห้ามว่า ไม่ให้ทำอะไรเป็นเด็ดขาด ขึ้นชื่อว่าเจ้าละไม่ให้ทำอะไรทั้งนั้น ถ้าทำจะยิ่งร้ายใหญ่.. แต่พอมาถึงตอนที่หลวงประดิษฐฯ เขียนโครงการเศรษฐกิจขึ้นมานั้นนะ เราก็ก้านไป ในหลวงรับสั่งว่า ชักไม่ค่อยจะดีเสียแล้ว รู้สึกว่าจะมีเรื่องยุ่ง จนกระทั่งถึงปี 2476 ท่านรับสั่งว่าหมดหวังที่จะช่วยให้เรียบร้อยเสียแล้ว” (รำไพพรรณี, 2516: 9)

จะเห็นได้ว่า ตามโครงเรื่องบอกเล่าแบบแรกนี้ เรื่องยุ่งยากต่างๆ ในทางการเมืองมิได้เกิดมาจาก “พวกเจ้า” แต่ประการใด หากแต่เกิดมาจากพวกคณะผู้ก่อการเปลี่ยนแปลงการปกครอง หรือฝ่ายคณะราษฎร ซึ่งผู้นำบางคนมีความคิดเห็นทางเศรษฐกิจและการเมืองแบบรุนแรง หม่อมเจ้าหญิงพระองค์หนึ่ง ทรงเล่าถึงเรื่องนี้ไว้ว่า

“พวกเราทุกคนต่างพากันถอนใจด้วยความโล่งอก (ที่มีพิธีพระราชทานรัฐธรรมนูญที่ยิ่งใหญ่เมื่อวันที่ 10 ธันวาคม พ.ศ.2475 - ผู้วิจัย) แต่แล้วการจัดการที่เป็นไปด้วยความราบรื่นก็เป็นไปไม่ได้มากนัก ในปี พ.ศ.2475 คณะผู้ก่อการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ.2475 ได้เสนอแผนพัฒนาเศรษฐกิจของชาติ ที่ต้องการให้รวมที่ดินต่างๆ มาเป็นกรรมสิทธิ์ของรัฐบาล และให้ชาวนาทั้งหมดเป็นเจ้าหน้าที่ของรัฐบาลเข้ามามีผลใช้ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงไม่เห็นด้วยอย่างยิ่ง ถึงกับมีพระบรมราชโองการประกาศว่าแผนนั้นเป็นระบบที่ประเทศคอมมิวนิสต์ใช้ได้มีการยุบสภา และต่อมารัฐบาลไม่เป็นที่ไว้วางใจ นี่เองที่นำมาซึ่งการปฏิวัติ...” (ฤดีวรรณ, 2544: 222-223)

ที่กล่าวมาเป็นเรื่องบอกเล่าที่ว่าด้วยความเป็นมาของการที่ผู้นำฝ่ายต่างๆ เกิดการวิวาทกันทั้งในทางความคิด และเกิดมีการต่อสู้กันทางการเมืองที่รุนแรง บานปลายและร้าวฉาน

ส่วนเรื่องการสละราชสมบัตินั้น ก็ปรากฏเป็นเรื่องบอกเล่าว่า พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงมีพระราชปรารภที่จะสละราชสมบัติมาครั้งหนึ่งแล้วตั้งแต่ช่วง 5-6 วันภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองวันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ.2475 แต่บรรดาขุนนาง รวมทั้งฝ่ายผู้นำคณะราษฎรที่เข้าเฝ้าในวันนั้น (วันที่ 30 มิถุนายน พ.ศ.2475) ได้แก่ พระยาพหลพลพยุหเสนา และหลวงประดิษฐมนูธรรม ก็ร่วมรับรู้ว่าได้มีการทักท้วงมิให้พระองค์ทรงสละราชสมบัติ เนื่องจากทุกฝ่ายกล่าวว่าพระองค์จะ “ทรงช่วยเหลือเพื่อความมั่นคง.. (ต่อไป) ถ้าพระเนตรดี และแสดงให้เห็นว่าคณะราษฎรไม่ทำให้พระองค์เสื่อมความนิยมก็อาจจะอยู่ต่อไป ในชั้นนี้ขอแบ่งรับแบ่งสู้ไว้ก่อน...” (รำไพพรรณี, 2516: 18)

ฉะนั้น การสละราชสมบัติในวันที่ 2 มีนาคม พ.ศ.2477 จึงเป็นเรื่องราวที่เกิดขึ้นอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ เนื่องจากฝ่ายรัฐบาลเองมิได้ปฏิบัติตามหนังสือกราบบังคมทูลเมื่อวันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ.2475 ที่ว่าต้องการสถาปนาระบอบรัฐธรรมนูญตามแบบอย่างของนานาประเทศ นอกจากนี้ พระองค์ได้ทรงพยายามที่จะให้มีการเปลี่ยนแปลงอย่างสงบเรียบร้อย แต่ก็ไร้ผล อีกทั้งฝ่ายรัฐบาลเองก็ไม่ได้ตั้งใจที่จะรับฟังความเห็นของพระองค์ และของราษฎรโดยแท้จริง พระองค์

จึงสละราชสมบัติเพื่อเป็นการป้องกันไม่ให้อำนาจของพระองค์ในการปกครองประเทศอีกต่อไป

สมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณีฯ ทรงตรัสเล่าเพิ่มเติมอีกด้วยว่า พระราชหัตถเลขา สละราชสมบัติของรัชกาลที่ 7 ที่ทรงพระราชทานเมื่อวันที่ 2 มีนาคม พ.ศ.2477 นี้ มีปัญหามาตั้งแต่วันแรกว่าใครจะเป็นผู้รับพระราชหัตถเลขา เนื่องด้วย เมื่อพระองค์ทรงสละราชสมบัติ ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์คือ สมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ ย่อมทรงพันตำแหน่งตามไปด้วย ในเวลานั้น ฝ่ายรัฐบาลได้ส่งคณะผู้แทนฯ ไปเข้าเฝ้าเพื่อเจรจาแก้ไขปัญหาดังกล่าว คณะผู้แทนนั้น มีเจ้าพระยาศรัทธาภิมุขเป็นหัวหน้าคณะฯ ซึ่งเจ้าพระยาศรัทธาภิมุข ก็มีความเห็นว่าคณะฯ ของตนไม่อยู่ในฐานะที่จะรับพระราชหัตถเลขา สละราชสมบัตินั้นได้ (เพราะว่าไม่ได้รับมอบหน้าที่จากรัฐบาลไปเพื่อการนั้น) ฉะนั้น ในทางปฏิบัติที่เป็นจริง พระราชหัตถเลขา สละราชสมบัติได้ถูกส่งมอบไปยังอัครราชทูตสยามประจำกรุงลอนดอนใน ฐานะที่เป็นผู้แทนรัฐบาลสยาม หากได้ส่งเข้ามาถึงผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ (หมายถึงสมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมพระยานริศรฯ) ซึ่งต้องถือว่าได้พ้นจากตำแหน่งผู้สำเร็จราชการฯ ไปพร้อมกับ องค์พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวด้วยแล้ว (ขอให้ดู รำไพพรรณี, 2516: 22)

เรื่องบอกเล่าของกลุ่มคณะราษฎรกับผู้ให้การสนับสนุน

เรื่องบอกเล่าประเภทที่สอง พบได้ว่ามีความแตกต่างจากเรื่องบอกเล่าประเภทแรกอย่างมาก เนื่องด้วยศูนย์กลางของเรื่องที่จะเล่านี้มีความแตกต่างกัน กล่าวคือ มิได้ผูกพันกับพระราชกรณียกิจของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวเหมือนกับเรื่องบอกเล่าประเภทแรก ในทางตรงข้ามเรื่องบอกเล่าประเภทที่สองถือเอา คณะราษฎรเป็นแกนของเรื่องที่จะบอกเล่า รวมทั้งถือเอาหลัก 6 ประการ รวมทั้งแนวความคิด นโยบายอื่นๆ และกิจกรรมอื่นๆ ของคณะราษฎรเป็นเป้าหมาย

นอกจากนี้ ยังมีข้อที่น่าสังเกตเพิ่มเติมอีกด้วยว่า ในขณะที่เรื่องบอกเล่าประเภทแรก ผู้เล่าเรื่องส่วนใหญ่จะเป็นเจ้านายฝ่ายใน (คือเป็นผู้หญิง) หรือบุคคลที่เกี่ยวข้องกับเจ้านายฝ่ายใน ผู้บอกเล่าเรื่องประเภทที่สองกลับเป็นผู้ชายและมีสถานะเป็นคนชั้นกลาง กล่าวคือ เป็นสมาชิกคณะราษฎร ซึ่งส่วนใหญ่มาจากครอบครัวของคนชั้นกลาง และควรจะกล่าวด้วยว่าสมาชิกคณะราษฎรทั้งหมดเป็นผู้ชาย นอกจากนี้ ได้แก่ นักหนังสือพิมพ์รุ่นหนุ่ม ผู้ประกอบอาชีพอิสระ หรือผู้นำกลุ่มสังคมประเภทใหม่ๆ ซึ่งในจำนวนนี้มีอยู่จำนวนอยู่หลายคนและหลายคณะทีเดียวที่มีแนวความคิดและความรู้สึกโน้มเอียงไปในทางที่สนับสนุนคณะราษฎร และนิยมการปกครองระบอบใหม่ โดยที่นักหนังสือพิมพ์รุ่นใหม่เหล่านี้ ทั้งหมดเป็นผู้ชาย⁽²⁾

หากข้อสังเกตข้างต้นมีสภาพความใกล้เคียงกับสภาพทางสังคมวิทยาของผู้เล่าเรื่อง ในที่นี้ เราก็ควรจะสันนิษฐานต่อไปได้ว่า เรื่องบอกเล่าในประเภทที่สอง หรือแบบที่สอง น่าจะเป็นเรื่องที่มีความแท้จริง เป็นเรื่องบอกเล่าที่กล่าวถึงแต่หลักการ และแสดงความมุ่งหวัง หรือสิ่งที่ควรจะเป็นไปโดยไม่มีสีสรรของชีวิตของบุคคล และรายละเอียดที่เกี่ยวข้องกับบุคคล ครอบครัว ชะตากรรมของบุคคลต่างๆ ฯลฯ เข้ามาเกี่ยวกับเรื่องแต่ประการใด⁽³⁾

ควรกล่าวด้วยว่า บรรดาสมาชิกคณะราษฎรด้วยกันเองนั้น หาได้มีการประชุมกันเป็นการทั่วไป หรือมีการพบปะสังสรรค์กันทั้งหมดมาก่อนวันทำการเปลี่ยนแปลงการปกครอง 24 มิถุนายน พ.ศ.2475 ไม่ อีกทั้งคณะผู้ก่อการฯ หรือคณะราษฎรเองนั้น ก็มีการแบ่งออกเป็นสาย เป็นฝ่าย และแบ่งเป็นระดับ กล่าวคือ แบ่งออกเป็นสายทหารบก สายทหารเรือ และสายพลเรือน รวมทั้งมีการแบ่งออกเป็นระดับนายทหารอาวุโสกับนายทหารหนุ่ม กล่าวคือ 4 ทหารเสือ ซึ่งมีชั้นยศสูงเท่ากับระดับของขุนพระและพระยา จัดเป็นนายทหารอาวุโส แยกออกจากสายของคนรุ่นหนุ่ม ซึ่งมีชั้นยศนับจากระดับของขุนหลวงเรื่อยลงมา

ดังนั้น จึงนับเป็นเรื่องราวที่น่าสนใจของพลเมืองทั้งที่มีการศึกษามากและมีการศึกษาน้อย ต่างก็มีความประสงค์ใคร่รู้เป็นอย่างยิ่งว่า คณะผู้ก่อการฯ หรือคณะราษฎรดังกล่าวก่อตัวขึ้นเมื่อใด ประชุมกันครั้งแรกที่ไหน การรวมตัวกันอย่างไร มีใครเป็นหัวหน้า และมีการแบ่งคนกันออกเป็นกี่สาย มีการประชุมเตรียมการกันมากี่ครั้ง ประชุมกันอย่างไร มีแผนการยึดอำนาจกันอย่างไร ใครเป็นคนต้นคิดวางแผน และใครเป็น “มันสมอง” ของการเปลี่ยนแปลงการปกครอง ฯลฯ

ทั้งนี้ ในบรรดาคณะผู้ก่อการฯ นั้น ปรากฏว่า พระยาพหลพลพยุหเสนา พระยาทรงสุรเดช พระยาฤทธิอัคเนย์ พระประศาสน์พิทยายุทธ หลวงประดิษฐ์มนูธรรม นายประยูร ภมรมนตรี หลวงพิบูลสงคราม นายด้วง ลพานุกรม เป็นต้น ล้วนเป็นบุคคลสำคัญที่ได้เคย “เล่าเรื่อง” (หรือสร้างเรื่อง?) ของตนและสร้างเรื่องของคณะราษฎร (ในทัศนะของตน) เล่าผ่านสื่อสารมวลชนบ้าง และเล่าผ่านนักเขียนสารคดีทางการเมืองบ้าง ทั้งนี้ ในช่วงต่างวาระและต่างสถานที่กัน ตามเงื่อนไขทางสังคมการเมืองที่เหมาะสมของแต่ละบุคคล

พิเคราะห์ตามเรื่องบอกเล่าที่ปรากฏออกมานั้น พบได้ว่า มีเค้าโครงเรื่องร่วมกันอยู่ในระดับหนึ่ง แต่ในเรื่องบอกเล่าก็มีรายละเอียดของเรื่องที่แตกต่างกันไปอยู่ไม่น้อยเช่นกัน⁽⁴⁾ โดยที่ความเห็นพ้องซึ่งมีร่วมกันในเค้าโครงของเรื่องบอกเล่านั้น ได้แก่ คณะผู้ก่อการฯ หรือคณะราษฎรก่อรูปมา 2 ทาง ระหว่างกลุ่มคนรุ่นหนุ่มซึ่งเริ่มการประชุมที่กรุงปารีส ประเทศฝรั่งเศส เมื่อเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ.2469 กับกลุ่มผู้อาวุโส ซึ่งเริ่มคิดการกันที่ประเทศไทย (ในราวปี พ.ศ.2470) และทั้งสองกลุ่มก็ได้มาบรรจบและพบกันโดยการติดต่อประสานงานของนายประยูร ภมรมนตรี ร่วมกับนายด้วง ลพานุกรม และโดยคำรับประกันของนายแนบ พหลโยธิน

คณะราษฎร หรือคณะผู้ก่อการฯ มีวัตถุประสงค์ร่วมกัน คือต้องการให้ประเทศปกครองในระบอบราชาธิปไตยภายใต้รัฐธรรมนูญ (Constitutional Monarchy) คือ มีการแยกพระราชภาระของการจัดการความจริงแบบจารีตประเพณี(1)

อำนาจของพระมหากษัตริย์ออกจากฝ่ายบริหาร ให้มีฝ่ายบริหารประเทศที่เป็นคนละส่วนกับองค์ประมุขของรัฐ อีกทั้งให้มีรัฐธรรมนูญเป็นกฎหมายสูงสุด และมีสภาผู้แทนราษฎรทำหน้าที่เป็น “ปากเสียง” ของราษฎรและของพลเมืองไทย นี่เป็นโครงของเรื่องบอกเล่าที่มีร่วมกัน และคล้ายคลึงกันไม่ว่าจะฟังจากคำบอกเล่าของพระยาพหลพลพยุหเสนา พระยาทรงสุรเดช นายประยูร ภมรมนตรี หลวงพิบูลสงคราม ไปจนถึงคำบอกเล่าของหลวงประดิษฐมนูธรรม

ข้อสำคัญซึ่งเรื่องบอกเล่าประเภทที่สองดังกล่าวข้างต้นมักจะย้ำเสมอๆ ก็คือ แนวความคิดและวัตถุประสงค์ดังกล่าวจัดเป็น “ความเสียสละ” ต่อประเทศชาติบ้านเมือง ทั้งนี้การปกครองระบอบราชาธิปไตยภายใต้รัฐธรรมนูญจะทำให้ประเทศมีความเจริญก้าวหน้าตามแบบอย่างของนานาอารยประเทศ เนื่องด้วยการปกครองในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์นั้นพ้นสมัยไปเสียแล้ว พระยาพหลพลพยุหเสนา กล่าวย้ำด้วยว่าวิธีการปกครองแบบใหม่ คือ ระบอบรัฐธรรมนูญเป็นไปตามกฎของวิวัฒนาการของประเทศชาติบ้านเมือง และเป็นกฎของธรรมชาติ ซึ่งจะเป็นเครื่องประกันให้สถาบันพระมหากษัตริย์มีความมั่นคงทางการเมือง และมีเสถียรภาพมากยิ่งขึ้นกว่าระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ส่วนพระยาทรงสุรเดช เน้นว่า ระบอบใหม่จะเป็นเครื่องค้ำประกันให้ประเทศชาติมีความเข้มแข็งมากกว่าแต่ก่อน การตัดสินใจในทางการเมืองและการบริหารจะกระทำโดยสภา หรือที่ประชุมซึ่งประกอบด้วยผู้คน “หลายหัวซึ่งจะดีกว่า (คน) หัวเดียว” ในขณะที่หลวงประดิษฐมนูธรรม นอกจะเน้นถึงหลักสิทธิเสรีภาพ ความเสมอภาค และหลักภราดรภาพระหว่างผู้คนแล้ว ก็ยังเน้นด้วยว่าระบอบใหม่จะเป็นเครื่องมือของการสร้างความสมบูรณ์พูนสุขให้แก่ราษฎร คือจะช่วยให้ราษฎรมีงานทำกันทั่วหน้า

ตามคำบอกเล่าของฝ่ายคณะราษฎร รัฐบาลสมบูรณาญาสิทธิราชย์มิได้มีการเตรียมการให้ประเทศมีปกครองใน “ระบอบประชาธิปไตย” แต่อย่างใด⁽⁵⁾ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การเตรียมการ “พระราชทานรัฐธรรมนูญ” ด้วยแล้ว มิได้ปรากฏอยู่ในโครงเรื่องบอกเล่าของฝ่ายคณะราษฎร ไม่ว่าจะเป็นผู้ใดเลย แม้นแต่น้อย⁽⁶⁾

ทั้งนี้ เรื่องบอกเล่าของฝ่ายคณะราษฎร รวมทั้งเรื่องบอกเล่าของฝ่ายที่ให้การสนับสนุนคณะราษฎรได้เห็นว่าในสมัยนั้น ได้มีการเรียกร้องทั้งในทางหนังสือพิมพ์บ้าง โดยการถวายฎีกาบ้างและโดยการแทรกเนื้อหาไปในคำสอนต่างๆบ้าง ฯลฯ ขอให้รัฐบาลสมบูรณาญาสิทธิราชย์ตรา “กฎหมายสูงสุด” ขึ้นปกครองประเทศ และให้ประเทศปกครองโดยมี “รัฐสภา” และมี “อรรคมหาเสนาบดี” (ในสมัยต่อมามีคำประดิษฐ์ใหม่ขึ้นใช้แทนเรียกว่า นายกรัฐมนตรี) ที่เข้มแข็ง (ซึ่งแยกออกจากองค์พระมหากษัตริย์) แต่ฝ่ายรัฐบาลของระบอบเก่าก็มิได้ตอบสนองแต่ประการใด นักหนังสือพิมพ์บางคนที่สนับสนุนฝ่ายคณะราษฎร (เช่น นายกุหลาบ สายประดิษฐ์ นักเขียนประจำของหนังสือพิมพ์ศรีกรุง และหนังสือพิมพ์ไทยใหม่) กล่าวว่า รัฐบาลสมบูรณาญาสิทธิราชย์ทำการปกครองประเทศอย่างหลอกลวง และหลงใหลในอำนาจ มิได้ยึดถือเอาหลักมนุษยภาพและมนุษยธรรมเป็นที่ตั้งในการปกครองประเทศ

เรื่องบอกเล่าได้บรรยายสภาพการณ์ของประเทศก่อนเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ.2475 ไว้ว่า เป็นระบอบการปกครองที่มีแต่การเล่นพรรคเล่นพวก คือสนับสนุนแต่เจ้านาย และไร้ประสิทธิภาพทางการบริหาร โดยตัวอย่างที่ยกมาเล่ากันเสมอๆ ได้แก่ การดูแลข้าราชการ คือการให้ข้าราชการออกจากระบบราชการเพื่อรักษางบประมาณแบบสมดุลอย่างเข้มงวดไว้ ในเรื่องนี้ พระยาพลพลพยุหเสนาบดี พระยาทรงสุรเดชบดี รวมทั้งนายประยูร ภมรมนตรี เป็นต้น ต่างเล่าเรื่องในแบบเดียวกันว่า การดูแลข้าราชการมีการเล่นพรรคพวกกันอย่างที่สุด ใครเป็นพวกเจ้าก็ยังดำรงอยู่ในตำแหน่งและได้เลื่อนชั้น ในขณะที่พวกสามัญชน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง นายทหารจากครอบครัวสามัญชนจะถูกปลดออกจากราชการ และไม่ได้ดำรงตำแหน่งราชการ ทหารที่สำคัญๆ เลย

นอกจากนี้ ในการบริหารราชการก็ไม่มีประสิทธิภาพ โดยตัวอย่างที่มักนำมาเล่าจะเป็น เรื่องเกี่ยวข้องกับการปรับปรุงและโครงการเพิ่มประสิทธิภาพกองทัพประการหนึ่ง (จะเล่าเหตุการณ์และสาเหตุที่พระองค์เจ้าบรมวงศ์เธอสาธิตออกจากตำแหน่งเสนาบดีกลาโหม) กับการสร้างโครงสร้างพื้นฐาน เช่น การสร้างสะพานพุทธยอดฟ้าฯ ซึ่งบอกเล่าต่อๆ กันว่ามีเงินที่รั่วไหล มีการใช้จ่ายเงินเกินตัว รวมทั้งมีการจ่ายเงินเดือนข้าราชการชั้นสูงอย่างมากกว่าที่พึงจะได้รับ

ฉะนั้น เมื่อเรื่องบอกเล่ามีพื้นฐานมาเช่นนี้ การยึดอำนาจวันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ.2475 จึงมีความสำคัญและมีความชอบธรรมอย่างมีต้องสงสัย เพราะเป็นวันเริ่มต้นการปกครองระบอบใหม่ตามแบบอย่างของอารยประเทศ ซึ่งต่อมาวันดังกล่าวได้รับการยกย่องจากรัฐบาลให้เป็นวันชาติ (National Day) ของประเทศไทยในระหว่างปี พ.ศ.2478 จนถึงปี พ.ศ.2503 ควรกล่าวด้วยว่า การปกครองระบอบใหม่นี้ให้ความสำคัญต่อประเทศ คือรัฐ (State) และต่อชาติ (Nation) คือประชาชน ซึ่งรัฐบาลระบอบใหม่มีความตั้งใจที่จะประสานให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน กล่าวคือ มุ่งจะทำให้ “ชาติ” เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันกับ “รัฐ” ด้วย

ในประการต่อมาคือ การปกครองระบอบใหม่ซึ่งเพิ่งเริ่มต้นขึ้นนั้น มิใช่จะมีเสถียรภาพ และความมั่นคงในทันทีทันใด ประสบการณ์ของผู้นำคณะราษฎรซึ่งศึกษาเล่าเรียนมาจากประเทศฝรั่งเศส และจากภาคพื้นทวีปยุโรป ล้วนมีความตระหนัก (ผู้วิจัยสันนิษฐานว่าเป็นความตระหนัก ซึ่งได้รับอิทธิพลมาจากประสบการณ์ของความผันผวนทางการเมืองของประเทศฝรั่งเศส เรื่องนี้ ขอให้ดู อาทิ ตยทิพอาภา, 2477) ซึ่งผู้วิจัยเห็นว่าอาจจะเป็นความตระหนักที่เกินกว่าปกติเสียด้วยว่า ฝ่ายคณะเจ้าและผู้นิยมคณะเจ้านั้นนั้นมีความเข้มแข็งอย่างมาก (ในขณะที่ฝ่ายเจ้านายเอง เห็นว่าฝ่ายเจ้านั้น มีความอ่อนแออย่างมาก และถึงขั้น “วอดวายอยู่แล้ว” ก่อนเดือน มิถุนายนปี พ.ศ.2475 เรื่องนี้ขอให้ดู วรรณไวทยากร, 2475ข) อีกทั้ง ผู้คนยังคงมีเคารพและยำเกรง สมาชิกคณะเจ้ายังคงมีความสามารถที่จะรวบรวมกำลังพล และทำการกอบกู้การปกครองระบอบเก่าให้ฟื้นกลับคืนขึ้นมาเมื่อใดก็ได้ คณะเจ้านั้นมีเครื่องมือและกลไกที่สามารถหลอกล่อ และชักจูงใจให้สมาชิกฝ่ายคณะราษฎร หรือคณะผู้ก่อการฯ เกิดการ “ทรยศ” หรือ “หักหลัง” กันเองก็ได้ อีกทั้งฝ่ายราษฎรโดยทั่วไป ทั้งในเขตพระนคร และเขตต่างจังหวัด ก็ยังมีความเลื่อมใส

ในการปกครองระบอบเก่าอยู่เป็นอันมาก สังเกตได้ว่า เมื่อเกิดวิกฤติการณ์ในบ้านเมือง ตัวอย่าง เช่น เหตุการณ์เดือนตุลาคม พ.ศ.2476 ปรากฏว่า ฝ่ายรัฐบาลระบอบใหม่ ได้เรียกร้องขอความช่วยเหลือจากรัฐบาลทั่วไป พบว่ามีแต่พวกคนรุ่นหนุ่ม เช่น นักศึกษา นักเรียน ลูกเสือ เสมียน และผู้ประกอบการรายย่อย เช่น เจ้าของโรงพิมพ์ขนาดเล็ก (ซึ่งช่วยรัฐบาลพิมพ์ใบปลิว) เพียงกลุ่มนี้เท่านั้น ที่ช่วยเหลือรัฐบาลใหม่ ในขณะที่เศรษฐกิจ หนีภัย ราษฎรทั่วไปยังคงนิ่งเฉย และมีเสียงพูดจาเล่าลือกันโดยทั่วไปว่า คณะราษฎรซึ่งเป็นพวกคนหนุ่มนั้น ไม่มีทางที่จะต่อสู้กับพวกคณะเจ้าที่มีคุณวุฒิ วิทยุฒิ และชาติวุฒิสูงกว่าฝ่ายคณะราษฎรได้

ตัวอย่างที่มักจะปรากฏอยู่ในเรื่องบอกเล่าประเภทที่สองอีกประการหนึ่ง ก็คือ พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงช่วยเหลือและสนับสนุนฝ่ายคณะเจ้าอย่างเต็มที่ บ้างว่าลือว่าพระองค์ทรงพระราชทานทุนทรัพย์ให้ฝ่ายคณะกษัตริย์บ้านเมือง ซึ่งต่อมาเรียกว่าพวกกบฏบรรพตด้วยจำนวนหลายหมื่นบาท

นอกจากนี้ พฤติกรรมของสมาชิกฝ่ายคณะราษฎรเองก็ได้มีการผันแปรและเปลี่ยนแปลงกันไปจากที่เป็นมาแต่เดิม ตัวอย่างเช่น นายประยูร ภมรมนตรี ได้มีจิตใจฝักฝ่ายและหนุนช่วยพระยามโนปกรณนิติธาดาเกินกว่าธรรมดา ส่วนพระยาทรงสุรเดช ร่วมด้วยพระยาฤทธิอัคเนย์ และพระประศาสน์พิทยายุทธ ก็พากันชักชวนให้พระยาพหลพลพยุหเสนา (รวม 4 คน เรียกกันในสมัยนั้นว่า 4 ทหารเสือ) ลาออกจากตำแหน่งทั้งหมด (เหตุการณ์ต้นเดือนมิถุนายน พ.ศ.2476) โดยคืนตำแหน่งทางการเมืองการทหารที่ทั้ง 4 คนครองอยู่ให้แก่ฝ่ายนายทหารที่ไม่ได้เป็นคณะผู้ก่อการฯ มาก่อนคือ พระยาศรีสิทธิสงคราม (ดิน ท้าราบ) และพระยาประเสริฐสงคราม ทั้งนี้ เพื่อเป็นการสนองคุณต่อประเทศชาติ และเพื่อเป็นการแสดงตนว่าทำการยึดอำนาจโดยบริสุทธิ์ใจ (คือมีกุศลจิต) มิใช่เพื่อแสวงหาตำแหน่งและหาประโยชน์ใส่ตน

โดยการลำดับเรื่องและเปรียบเทียบความผันผวนทางการเมืองกับการเปลี่ยนแปลงในประเทศไทย ทำให้ฝ่ายคณะราษฎรหลายคน มีความเห็น มีความเชื่อ และสร้างเรื่องบอกเล่าของฝ่ายตนขึ้นว่า การต่อสู้ระหว่างระบอบเก่ากับระบอบใหม่คงต้องใช้เวลาอีกยาวนาน มิใช่ว่าการต่อสู้ระหว่างสองระบอบการเมืองที่เป็นอริและเป็นคู่ตรงกันข้ามจะยุติและจบสิ้นลงไปไหนที่ทันใด (ขอให้ดูปาฐกถาของ พิบูลสงคราม, 2482 และ คำสัมภาษณ์ของปรีดี, 2523 เป็นตัวอย่าง)

ตัวอย่างรูปธรรมที่สอดคล้องและต่อเนื่องจากการเล่าเรื่องในแบบข้างต้น ได้แก่ การที่สมาชิกคณะราษฎรบางคน (อาทิเช่น นายจิตตะเสน ปัญจะ เป็นต้น) มีความเชื่อ รวมทั้งได้สร้างเรื่องบอกเล่าเรื่องต่อๆ กันว่า พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รวมทั้งคณะเจ้านายมีแผนการที่จะรวบรวมรายชื่อคณะราษฎรไว้ทั้งหมดบ้าง ด้วยการออกอุบายให้ฝ่ายคณะราษฎรมาลงชื่อร่วมกันในคราวเดียวบ้าง ให้สมาชิกคณะราษฎรมารวมตัวกันเป็นคณะแล้วเข้าไปเข้าเฝ้าฯ เพื่อขอพระราชทานยกโทษที่ได้ล่วงเกินพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวพร้อมกันในคราวเดียวบ้าง ฯลฯ ซึ่งการแสดงรายชื่อและรวมตัวพร้อมกันเช่นนี้มีความหมายว่าคณะเจ้าจะ

สามารถจับกุมตัวสมาชิกคณะราษฎรทั้งหมดได้ในคราวเดียว และหลังจากนั้น จะมีการประหารชีวิตคณะราษฎรอย่างพร้อมเพรียงกันทั้งหมด

แถมสุข นุ่มนนท์ (2535) ได้ศึกษาเอกสารและการดำเนินงานของคณะกรรมการราษฎร และสมาชิกคณะราษฎรภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง 24 มิถุนายน พ.ศ.2475 พบว่า กิจกรรมส่วนใหญ่ของสมาชิกคณะราษฎร คือ การส่งสายสืบออกไปติดตาม ฝ้าดู และทำการสอดส่องในแบบของสายลับว่าใครทำการติดต่อกับใคร มีการชุมนุม หรือรวบรวมกำลังเพื่อทำการต่อต้านและโค่นล้มคณะราษฎรบ้าง หรือไม่ อย่างไร กิจกรรมเรื่องนี้ แถมสุข นุ่มนนท์มีความเห็นว่า เป็น “งานใหญ่” ของพวกคณะราษฎร และของกรรมการราษฎรเสียยิ่งกว่าจะคิดทำการปรับปรุงและแก้ไขปัญหาของประเทศ

พิจารณาจากเรื่องบอกเล่าตลอดจนการรับรู้ของสมาชิกคณะราษฎร และจากเอกสารแวดล้อมดังกล่าว คงจะพอเห็นได้ว่าปัญหาความยุ่งยากทางการเมืองการปกครองของระบอบใหม่ อยู่ที่คณะเจ้า รวมทั้งพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวนั่นเอง เนื่องด้วยพระองค์และคณะเจ้าเป็น “ผู้สูญเสีย” อำนาจ ก็ย่อมก็หาทาง และแสวงหาช่องทางที่จะดึงอำนาจกลับคืนด้วยกลไกและวิธีการต่างๆ ให้มากที่สุด ทั้งนี้ มีประสบการณ์ทางการเมืองของประเทศตะวันตกบางประเทศเป็นตัวอย่างของการรับรู้ และการสร้างเรื่องบอกเล่าต่อๆ กันมาในแบบดังกล่าวนี้

จากงานการศึกษาและจากเรื่องบอกเล่าของฝ่ายสนับสนุนคณะราษฎร (ตัวอย่างเช่น อาจารย์ผู้บรรยายของมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง หรือ มธก. ในรุ่นแรกๆ อาทิ เช่น ไพโรจน์ ชัยนาม, วิจิตร ลุลิตานนท์ เป็นต้น) มักจะเน้นการเปรียบเทียบรัฐธรรมนูญของไทยฉบับแรกวันที่ 27 มิถุนายน พ.ศ.2475 กับรัฐธรรมนูญถาวรฉบับวันที่ 10 ธันวาคม พ.ศ.2475 และได้เน้นเรื่องเล่าเป็นแบบแผนเดียวกันว่า คณะราษฎรได้ “ถวายนอำนาจ” คืนให้พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวไปแล้วเป็นอย่างมากในหลายๆ เรื่อง อาทิเช่น การมีบทบาทบัญญัติให้พระองค์ทรงอยู่ในฐานะอันเป็นเคารพสักการะและผู้ใดจะละเมิดมิได้ (รัฐธรรมนูญฉบับแรกของไทย คือ ฉบับวันที่ 27 มิถุนายน พ.ศ.2475 มีบทบัญญัติให้สภาผู้แทนราษฎรเป็นองค์กรที่มีอำนาจในการพิจารณาตีความที่เกี่ยวกับพระมหากษัตริย์) ฉะนั้น การบริหารราชการแผ่นดิน และการปกครองต่างๆโดยปกติทั่วไปก็ควรจะเป็นของฝ่ายบริหาร หรือคณะรัฐมนตรี โดยมีบัณฑูรนำความขึ้นกราบบังคมทูลฯ ทุกเรื่องก่อนที่ฝ่ายบริหารจะตัดสินใจหรือลงมติใดๆ

พิจารณาตามโครงของเรื่องบอกเล่านั้น พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชประสงค์ที่จะรักษาพระราชอำนาจ และเรียกร้องพระราชอำนาจเพิ่มเติมในอีกหลายๆ เรื่อง นับตั้งแต่ เรื่องการประหารชีวิตนักโทษ ก็ควรขึ้นกับพระราชอำนาจ มิใช่ที่จะดึงพระราชอำนาจดังกล่าวลงมาไว้กับศาลฎีกา พระองค์ทรงเรียกร้องที่จะขอดูและให้ความเห็นเกี่ยวกับการแต่งตั้งสมาชิกสภาประเภทสอง มิใช่จะให้พระองค์ลงพระนามเพียงอย่างเดียว และพระองค์ทรงให้คำแนะนำแก่รัฐบาลแล้วว่า รัฐบาลควรดำเนินการให้มีการอภัยโทษแก่คณะกู้

บ้านเมือง หรือกบฏบวรเดช รัฐบาลก็ควรทำตาม มิใช่ว่าจะมีการตั้งศาลพิเศษขึ้นมาได้สวน และลงโทษบุคคลก่อน แล้วจึงจะจัดให้มีการอภัยโทษในภายหลัง ฯลฯ

ฉะนั้น เมื่อพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงมีพระราชหัตถเลขาพระราชสมมติ และรัฐบาลใหม่ โดยมติของสภาผู้แทนราษฎรได้อัญเชิญพระองค์เจ้าชายอนันตมหิดล ขึ้นครองราชย์สมบัติ เป็นรัชกาลที่ 8 แล้ว ฝ่ายรัฐบาลระบอบใหม่จึงได้รวบรวมเอกสารราชการต่างๆ จำนวนมาก จัดทำเป็นหนังสือของทางราชการขึ้นชื่อ “แถลงการณ์เรื่องพระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดล พระอัฐมรามาธิบดินทร ทรงสละราชสมบัติ” ขึ้นจ่ายแจกเป็นจำนวนนับแสนเล่ม เป็นที่เข้าใจได้ว่า ฝ่ายรัฐบาลคงต้องการให้ประชาชนและพลเมืองของประเทศสยาม ซึ่งต่อมาเปลี่ยนชื่อเป็นประเทศไทย ได้ “อ่าน” เอกสารดังกล่าวด้วยตนเอง และเมื่ออ่านแล้วก็คงจะมีความเข้าใจได้เป็นอย่างดีว่า การสละราชสมบัตินั้นมีสาเหตุมาจากการ “ต่อรอง” ในเชิงของอำนาจระหว่างพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว กับฝ่ายรัฐบาลระบอบใหม่ อย่างไรก็ตาม ปัญหาของเรื่องนี้ น่าจะอยู่ที่ว่าสังคมไทยโดยทั่วไป ไม่ใช่สังคมที่ “อ่าน” หนังสืออย่างจริงจังแต่ประการใดนัก ฉะนั้น การ “บอกเล่า” เรื่อง จากผู้คนกลุ่มหนึ่งไปสู่อีกกลุ่มหนึ่ง และจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่อีกรุ่นหนึ่ง จึงเป็นที่สันนิษฐานได้ว่าน่าจะมีบทบาทและมีการหน้าที่สำคัญในสังคมไทยเสียยิ่งมากกว่าสาระที่พึงได้จาก “การอ่าน” หนังสืออย่างจริงจังและละเอียดละออหลายเท่าทวีคูณ

เรื่องบอกเล่าในลักษณะผสมผสานเรื่องและการสร้างสรรค์เรื่องใหม่

เรื่องบอกเล่าประเภทที่สาม มีลักษณะเด่นที่น่าสนใจทั้งในแง่ของโครงเรื่องที่เล่าประการหนึ่ง และโดยภูมิหลังของผู้เล่าเรื่องอีกประการหนึ่ง กล่าวคือ ในแง่ของโครงเรื่องที่บอกเล่าต่อกันแล้ว เรื่องบอกเล่าประเภทที่สามนี้ มีวัตถุประสงค์สำคัญคือ เพื่อการประนีประนอมยอมฝ่ายคณะเจ้า กับคณะราษฎร เข้าด้วยกัน ด้วยการสรรเสริญและยกย่องทั้งสองฝ่ายว่าได้ประกอบคุณงามความดี เช่น เสียสละแก่ประเทศชาติบ้านเมืองด้วยกันทั้งคู่อย่างเสมอๆ กัน

ส่วนในแง่ของภูมิหลังของผู้เล่าเรื่อง พบได้ว่าเป็นบุคคลที่ “พวกเป็นกลางๆ” (ดูคำอธิบายของ พูนพิศมัย, 2543: 113) โดยไม่ได้ “สังกัด” อยู่กับทั้งฝ่ายเจ้านายและคณะราษฎร ตัวอย่างเช่น อาจจะเป็นเจ้านายบางพระองค์ที่ไม่ประสบความสำเร็จทางราชการมากนักในสมัยระบอบเก่า ฉะนั้น จึงสามารถทำงานกับระบอบใหม่ได้ หรือไม่ก็เป็นสามัญชน ซึ่งไม่ได้เป็นสมาชิกคณะราษฎร รวมทั้งไม่ได้อยู่ในแวดวงของเจ้านายมาก่อน นอกจากนี้ ก็ได้แก่ ชาวต่างประเทศ เช่น นักการทูต เป็นต้น ซึ่งพยายามรวบรวมเรื่องบอกเล่าของทั้งสองฝ่ายเข้าด้วยกัน แล้วทำเป็นรายงานไปยังรัฐบาลของตน

หม่อมเจ้าวรรณไวทยากร วรวรรณ นับเป็นผู้สร้างเรื่องบอกเล่าในแบบที่สามที่น่าสนใจเป็นคนแรกๆ กล่าวคือ ในการแสดงปาฐกถาเรื่อง “อนาคตแห่งสยาม” ในเดือนกรกฎาคม พ.ศ.

2475 (ดู วรณไวทยากร, 2475ข) พระองค์ทรงกล่าวสรรเสริญ เจ้านาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งองค์พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวที่ได้ทรงยินยอมและออมชอมกับข้อเรียกร้องของฝ่ายคณะราษฎร เพื่อประโยชน์สูงสุดของประเทศชาติบ้านเมือง อย่างไรก็ตาม พระองค์ทรงอธิบายว่า ฝ่ายคณะราษฎร และสามัญชนโดยทั่วไปมีความเข้าใจผิดเกี่ยวกับคณะเจ้านายเป็นอันมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งความเข้าใจผิดที่เห็นว่าคณะเจ้านายมีความเข้มแข็งและเป็นปึกแผ่น ในทางตรงข้าม พระองค์ทรงมีความเห็นว่าคณะเจ้านายนั้นมีความอ่อนอย่างมาก เนื่องด้วยมีแต่อำนาจและหาได้มีกำลังไม่ พระองค์ทรงกล่าวคำเปรียบเทียบกับ คณะเจ้านายของไทยนั้นไว้ว่าดวดยลงไปหมดแล้ว คณะราษฎรเพียงแต่มาตีตราสั่งชี้ให้ในชั้นสุดท้ายเท่านั้น

ในประเด็นตรงนี้ ผู้วิจัยมีข้อสังเกตว่า หากฝ่ายคณะราษฎรมีความเห็นคล้อยตามไปกับพระอธิบายและเรื่องบอกเล่าของหม่อมเจ้าวรรณไวทยากร วรวรรณ ฝ่ายคณะราษฎรเอง ก็คงไม่มีความจำเป็นที่จะต้องไปตั้งกองกำลังเพื่อการสอดส่องดูแลการเคลื่อนไหวของฝ่ายคณะเจ้านาย (กองกำลังสอดแนมของคณะราษฎรนี้ มีหลวงเทพศรีมานิตย์ หรือสงวน จุฑะเดมิย์ เป็นหัวหน้า รายละเอียดเรื่องนี้ขอให้ดู แกมสุข, 2535) เป็นเด็ดขาด และความหวาดกลัว ตลอดจนความไม่ไว้วางใจระหว่างคณะราษฎร กับคณะเจ้านาย ก็คงจะไม่ขยายตัวและไม่บานปลายกลายเป็นความขัดแย้งทางการเมืองที่ต้องแก้ไขกันด้วยกำลัง

อย่างไรก็ดี หม่อมเจ้าวรรณไวทยากร วรวรรณ ก็ทรงเห็นความสำคัญของการยึดอำนาจเพื่อเปลี่ยนแปลงการปกครอง 24 มิถุนายน พ.ศ.2475 เป็นอย่างมาก พระองค์ทรงกล่าวว่า เหตุการณ์ดังกล่าวมีความสำคัญอย่างยิ่ง ซึ่งหากจะใช้คำว่า การยึดอำนาจ การพลิกหรือผลัดแผ่นดิน หรือการรัฐประหาร ก็ดูจะไม่มี ความเหมาะสมและไม่สามารถสื่อให้เราเข้าใจนัยยะความสำคัญ ของเหตุการณ์ดังกล่าวได้เลย ฉะนั้น พระองค์จึงทรงบัญญัติคำใหม่ขึ้น คือคำว่า “ปฏิวัติ” (Revolution) ซึ่งพระองค์ทรงกล่าวว่า คือการเปลี่ยนหลักมูลฐานของการปกครองบ้านเมือง จากแต่เดิมซึ่งประเทศไทยเองก็มีการปกครอง “แบบประชาธิปไตย” มาก่อนในสมัยโบราณ ครั้นต่อมากการปกครองแบบประชาธิปไตยของไทยได้มีการเปลี่ยนแปลงเข้าสู่ระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ฉะนั้น การเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ.2475 จึงเป็น “การปฏิวัติ” คือการเปลี่ยนแปลงในหลักการขั้นมูลฐาน โดยย้อนกลับนำเอาหลักการปกครองแบบประชาธิปไตยมาใช้ใหม่ ในวิถีทางแบบใหม่ และโดยกลไกการปกครองแบบใหม่ ซึ่งจะมีประสิทธิผล หรือดำเนินการไปได้มากน้อยเพียงใด ก็ขึ้นกับ “อุปนิสัยและใจคอ” ของพลเมืองไทยเป็นสำคัญ

จากที่กล่าวสรุปมานี้ จะเห็นได้ว่า หม่อมเจ้าวรรณไวทยากร วรวรรณ ทรง “เล่าเรื่อง” (โดยการแสดงปาฐกถาในที่ประชุม) การเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ.2475 ในอีกลักษณะหนึ่ง ซึ่งแตกต่างไปจากคำบอกเล่าของเจ้านาย และแตกต่างไปจากคำบอกเล่าของฝ่ายคณะราษฎรสาระสำคัญของเรื่องบอกเล่าของพระองค์ คือ การสร้างเรื่องขึ้นใหม่เพื่อการประนีประนอมและออมชอม (Reconciliation) ทั้งสองฝ่ายเข้าด้วยกัน

อย่างไรก็ตาม ในกรณีของการสละราชสมบัติของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ผู้วิจัยไม่พบหลักฐานว่า หม่อมเจ้าวรรณไวทยากร วรวรรณ ทรงอธิบายหรือได้สร้างเรื่องเล่า เกี่ยวกับการนี้ดังกล่าวขึ้น หรือไม่ อย่างไร หากพิจารณาตามพื้นฐานของเรื่องบอกเล่าที่มีอยู่แต่เดิมของพระองค์ อีกทั้งการหน้าที่ ซึ่งพระองค์ทรงเป็นที่ปรึกษาฝ่ายรัฐบาล โดยให้คำชี้แนะและเสนอแนวทางต่าง ๆ แก่รัฐบาลแล้ว ก็อาจจะสันนิษฐานได้ว่า ตามหลักของระบอบประชาธิปไตย ที่มีอยู่แต่เดิม คือ พระมหากษัตริย์ทรงขึ้นครองราชย์ตามความเห็นชอบของชุมชนชนทางการเมือง (คือ พระองค์ทรงเป็น Elected king หรือทรงเป็นเอนกชนนิกรสโมสรสมมติ) กับหลักการปกครองในระบอบประชาธิปไตยสมัยใหม่ มีความสอดคล้องกัน นั่นก็คือ ที่ประชุมสภาผู้แทนราษฎร ซึ่งประกอบด้วยผู้แทนปวงชนชาวไทยจากส่วนต่างๆ จะเป็นองค์กรการเมืองที่มีอำนาจและความชอบธรรมสูงสุด ในการตัดสินใจเลือกผู้ขึ้นครองราชย์สมบัติ

ฉะนั้น การสละราชสมบัติ ซึ่งเป็นไปโดยพระราชประสงค์ขององค์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ก็ย่อมมีความชอบธรรมและเป็นไปตามกระบวนการทางการเมือง ในขณะที่เดียวกัน การที่สภาผู้แทนราษฎรมีมติเชิญพระองค์เจ้าอานันทมหิดลขึ้นครองราชย์สมบัติ ก็ย่อมเป็นสิ่งที่ถูกต้องและชอบธรรมและเป็นไปตามกระบวนการทางการเมือง อันเป็นเครื่องแสดงให้เห็นว่า ระบอบประชาธิปไตยของไทยทั้งสมัยโบราณและในสมัยใหม่ สามารถดำเนินการได้อย่างมีประสิทธิภาพและสอดคล้องกับสภาพการณ์โดยทั่วไปของสังคมการเมืองไทย

หลวงวิจิตรวาทการ นับเป็นอีกผู้หนึ่ง ซึ่งมีการรับรู้ อีกทั้งมีเรื่อง “บอกเล่า” และมี “งานเขียน” ของตนเองเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ.2475 โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงปี พ.ศ.2475-2476 หลวงวิจิตรวาทการ ได้แสดงฐานะว่าตนเองเป็น “คนกลาง” และพยายามประสานคณะเจ้านาย กับคณะราษฎรเข้าด้วย เพื่อประโยชน์สูงสุดในการสร้าง “ชาติ” และสร้างความเป็นปึกแผ่นให้บังเกิดแก่ “ชาติ” ⁽⁷⁾

ตัวอย่างที่พอจะกล่าวถึงและนำมาศึกษาได้ น่าจะได้แก่งานเขียนของหลวงวิจิตรวาทการ เรื่อง การเมืองการปกครองของกรุงสยาม (2475), คณะการเมือง (2475) และ จดหมายเหตุ เรื่องการเปลี่ยนแปลงการปกครอง (2480) (เรื่องงานเขียนเหล่านี้ ขอให้ดูรายละเอียดต่อไปในบทที่ 3 ว่าด้วยประวัติศาสตร์นิพนธ์) ซึ่งผู้วิจัยขอนำมาพิจารณาประกอบไปพร้อมกับการเคลื่อนไหวของหลวงวิจิตรวาทการในการจัดตั้งพรรคการเมืองขึ้นในชื่อว่า “คณะชาติ” ในระหว่างเดือนธันวาคม พ.ศ.2475 จนถึงเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ.2475 (ตามปฏิทินเดิม)

แน่นอนว่า พฤติกรรมเหล่านี้ อาจจะมองในแง่ลบได้ทั้งจากสองฝ่าย หรือจากทั้งสองทาง กล่าวคือ ทางหนึ่งเป็นกิจกรรมของหลวงวิจิตรวาทการเพื่อช่วยคณะเจ้านายต่อสู้กับคณะราษฎร เนื่องด้วยกลุ่มบุคคลที่นำโดยพระยาโทณวินมณตรี และคณะ รวม 12 คน ที่รวมกันเสนอจัดตั้งพรรคการเมืองชื่อ “คณะชาติ” นั้น ปรากฏว่ามีข้าราชการชั้นสูงในระบอบเก่า และมีบุคคลที่มีสายสัมพันธ์อันดีกับคณะเจ้านายอยู่ด้วยเป็นจำนวนมาก ในขณะที่เดียวกัน ในอีกทางหนึ่ง ก็มีเสียงโจมตีว่า หลวงวิจิตรวาทการนั้น ช่วยเหลืองานทางการเมืองฝ่ายคณะราษฎรมากกว่า เนื่อง

ด้วยในภายหลังเดือนตุลาคม พ.ศ.2476 สมาชิกผู้ก่อตั้งพรรคการเมืองชื่อ “คณะชาติ” นั้นถูกจับกุมในข้อหาทกบฏเกือบทั้งหมด ยกเว้น หลวงวิจิตรวาทการเพียงคนเดียวเท่านั้น ที่ได้ปลีกตัวออกจากกลุ่มผู้เตรียมการก่อตั้งคณะชาติ โดยหันมาร่วมทำงานกับฝ่ายคณะราษฎรแทน

นี่เป็นปัญหาทางการเมืองของ “พวกเป็นกลางๆ” อย่างไม่ต้องสงสัย เนื่องด้วยเพราะพวกเป็นกลางๆ เหล่านี้นั้นดำรงตนอยู่ท่ามกลางกระแสของการต่อสู้ทางการเมืองและทางอุดมการณ์ของบุคคลที่แบ่งออกเป็นสองฝ่าย ฉะนั้นการที่มีการเคลื่อนไหวไปในทางหนึ่งทางใดก็ย่อมได้รับการพิจารณาจากคณะเจ้านาย และฝ่ายคณะราษฎรในทางที่เป็นลบได้เสมอ

อย่างไรก็ดี การศึกษานี้ พิจารณาว่า งานเขียนของหลวงวิจิตรวาทการ และการเคลื่อนไหวทางการเมืองของเขาในระหว่างปี พ.ศ.2475-2476 นั้น จัดเป็น “พวกเป็นกลางๆ” โดยต้องการประสานทัศนคติและความร่วมมือของคณะบุคคลสองฝ่าย คือฝ่ายนิยมเจ้า กับฝ่ายนิยมคณะราษฎรให้เข้าด้วยกัน คือ มุ่งทำงานเพื่อประเทศชาติ และเพื่อ “ชาติ” อันเป็นองคาพยพทางการเมืองที่มีความสำคัญอย่างมากในทัศนะของหลวงวิจิตรวาทการ ในหนังสือการเมืองการปกครองของกรุงสยาม (2475) และคณะการเมือง (2475) หลวงวิจิตรวาทการได้กล่าวสรรเสริญถึงพระมหากษัตริย์ที่ทรงปรีชาสามารถ และเสียสละให้แก่ประเทศชาติบ้านเมืองของไทยว่ามีปรากฏอยู่ตลอดเวลาเป็นระยะๆ รวมทั้งพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 7 ด้วย ซึ่งทรงพระปรีชาสามารถ และมีพระราชประสงค์จะปรับปรุงการปกครองของไทยในหลายเรื่องๆ เช่น การจัดตั้งอภิรัฐมนตรี และกรรมการองคมนตรีสภา เป็นต้น แต่ก็ไม่ทันการณ์กับการเปลี่ยนแปลง และความตื่นตัวของประชาชน ซึ่งต้องการให้ประเทศมีการปกครองในระบอบใหม่ คือระบอบรัฐธรรมนูญ และมีการเสริมสร้างความเข้มแข็งให้บังเกิดแก่ “ชาติ” ขึ้นอย่างเป็นทางการ

ในทัศนะของหลวงวิจิตรวาทการ พระราชหฤทัยในพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว และความตั้งใจที่นำการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองของคณะราษฎร นับเป็นเรื่องที่มีคุณงามความดี และควรแก่การสรรเสริญทั้งสองฝ่าย ปัญหา คือ การดำเนินการทางการเมืองการปกครองในระยะต่อไป ซึ่งหลวงวิจิตรเห็นว่ามีความจำเป็นต้องดำเนินการไปในลักษณะของ “ชาตินิยม” ซึ่งมีความจำเป็นต้องปลูกฝังประชาชนให้มีความรู้สึกรักชาติ ต้องเปลี่ยนลักษณะนิสัยใจคอคนให้หันแก่ประโยชน์ของชาติ และเห็นแก่ความเจริญของชาติ หากคณะราษฎรไม่ดำเนินการอย่างนั้นแล้ว หลวงวิจิตรวาทการ มีความเห็นว่าการพลิกแผ่นดินในครั้งนี้ ย่อมประสบกับความล้มเหลว และคณะราษฎรก็เตรียม “ชุดหลุมฝังศพ” ตนเองได้เลย (ดู การวิเคราะห์ของ นครินทร์, 2543: 168-173)

เป็นที่น่าสังเกตว่า หลวงวิจิตรวาทการเองก็คล้ายกับหม่อมเจ้าวรรณไวทยากร วรวรรณ ที่ไม่ได้ “สร้าง” (รวมทั้งไม่ได้ “เขียน” หนังสือ หรือบทความ หรือเอกสารใด) เรื่องบอกเล่าว่าด้วยการสละราชสมบัติของรัชกาลที่ 7 เป็นที่เข้าใจว่า เรื่องดังกล่าวนับเป็นจุดสำคัญของการแตกหักระหว่างพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว กับฝ่ายคณะราษฎร ซึ่ง “พวกเป็นกลางๆ”

เองก็ไม่ต้องการเข้าไปเกี่ยวข้องกับด้วย หรือเป็นไปได้ว่า ในสมัยนั้นยังคงไม่มีวิธีการอันใดที่จะเล่าเรื่องดังกล่าวให้ทั้งสองฝ่ายมีความพึงพอใจและประนีประนอมยอมกันได้

นอกจาก หลวงวิจิตรวาทการ และหม่อมเจ้าวรรณไวทยากร วรวรรณ ดังกล่าวข้างต้นแล้ว พบได้ว่าเรื่องบอกเล่าที่มีลักษณะเป็นพวกกลางๆ อีกส่วนหนึ่ง ปรากฏอยู่ในเอกสาร (ซึ่งเอกสารเหล่านี้มีพื้นฐานมาจากการรวบรวมคำสัมภาษณ์และคำบอกเล่า) ของฝ่ายนักการทูต ตัวอย่างเช่น เอกสารของนักการทูตอังกฤษ ซึ่งมีเรื่องเล่ากันอย่างกว้างขวางว่า ฝ่ายคณะราษฎรและรัฐบาลในระบอบใหม่ มีความหวาดกลัวว่าประเทศมหาอำนาจในเวลานั้น คือประเทศอังกฤษและฝรั่งเศสจะ “เข้าแทรกแซง” ทางการเมืองภายในของประเทศไทยมากที่สุด เรื่องบอกเล่านี้ นับว่าเป็นประเด็นใหม่ ซึ่งเรื่องบอกเล่าประเภทแรก และประเภทที่สอง แทบจะไม่มีใครกล่าวถึงเรื่องราวในทำนองนี้เลย กล่าวคือ เรื่องบอกเล่าประเภทแรกเล่ากันเฉพาะว่าคณะเจ้ามีความหวาดกลัวการคุกคามของฝ่ายคณะราษฎรหัวรุนแรง ในขณะที่เรื่องบอกเล่าประเภทที่สอง ก็เล่าว่าฝ่ายคณะราษฎร ก็หวาดกลัวว่าคณะเจ้าจะทำการยึดอำนาจกลับคืนไป

ข้อสำคัญคือ ในเรื่องบอกเล่าของฝ่ายนักการทูต นักการทูตของทุกประเทศล้วนสรรเสริญการเปลี่ยนแปลงของประเทศสยามว่าเป็นไปโดยเรียบร้อยและปราศจากการนองเลือด อีกทั้ง พระมหากษัตริย์ก็ได้เปลี่ยนสถานะมาเป็นพระมหากษัตริย์ใต้รัฐธรรมนูญโดยไม่สูญเสียพระเกียรติยศมากนัก (To become a constitutional monarch without sacrificing to much dignity) (คำกล่าวอ้างนี้ ดูได้จาก Tarling, 1976: 5) ซึ่งแสดงให้เห็นว่าในทัศนคติและการรับรู้ของฝ่ายนักการทูต มีความปรารถนาส่วนลึกอยู่ในจิตใจที่ต้องการให้ทั้งสองฝ่าย คือ คณะเจ้า กับคณะราษฎร มีการประนีประนอมยอมกัน มากกว่าจะเปิดศึกทำสงครามกลางเมืองต่อกัน

ในส่วนของการสละราชสมบัตินั้น นักการทูตอังกฤษมักกล่าวถึงสองสามเรื่องปะปนกัน หรือผสมผสานกันในระหว่างเรื่องบอกเล่าประเภทแรก กับเรื่องบอกเล่าประเภทที่สอง กล่าวคือ ในประการแรก คือจากการบอกเล่าเรื่องโดยฐานความเชื่อว่ารัฐบาลระบอบใหม่ มีผู้นำโดยเฉพาอย่างยิ่ง หลวงประดิษฐมนูธรรม ที่มีความคิดไปในทางสังคมนิยมและคอมมิวนิสต์ เรื่องนี้ กระทบกระเทือนต่อพระราชหฤทัย และกระทบกระเทือนการดำเนินการของรัฐบาลอย่างมาก เนื่องด้วย พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงมีพระราชประสงค์ให้พวกสายกลาง (Moderate) และพวกอนุรักษนิยม (Conservative) บริหารประเทศมากกว่าจะเป็นพวกฝักใฝ่ในลัทธิสังคมนิยมและคอมมิวนิสต์

ประการที่สอง เกี่ยวข้องกับเรื่องการเจรจาต่อรอง (Bargaining) ซึ่งพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงไม่พอพระราชหฤทัยที่ไม่สามารถ “ต่อรอง” กับ ฝ่ายรัฐบาลใหม่ได้ในหลายๆ เรื่อง เช่น การแต่งตั้งสมาชิกประเภทที่สอง เป็นต้น เรื่องนี้กล่าวกันว่า หากสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประเภทที่สองได้รับการคัดเลือกอย่างไม่เหมาะสมแล้ว ก็จะทำให้บ้านเมืองเกิดการจลาจลและเกิดความวุ่นวายทางการเมืองขึ้นได้

ในประการถัดมา เมื่อพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จฯ ประเทศอังกฤษแล้ว ปรากฏว่า ฝ่ายรัฐบาลยิ่งทวีความแข็งแกร่งกับพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว โดยเฉพาะอย่างยิ่ง พวกสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรที่มาจากการแต่งตั้งนั้น ล้วนสนับสนุนฝ่ายรัฐบาลใหม่ในทุกๆ เรื่อง พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพิจารณาว่าพวกนี้ ไม่ได้เป็นผู้แทนของราษฎรจริงๆ (ซึ่งพระองค์ยังทรงพอมีความหวังว่าพระองค์จะได้รับเสียงสนับสนุนจากพวกที่มาจากการเลือกตั้งจริงๆ อยู่ได้บ้าง) หากแต่เป็นพวกที่มีส่วนผสมระหว่างสังคมนิยมกับพวกหัวรุนแรง ฉะนั้น เมื่อมีข้อขัดข้องในส่วนที่เกี่ยวข้องกับพระราชอำนาจ เช่น ทรงยับยั้งร่างกฎหมายก่อนที่จะประกาศใช้ ปรากฏว่า ฝ่ายสภาได้หนุนฝ่ายรัฐบาลอย่างเต็มที่ ทำให้พระราชอำนาจไม่มีผลในทางปฏิบัติ ดังนั้น พระองค์ได้ทรงยื่นคำขาด และฝ่ายรัฐบาลเองก็ปฏิเสธ และนี่คือที่มาของการที่พระองค์ทรงสละราชสมบัติโดยพระราชหัตถเลขาที่แสดงพระราชประสงค์ว่า ทรงต้องการ “ประชาธิปไตยที่แท้จริง” (ดู Tarling, 1976: 33)

จากที่กล่าวมา คงจะพอเห็นได้ว่า เรื่องบอกเล่าประเภทที่สาม ทั้งโดยปัญญาชนชาวไทย และโดยนักการทูตชาวต่างประเทศ ล้วนมีส่วนผสมผสานระหว่างเรื่องบอกเล่าประเภทแรกกับประเภทที่สองปะปนกัน โดยมีการบอกเล่าเรื่องใหม่ๆ ที่ไม่ปรากฏอยู่ในเรื่องบอกเล่าทั้งสองประเภทแรกปรากฏอยู่ด้วย (เช่น เรื่องบอกเล่าที่กล่าวว่าคณะราษฎรหวาดกลัวการแทรกแซงของประเทศมหาอำนาจ เสียยิ่งกว่าจะหวาดกลัวพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นต้น)

เรื่องบอกเล่าเหล่านี้ มีการหน้าที่สำคัญในทางการเมือง กล่าวคือ เรื่องบอกเล่าประเภทแรก และประเภทที่สอง มุ่งก่อให้เกิดความตระหนักรู้ เกิดการกล่อมเกล้า มุ่งให้เกิดความเป็นปึกแผ่น และเกิดมีความรู้สึกผูกพันกับศูนย์กลางของเรื่องที่บอกเล่า ซึ่งในกรณีแรกคือ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 7 ในขณะที่เรื่องบอกเล่าประเภทที่สอง จะเน้นบทบาทของคณะราษฎร และการสถาปนาระบอบใหม่เป็นศูนย์กลางของเรื่อง

ส่วนเรื่องบอกเล่าประเภทที่สามนั้น จะเห็นได้ว่า การหน้าที่ทางการเมืองที่สำคัญ คือ การประสานทั้งสองฝ่าย คือ คณะเจ้า กับคณะราษฎรเข้าด้วยกัน เรื่องบอกเล่าประเภทนี้จะเน้นว่าทั้งสองฝ่ายล้วนประกอบคุณงามความดีให้บังเกิดขึ้นแก่ประเทศชาติบ้านเมือง แน่แน่นอนว่าทั้งสองฝ่ายมีความขัดแย้งต่อกัน แต่การประคับประคองหลักการทางการเมืองขั้นพื้นฐาน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง หลักการปกครองในระบอบประชาธิปไตย การทำให้ประเทศชาติมีเสถียรภาพทางการเมือง และมีการดำเนินการทางการเมืองต่อไปอย่างราบรื่นเพื่อประโยชน์ของทุกฝ่าย ก็เป็นประเด็นที่เรื่องบอกเล่าประเภทที่สามนี้เน้นว่ามีความสำคัญ มากกว่าจะเน้นแต่เรื่องความขัดแย้งตลอดเวลาอันจะเป็นสาเหตุให้ความบาดหมางระหว่างคณะบุคคลสองฝ่ายดำเนินต่อไปอย่างไม่มีการสิ้นสุด

เชิงอรรถ

(1) เอกสารสำคัญๆ ซึ่งเราสามารถสืบสาวเรื่องราวได้เป็นตอนๆ และเป็นเอกสารของเจ้านายฝ่ายใน หรือเจ้านายผู้หญิง มีตัวอย่างเช่น หนังสือท่านหญิงแก้ว (รวมจดหมายต่างๆของท่านหญิงแก้วในช่วง ทศวรรษที่ 2470 และจัดพิมพ์เนื่องในวันครบรอบวันประสูติ 80 ชันษา พ.ศ.2526) หนังสือของหม่อมเจ้าพูนพิศมัย ดิศกุล เรื่องสิ่งที่ข้าพเจ้าพบเห็นประวัติศาสตร์เปลี่ยนแปลงการปกครอง 2475 ที่ทรงบันทึกเมื่อปี พ.ศ.2486) พระราชนิพนธ์ในสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี ฯ เรื่องพระราชบันทึก ทรงเล่า (พ.ศ.2516) และหนังสือของม.ร.ว. พาส์พูลศรี กฤษณจันทร์ เรื่องวังสวนสุนันทาแห่งความอาลัยรัก (พ.ศ.2529) อีกทั้งยังมีงานเขียนภาษาอังกฤษ ของ Princess Rudivoravan เรื่อง **The Treasured One: As Told by Her to Ruth Adams Knights** (1958 หรือ พ.ศ.2501 และมีฉบับแปลเป็นภาษาไทย โดยแก้วสุวรรณ ชื่อ บันทึก ม.จ.หญิงฤดีวรรณ พิมพ์โดยสำนักพิมพ์ดับเบิลนายน์, 2544.รวมทั้งงานวรรณกรรมชิ้นเอกของ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช เรื่อง สี่แผ่นดิน ซึ่งมีผู้หญิงเป็นตัวละครเอกของเรื่อง ก็อาจนับเป็นส่วนหนึ่งของเรื่องบอกเล่าที่มีต้นกำเนิดมาจาก "เรื่องของเจ้านายฝ่ายใน" ด้วยในลักษณะหนึ่ง

(2) รายชื่อสมาชิกคณะราษฎรที่สมบุรณ์จำนวน115 คน ดูได้จาก นครินทร์, 2543:ภาคผนวก ค; บทวิเคราะห์เรื่องคนชั้นกลาง ทั้งที่เป็นนักหนังสือพิมพ์ พ่อค้าขนาดกลาง และผู้ประกอบการอาชีพอิสระว่ามี"จิตใจ"ที่โน้มเอียงและสนับสนุนฝ่ายคณะราษฎร ดูได้จาก นครินทร์, 2543: บทที่ 4

(3) ขอให้ดูข้อสังเกตเกี่ยวกับคำอธิบาย หรือเรื่องบอกเล่าทางการเมืองว่ามีลักษณะเป็นหลักการเป็นอุดมคติ และมีลักษณะที่แห้งแล้งไม่มีชีวิตชีวา ได้จากการศึกษาของ สมบัติ จันทวงศ์ ภาษาและการเมือง: พัฒนาการของศัพท์การเมือง และแนวอธิบายการเมืองในงานเขียนประเภทสารคดีทางการเมืองของไทย พ.ศ.2475-2525 เอกสารอัดสำเนา, 2531 อย่างไรก็ตามสมบัติ จันทวงศ์ไม่ได้ ระบุ หรือแยกแยะว่า คำอธิบายดังกล่าวเป็นเรื่องบอกเล่าของผู้ชายหรือของผู้หญิง การตั้งข้อสังเกตเรื่องเพศของผู้บอกเล่า เป็นความรับผิดชอบของผู้วิจัยเอง

(4) ในที่นี้ จะเน้นเฉพาะส่วนของเรื่องบอกเล่ามีเค้าโครงเรื่องร่วมกันเป็นหลัก ซึ่งจัดเป็นลักษณะเด่น และจะเป็นประเด็นที่ก่อให้เกิดข้อเปรียบกับเรื่องบอกเล่าประเภทแรก รวมทั้งประเภท

ที่สาม (จะกล่าวต่อไปข้างหน้า) ได้ สำหรับผู้ที่สนใจรายละเอียดที่ถือว่าเป็นข้อแตกต่าง คงต้องพิจารณาเรื่องบอกเล่าของหลวงประดิษฐมนูธรรม หรือนายปรีดี พนมยงค์ เปรียบเทียบกับเรื่องบอกเล่าของนายประยูร ภมรมนตรี และเรื่องบอกเล่าของพระยาทรงสุรเดช เปรียบเทียบกับเรื่องบอกเล่าของพระยาพหลพลพยุหเสนา เป็นต้น ก็คงจะพอเห็นได้ว่า ความเห็นที่แตกต่างเริ่มมาจากชื่อของกลุ่มเลยทีเดียว เพราะในขณะนี้นายประยูร ภมรมนตรี ถือว่ากลุ่มที่เริ่มประชุมกันที่กรุงปารีสนั้นมีชื่อกลุ่มว่า “คณะผู้ก่อการเปลี่ยนแปลงการปกครอง” และประชุมกันในปี พ.ศ.2467 นายปรีดี พนมยงค์ กลับถือว่ากลุ่มนั้นได้ตั้งชื่ออย่างเป็นทางการแล้วว่า “คณะราษฎร” และประชุมกันในปี พ.ศ.2469 ถัดต่อมา สมาชิกของกลุ่มว่ามีจำนวนเท่าใด ก็มีความเห็นที่ต่างกันอย่างเห็นได้ชัด ตัวอย่างเช่น นายประยูร ภมรมนตรี กล่าวว่าจำนวน 99 คน นายปรีดี พนมยงค์ ไม่ได้ระบุจำนวนที่ชัดเจน แต่กล่าวว่าจำนวนหนึ่งร้อยสิบกว่าคน ฯลฯ เพียงเท่านี้ ก็จะได้เห็นว่า เรื่องบอกเล่าของคนที่ประชุมร่วมกัน และดำเนินกิจกรรมร่วมกันมา ก็มีรายละเอียดที่ต่างกันอยู่มาก ซึ่งอาจจะไม่เป็นปัญหามากนักเวลาเล่าเรื่อง แต่จะสร้างปัญหาอย่างมากเมื่อจะ “เขียน” เรื่องราวดังกล่าว

(5) เนื่องด้วยคำว่า “ประชาธิปไตย” ในสมัยก่อนปี พ.ศ.2475 นั้น ได้ถูกแปลว่าเป็นการปกครองในระบอบบริพัตร คือ เป็นการปกครองที่อยู่ตรงกันข้ามกับระบอบกษัตริย์ และไม่มีกษัตริย์เป็นประมุขอีกด้วย ฉะนั้น หากเข้าใจในแบบนี้แล้ว ก็คงจะเห็นได้ว่า การเมืองการปกครองในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์นั้น คงไม่ได้คิดที่จะเตรียมการให้มีการปกครองในแบบดังกล่าวอย่างแน่นอน

(6) เรื่องนี้ นายปรีดี พนมยงค์ จะถูกเรื่องบอกเล่า โดยเฉพาะอย่างยิ่งเรื่องบอกเล่าประเภทแรก กล่าวหาตึงตังมากที่สุด เนื่องด้วยทำงานอยู่กับฝ่ายคณะกรรมการกฤษฎีกา ดังนั้น ผู้เล่าเรื่องประเภทแรก จึงมักจะกล่าวอ้างว่านายปรีดี พนมยงค์เป็นผู้ที่รู้เรื่องราวทั้งหมด เพราะการยกร่างรัฐธรรมนูญ ซึ่งเป็นกฎหมายสูงสุด คงจะต้องผ่านการร่าง หรือการกลั่นกรองของคณะกรรมการกฤษฎีกา

อย่างไรก็ดี เรื่องนี้ผู้วิจัยมีความเห็นว่า ผู้เล่าเรื่องได้ทักท้วงเอาสภาพการณ์ความเป็นไปของการเมืองไทยสมัยใหม่ว่าเป็นไปอย่างไร ในอดีตก่อนปี พ.ศ.2475 ก็คงจะต้องเป็นอย่างนั้น เช่น การที่ทักท้วงเอาว่าคณะกรรมการกฤษฎีกาจะทราบถึงการยกร่างกฎหมายรัฐธรรมนูญก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ.2475 ซึ่งในสภาพความเป็นจริง (โดยฐานความรู้จากงานวิจัยเท่าที่พึงมีปรากฏในปัจจุบัน) แล้ว กล่าวได้ว่าเป็นความเข้าใจผิดอย่างสิ้นเชิง เนื่องด้วย การยกร่างกฎหมายดังกล่าวกระทำกันในระดับของเสนาบดีและปลัดทูลฉลองบางคน และพิจารณากันในระดับของอภิรัฐมนตรีสภาเท่านั้น ฉะนั้น นายปรีดี พนมยงค์ นอกจากจะต้องออกมาปฏิเสธว่าตนเองไม่ทราบเรื่องการเตรียมการ “พระราชทานรัฐ

ธรรมนูญ” มาก่อนแล้ว ยังเรียกร้องด้วยว่า ให้ผู้ที่สนใจและย้าเรื่องบอกเล่าเรื่องในแบบดังกล่าว นำเอาหลักฐานคือ ร่างรัฐธรรมนูญของพระปกเกล้าฯ มาศึกษาและพิจารณาด้วยความกล่าวด้วยว่า หลักฐาน “ร่างรัฐธรรมนูญพระปกเกล้าฯ” ได้ถูกค้นพบและเริ่มมีการศึกษาโดยนักวิชาการทางประวัติศาสตร์และทางรัฐศาสตร์นับตั้งแต่ปี พ.ศ.2517 เป็นต้นมาเท่านั้น

- (7) เรื่องของหลวงวิจิตรวาทการนี้ มีปัญหาเสมอมาในการศึกษาและวิเคราะห์ทางประวัติศาสตร์และการเมือง ความเห็นหลักๆ เกี่ยวกับบุคคลผู้นี้ มีอยู่ 2 แนวทางด้วยกัน กล่าวคือ หนึ่ง มีความเห็นว่า เขาเป็นนักชาตินิยม และเป็นนักเชื้อชาตินิยม (Racism) อีกด้วย ฉะนั้น เขาจึงแสดงความเห็น เขียนหนังสือ เคลื่อนไหว ฯลฯ ตลอดเวลาเพื่อความยิ่งใหญ่ของชาติและของเชื้อชาติ กับสอง มีความเห็นว่าเขาเป็นผู้ฝึกไฟในอำนาจ และนิยมมหาบุรุษ (Great man) เขาสามารถปรับตัวได้เสมอ ไม่ว่าจะเป็นการปกครองระบอบใด หรือผู้นำประเทศมีบุคลิกภาพแบบใด เขาก็สามารถทำงานร่วมด้วยได้เสมอ การศึกษาวิจัยในที่นี้ พยายามประสานแนวมองทั้งสองเข้าด้วยกัน โดยการมองว่าหลวงวิจิตรวาทการในแต่ละช่วงแต่ละสมัยนั้น มีความแตกต่างกันเองอยู่ด้วย

กระบวนการจัดการความจริงแบบจารีตประเพณี(2)

ประวัติศาสตร์นิพนธ์ของนักประวัติศาสตร์

สมัครเล่น กับนักประวัติศาสตร์อาชีพ

ความนำ

การบอกเล่าเรื่องนับเป็นกระบวนการจัดการความจริงในลักษณะหนึ่ง ซึ่งมีการหน้าที่ และมีพลังอย่างมากในสังคมที่องค์ความรู้ และมีความเชื่อกันว่า “ความรู้ที่แท้จริง” (คือความรู้ประเภท คัมภีร์ เคล็ดลับ หรือสูตรลับ) ได้มาจากการบอกเล่าจากคนรุ่นหนึ่งสู่อีกคนหนึ่ง และในประการสำคัญคือ “การฟัง” ไม่ว่าจะเป็นการฟังโดยตรง หรือโดยอ้อมก็ตาม นับเป็นวิธีการสำคัญของการเรียนรู้ อย่างไรก็ตาม ในสังคมที่มีเครื่องพิมพ์ มีสิ่งตีพิมพ์ วารสาร หนังสือพิมพ์ มีตำราที่มาจาก การพิมพ์ อีกทั้งมีการอ่านหนังสือมากกว่าการรับฟังโดยทั่วไป ปรากฏว่าการเขียน (Writing) นับเป็นกระบวนการทางสังคมที่จะจัดการกับ “ความเป็นจริง” ได้ในอีกลักษณะหนึ่ง

การสละราชสมบัติของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว นับว่าเป็นเรื่องราวซึ่งเป็น ประเด็นหนึ่งที่มีงานเขียนเกี่ยวข้องทั้งในทางตรงและในทางอ้อมอยู่ด้วยจำนวนหนึ่ง ข้อ สำคัญที่มุ่งจะวิเคราะห์ในที่นี้ คือ แบบแผนของการเขียน หรือประวัติศาสตร์นิพนธ์ (Historiography) ซึ่งจะเกี่ยวข้องกับลักษณะต่างๆ ของโครงเรื่อง คือจุดเริ่มต้นของเรื่อง การ ดำเนินเรื่อง และการสรุปเรื่องว่าเป็นไปในลักษณะใด ประการหนึ่ง แรงจูงใจในการเขียนเรื่อง และสภาพแวดล้อมของการเขียนมีสภาพการณ์เป็นอย่างไร ประการหนึ่ง และการใช้หลักฐาน (Evidence) หรือข้อมูลประกอบการเขียนเรื่องว่าเป็นไปในลักษณะในอีกประการหนึ่ง

การศึกษาใดๆ ที่เกี่ยวข้องกับโครงเรื่อง สภาพแวดล้อมและแรงจูงใจของการเขียนเรื่อง เราสามารถเรียกได้ว่า เป็นการตรวจสอบงานเขียนทางประวัติศาสตร์จากภายนอก (Contextual criticism) ในขณะที่การตรวจสอบถึงหลักฐาน ความสอดคล้องของหลักฐานกับการสรุปเรื่อง จากหลักฐานที่ใช้ประเภทต่างๆ รวมทั้งข้อมูลประกอบการเขียนว่ามีลักษณะอย่างไร อาจเรียก ได้ว่าเป็นการตรวจสอบตัวบทจากภายใน (Textual criticism)

ฉะนั้น การศึกษาในบทนี้ จึงไม่ใช่การศึกษางานเขียนทางประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับ งานเขียนเป็นชิ้นๆ เป็นเล่มๆ หรือว่าเป็นส่วนๆ หากเป็นการศึกษาในมุมกว้างโดยพิจารณาจาก

แบบแผนของการเขียนเรื่อง หรือแบบแผนของประวัติศาสตร์นิพนธ์เป็นสำคัญ ว่าการเขียนเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการสละราชสมบัติของรัชกาลที่ 7 นั้น มีกี่ประเภท และแต่ละประเภทมีลักษณะภายนอกและภายในอย่างไร

ในที่นี้ ผู้วิจัยได้พิจารณาและมีความเห็นว่าการจัดประเภทประวัติศาสตร์นิพนธ์ของไทยของนักประวัติศาสตร์ที่มีชื่อเสียง ตัวอย่างเช่น นิธิ เอียวศรีวงศ์, ชาญวิทย์ เกษตรศิริ และโดยความเห็นของแถมสุข นุ่มนนท์ เป็นต้น ซึ่งพิจารณาว่า ประวัติศาสตร์นิพนธ์ของไทยนั้นมี 4 แบบแผนใหญ่ๆ กล่าวคือ (1) ประวัติศาสตร์นิพนธ์สกุลตำราราชานุภาพ หรือแนวพระราชพงศาวดาร (ซึ่งในที่นี้ ผู้วิจัยขอเรียกใหม่ว่าเป็นประวัติศาสตร์นิพนธ์แบบอนุรักษนิยม) นั้นยังคงมีบทบาทสำคัญ ถัดต่อมา ได้แก่ (2) ประวัติศาสตร์นิพนธ์แบบชาตินิยม (3) ประวัติศาสตร์นิพนธ์แบบมาร์กซิสต์และสังคมนิยม และ (4) ประวัติศาสตร์นิพนธ์แบบเสรีนิยม สรุปความแล้วการจัดประวัติศาสตร์นิพนธ์ไทยออกเป็น 4 แบบดังกล่าวข้างต้นยังคงนับว่ามีประโยชน์ และยังสามารถใช้อ้างอิงเป็นกรอบของการศึกษาวิจัยต่อไปได้ อย่างไรก็ดี เนื่องด้วยในที่นี้ เป็นการศึกษารื่องราวที่เป็นเหตุการณ์เฉพาะ คือ การสละราชสมบัติของรัชกาลที่ 7 มิใช่ประวัติศาสตร์ไทยในภาพรวม (ซึ่งมีเรื่องราวที่กว้างขวางนับตั้งแต่เรื่องคนไทยมาจากไหน พัฒนาการของประวัติศาสตร์ตั้งแต่ยุคสมัยแรกจนถึงสมัยใหม่ และปัจจุบัน) ฉะนั้น รายละเอียดของการเขียนประวัติศาสตร์ของแต่ละประเภท โครงเรื่องประเภทต่างๆ และข้อมูลที่ประวัติศาสตร์นิพนธ์แต่ละประเภทใช้อ้างอิง ฯลฯ จึงควรนับว่าเป็นลักษณะเด่นของการศึกษาในบทที่ 3 นี้ ซึ่งจะพิจารณามาจากกรอบใหญ่ หรือกรอบโดยทั่วไปที่ว่าด้วยประวัติศาสตร์นิพนธ์ไทย 4 แบบเป็นสำคัญ

การศึกษาประวัติศาสตร์นิพนธ์ในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการจัดการ “ความจริง” นี้ นอกจากจะช่วยให้เรามีความรู้ความเข้าใจได้มากขึ้นว่า เรื่องบอกเล่าต่างๆ ได้ถูกเปลี่ยนมาเป็นงานเขียน ผสมผสานกันกับการเลือกใช้เอกสารและข้อมูลบางประเภท หรือไม่ใช้ข้อมูลบางประเภท รวมทั้งมีหลักการตีความบางลักษณะช่วยเสริมให้เกิดเป็นเรื่องราว ยังจะมีส่วนสำคัญคือ การศึกษานี้จะช่วยให้เราได้ “อ่าน” งานเขียนประเภทต่างๆ ดังกล่าวได้อย่างรอบด้าน ซึ่งจะมีผลสำคัญต่อการอ่านหนังสือของผู้คน โดยเฉพาะอย่างยิ่งหากงานเขียนประเภทนั้นๆ ได้ถูกใช้เป็นแบบเรียน และเป็นตำราที่บังคับให้นักเรียน และนิสิตนักศึกษาอ่านในชั้นเรียน

ประวัติศาสตร์นิพนธ์แบบอนุรักษนิยม

คำว่าประวัติศาสตร์นิพนธ์แบบอนุรักษนิยมนี้ เป็นคำที่ผู้วิจัยเลือกที่จะใช้เพื่อการวิจัยนี้ในความหมายที่สอดคล้อง และเป็นไปในลักษณะเดียวกัน หรือต่อเนื่องกันกับคำอธิบายของนิธิ เอียวศรีวงศ์ที่ว่าด้วย “ประวัติศาสตร์สกุลตำราราชานุภาพ” และต่อเนื่องจากคำอธิบายของนัก

ประวัติศาสตร์ที่มีชื่อเสียง ซึ่งกล่าวถึงความสำคัญและอิทธิพลของการเขียนประวัติศาสตร์แบบพระราชพงศาวดารที่มีต่อสังคมไทยในปัจจุบัน

การเขียนประวัติศาสตร์แบบอนุรักษนิยม มีลักษณะเด่น ดังต่อไปนี้ คือ ศูนย์กลางของการเขียนเรื่องคือพระมหากษัตริย์ ปัจจัยของการเปลี่ยนแปลงทางประวัติศาสตร์คือ พระราชกรณียกิจขององค์พระมหากษัตริย์และพระราชวงศ์ เป้าหมายหรือแรงจูงใจของการเขียนเรื่องคือ การสรรเสริญองค์พระมหากษัตริย์ และข้อมูลที่ใช้ คือ ข้อมูลที่มาจากพระราชสำนัก เอกสารชั้นต้นของทางราชการ รวมทั้งจากการบันทึกและการตีความของผู้ที่ใกล้ชิดกับองค์พระมหากษัตริย์

พิจารณาจากความหมายและขอบข่ายดังกล่าว พบได้ว่า งานเขียนที่เกี่ยวข้องกับพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวโดยตรง มิได้เกิดขึ้นในทันทีในสมัยที่พระองค์ยังครองราชสมบัติ ยกเว้นแต่เราจะนับเอกสารงานเขียนที่มีชื่อว่า จดหมายพระราชกิจรายวัน และจดหมายเหตุฯ ต่างๆ เช่น จดหมายพระราชกิจรายวัน พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จประพาสประเทศอินโดจีน พ.ศ.2473 (พิมพ์โดยโรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร, 2473) จดหมายเหตุรายวัน พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จประพาสชวา พ.ศ.2472 (พิมพ์โดยโรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร, 2473) และ จดหมายเหตุเสด็จพระราชดำเนินประพาสยุโรป พ.ศ.2476-2477 ของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว (โรงพิมพ์กรุงสยาม, 2526) เป็นต้น เข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของประวัติศาสตร์นิพนธ์ในแบบดังกล่าวด้วย

ควรกล่าวด้วยว่างานเขียนประเภทจดหมายพระราชกิจรายวัน และจดหมายเหตุฯ ดังกล่าว มีลักษณะบางประการเท่านั้นที่อาจจะพิจารณาได้ว่าเป็นงานเขียนประเภท “พระราชพงศาวดาร” เพราะศูนย์กลางของเรื่อง เป้าหมายของการเขียนเรื่อง และลักษณะของผู้เขียนเรื่อง กล่าวได้ว่ามีลักษณะที่ใกล้ชิดพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว และเขียนเรื่องตามพระราชกรณียกิจ และตามพระราชประเพณีอย่างชัดเจน (ผู้เขียนหนังสือทั้งสามเรื่องดังกล่าว ได้แก่ หม่อมเจ้าวิบูลย์สวัสดิวัตน์ สวัสดิกุล, หม่อมเจ้าดำรงศักดิ์ เทวกุล, และพระนรราชจานง เรืองตามลำดับของตัวอย่างที่ยกมาข้างต้น)

อย่างไรก็ดี ข้อจำกัดของงานเขียนตามตัวอย่างที่อ้างถึงนั้นก็คือ “เรื่อง” หรือ “โครงเรื่อง” ซึ่งมีลักษณะที่เฉพาะและแคบ กล่าวคือ หนังสือจดหมายเหตุฯ จะกล่าวถึงพระราชกรณียกิจในการเสด็จประพาสฯ เพียงอย่างเดียว ฉะนั้น งานเขียน “เรื่อง” แบบดังกล่าวนี้ นักวิชาการทางประวัติศาสตร์ในปัจจุบัน จึงมักให้คุณค่าว่าเป็น “หลักฐานทางประวัติศาสตร์” ชนิดหนึ่ง เสียยิ่งกว่าจะยกว่าเป็นงานเขียนทางประวัติศาสตร์ที่มีประวัติศาสตร์นิพนธ์ที่โดดเด่นแบบสกุลอนุรักษนิยม

กล่าวคืองานเขียนทางประวัติศาสตร์ที่มี “เรื่อง” และมี “โครงเรื่อง” อธิบายพระราชประวัติทั้งที่ก่อนขึ้นครองราชย์ และพระราชกรณียกิจเมื่อพระองค์ได้ทรงขึ้นครองราชย์แล้ว ตลอดจน แนวพระราชดำริ พระราชนิยม และการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองต่างๆ อันเป็นเครื่อง

แสดงแนวทางของรัฐประศาสนนโยบายของพระองค์ กล่าวได้ว่า ได้เริ่มต้นมีการ “เขียน” กันอย่างจริงจังในช่วงภายหลังสงครามครั้งที่สอง กล่าวคือ ได้เริ่มต้นเมื่อการเมืองการปกครองของประเทศไทยมีความคลี่คลายตัวจากการปกครองแบบ “กึ่งประชาธิปไตย” ที่นำโดยคณะราษฎรมาเป็นการปกครองในระบอบ “ประชาธิปไตย” ที่เปิดให้มีการแข่งขันทางการเมือง ผ่านการจัดตั้งระบบพรรคการเมือง การแข่งขันกันในกระบวนการเลือกตั้ง การอภิปรายในรัฐสภา และการเมืองที่มีการเคลื่อนไหวอย่างกว้างขวางนอกองค์กรรัฐสภา

คงเป็นที่พอทราบว่าการเมืองไทยภายหลังสงครามโลกครั้งที่สองนับจากเดือนสิงหาคม พ.ศ.2488 จนถึงเดือนพฤศจิกายน พ.ศ.2490 นั้น เป็นการเมืองที่มีลักษณะ “เปิดกว้าง” กว่าในสมัยช่วงก่อนหน้านั้นอย่างมาก ตัวอย่างที่เห็นได้ชัดประการหนึ่ง ก็คือ ในช่วงสมัยนี้ มีการจัดตั้งพรรคการเมืองอย่างเป็นรูปเป็นร่างและมีการรณรงค์ทางการเมืองกันอย่างเข้มข้น ตัวอย่างเช่น มีการจัดตั้งพรรคก้าวหน้า (หัวหน้าพรรคคือ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช) พรรคประชาธิปไตย (หัวหน้าพรรคคือ นายควง อภัยวงศ์ และรองหัวหน้าพรรคคือ ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช) พรรคสหชีพ (หัวหน้าพรรคคือ นายเตียง ศิริขันธ์ รองหัวหน้าพรรคชื่อนายชิต เวชประสิทธิ์) พรรคแนวรัฐธรรมนูญ (หัวหน้าพรรคคือนายถวัลย์ ชำรงนาวาสวัสดิ์ หรือหลวงธำรงนาวาสวัสดิ์) เป็นต้น พรรคการเมืองเหล่านี้ ปรากฏว่า มีทัศนะทางการเมือง และนโยบายทางการเมืองที่แตกต่างกัน อีกทั้งแกนนำของพรรคการเมืองสำคัญๆ มีภูมิหลังทางการเมืองที่แตกต่างกันอยู่พอสมควร กล่าวคือ พรรคก้าวหน้า และพรรคประชาธิปไตย นั้น แกนนำของพรรคมีความคิดทางการเมืองแบบอนุรักษนิยม มีนโยบายทางการเมืองที่ต้องการให้ไทยมีความใกล้ชิดกับประเทศมหาอำนาจ คือ ประเทศสหรัฐอเมริกาและประเทศอังกฤษ อีกทั้ง สมาชิกของพรรคทั้งสองมีภูมิหลังทางการเมืองเป็นชนชั้นสูง คือมีความใกล้ชิดกับเจ้านาย และมีความผูกพันกับเจ้านายมากเป็นพิเศษ

ในทางตรงข้าม พรรคสหชีพ กับพรรคแนวรัฐธรรมนูญ ปรากฏว่า มีความคิดโน้มเอียงไปในทางสังคมนิยม ต้องการให้รัฐบาลประกอบการในทางเศรษฐกิจ และมีทัศนคติสนับสนุนการต่อสู้ของกลุ่มประเทศในอินโดจีน คือ ลาว เขมร และเวียดนาม ที่ต้องการมีเอกราช ฉะนั้น จึงต้องการให้ประเทศไทยมีระยะของกิจกรรมทางการเมืองและการทูตที่ห่างพอสมควรจากประเทศมหาอำนาจที่เป็นผู้ปกครองอาณานิคม คือ ประเทศฝรั่งเศส และประเทศอังกฤษ อีกทั้งในแง่ของภูมิหลังทางการเมือง ปรากฏว่า สมาชิกของพรรคสหชีพ และพรรคแนวรัฐธรรมนูญ เกือบทั้งหมดเป็นสามัญชน และมาจากต่างจังหวัด โดยเฉพาะอย่างยิ่งจากภาคอีสาน ภาคกลาง และภาคใต้

ปัจจัยสำคัญอีกประการหนึ่งที่ทำให้การเมืองในสมัยนี้มีลักษณะที่ “เปิดกว้าง” มากกว่าสมัยก่อนๆ ก็คือ นายปรีดี พนมยงค์ หรือหลวงประดิษฐมนูธรรมนั้น มีแนวความคิดต้องการให้ประเทศไทยมี “ประชาธิปไตยที่สมบูรณ์” มากขึ้น ฉะนั้น เขาจึงได้ดำเนินนโยบายประนีประนอม ออมชอมกับคณะเจ้านายที่ยังคงดำรงชีพออยู่ ด้วยการถวายพระเกียรติยศให้กลับคืนไปดังเดิม อีกทั้งได้ดำเนินการแก้ไขรัฐธรรมนูญฉบับ 10 ธันวาคม พ.ศ.2475 (ซึ่งนายปรีดี พนมยงค์ มี

ความเห็นว่าเป็นรัฐธรรมนูญที่มีผลทำให้ประเทศปกครองในระบอบ “กึ่งประชาธิปไตย” เท่านั้น) ปรากฏผลเป็นรัฐธรรมนูญฉบับใหม่ คือ ฉบับที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล รัชกาลที่ 8 ลงพระนามประกาศใช้เมื่อวันที่ 9 พฤษภาคม พ.ศ.2489 ซึ่งตามบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญฉบับใหม่ประเทศไทยได้เปลี่ยนรูปมาใช้ระบบสองสภา แทนระบบสภาเดียวที่ใช้มาเดิม ในช่วงปี พ.ศ.2475-2489 และข้อสำคัญอย่างยิ่งก็คือ สมาชิกของสองสภามาจากการเลือกตั้ง กล่าวคือ สภานิติบัญญัติ คือ พฤษภามาจากการเลือกตั้งทางอ้อม ในขณะที่สภาล่าง หรือ สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรมาจากการเลือกตั้งทางตรง

ในสถานการณ์ทางการเมืองดังกล่าว ในอันที่จริงต้องนับว่าเป็นเครื่องหมายของการเปลี่ยนแปลงไปสู่ระบอบประชาธิปไตยครั้งสำคัญ หากแต่ว่าได้เกิดความผันผวนทางการเมืองเกิดขึ้นเกินกว่าที่รัฐบาลจะควบคุมและจัดปกครองอย่างชอบธรรมโดยปกติธรรมดาได้ นับจากวิกฤติการณ์ทางเศรษฐกิจและเงินเฟ้อที่ร้ายแรงยิ่งขึ้นภายหลังสงครามโลกครั้งที่สอง การปลดทหารจำนวนมากหลายแสนคนออกจากระบบกองทัพ โดยไม่มีการงานรองรับกองทหารเหล่านั้นอย่างเพียงพอ ก่อปรด้วยเหตุของการสวรรคตของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล รัชกาลที่ 8 อย่างไม่ปกติ เพราะต้องพระแสงปืนในพระที่บรรทมในพระบรมมหาราชวัง รวมหลายสาเหตุเข้าด้วยกันแล้ว ได้กลายเป็นปฏิกิริยาทางการเมืองต่อต้านรัฐบาลในสมัยนั้นครั้งใหญ่ และในท้ายที่สุด ก็เกิดแนวร่วมทางการเมืองของหลายฝ่าย ทั้งทหารประจำการ ทหารนอกประจำการ คณะเจ้านาย และนักการเมืองฝ่ายค้าน ร่วมกันกระทำการรัฐประหารโค่นรัฐบาลของนายถวัลย์ ธำรงนาวาสวัสดิ์เมื่อวันที่ 8 พฤศจิกายน พ.ศ.2490

อย่างไรก็ดี จากที่ได้ลำดับเหตุการณ์มาอย่างสรุปรวบรัดนี้ จะเห็นได้ว่า สภาวະแวดล้อมทางการเมืองในระหว่างปี พ.ศ.2488-2490 นั้นเอื้ออำนวยให้เกิดงานเขียนทางประวัติศาสตร์ในรูปลักษณะของสารคดีทางการเมืองแบบอนุรักษนิยม (รวมทั้งในแบบมาร์กซิสต์และสังคมนิยมด้วย ดังต่อไปนี้ข้างหน้า) เป็นอย่างยิ่ง งานเขียนสำคัญในฐานะหนังสือเล่มบุกเบิกน่าจะได้แก่ งานเขียนของ เปรมจิตร์ วัชรานุกร เรื่อง พระปกเกล้ากับชาติไทย (พระนคร, 2489.) ซึ่งเปรมจิตร์ประกาศว่า “ความดีของหนังสือเล่มนี้ ถ้าหากมี ข้าพเจ้าขออุทิศถวายแด่พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว พระมหากษัตริย์ผู้อาภัพของชาติไทย...” (ขอให้ดู บทวิเคราะห์เพิ่มเติมของ ประจักษ์ และสมศักดิ์, 2543: ตอนที่ 1 ซึ่งผู้เขียนทั้งสองมีความเห็นว่า งานเขียนหนังสือสารคดีการเมืองที่มี “ผลดี” ต่อรัชกาลที่ 7 ได้เริ่มต้นขึ้นในปี พ.ศ.2489)

งานเขียนเล่มถัดมา ซึ่งผู้วิจัยเห็นว่ามีความสำคัญอย่างสูงเช่นกัน น่าจะได้แก่ งานเขียนของ ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช (ใช้นามปากกาว่า แผลงหัว) เรื่อง “เบื้องหลังประวัติศาสตร์” พิมพ์เผยแพร่เป็นครั้งแรกในปี พ.ศ.2490 (และพิมพ์ต่อมาอีกหลายครั้ง) งานเขียนชิ้นนี้จัดเป็นสารคดีทางการเมืองที่อ่านสนุก มีโครงเรื่องที่ย้อนหลังกลับไปถึงสมัยสุโขทัย และต่อเนื่องมาจนถึงสมัยการรัฐประหารวันที่ 8 พฤศจิกายน พ.ศ.2490 ในประการสำคัญคือ หนังสือนี้มีหลักแนวคิดทางการเมืองที่แฝงอยู่ด้วยอย่างลึกซึ้ง โดยเฉพาะอย่างยิ่งการประกาศความเชื่อที่ว่าระบอบ

ประชาธิปไตยของไทยเริ่มต้นมาตั้งแต่สมัยสุโขทัย มิใช่เพิ่งเกิดขึ้นในสมัยของการเปลี่ยนแปลงการปกครองวันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ.2475 ระบอบกษัตริย์ของไทยกับการปกครองแบบประชาธิปไตยมีวิวัฒนาการควบคู่กันมาช้านาน ในขณะที่การเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ.2475 เป็นจุดเริ่มต้นของความวุ่นวายทางการเมือง ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช กล่าวเปรียบเปรยไว้ว่าพวกคณะราษฎรนั้นหลงเข้าใจผิดคิดว่าไปค้นพบ “ต้นกัลปพฤกษ์” (โดยนำมาจากต่างประเทศ) แล้วนำมาปลูกในเมืองไทย ในทางตรงข้าม สิ่งที่พวกคณะราษฎรพบและนำมาปลูกนั้นคือ “ต้นตำแย” ซึ่งส่งผลร้ายให้การเมืองไทยมีการคันคะเยอกันไปทั่วทุกคน

ในที่นี้ อาจจะกล่าวได้นับจากปี พ.ศ.2489-2490 เป็นต้นไป งานเขียนสารคดีทางการเมืองแบบอนุรักษนิยมได้ขยายตัวออกไปเป็นอย่างกว้างขวาง เหตุผลประการหนึ่ง เข้าใจว่าเนื่องจากบุคคลที่เคยเป็นปฏิปักษ์ทางการเมืองกับคณะราษฎรมาก่อน จำนวนมากเลยทีเดียวมีความสามารถในการ “เขียนหนังสือ” อย่างโดดเด่น ตัวอย่างเช่น พระยาศราภย์พิพัฒน์ (เขียนหนังสือเรื่องผืนจริงของข้าพเจ้า, เรื่องผืนร้ายของข้าพเจ้า และหนังสืออื่นๆ อีกหลายเล่ม), ม.ร.ว.นิมิตรมงคล นวรัตน์ (เขียนหนังสือเมืองนิมิตร และชีวิตแห่งการกบฏสองครั้ง) , ร.ท.จงกล ไกรฤกษ์ (เขียนหนังสือเรื่องตัวตายแต่ชื่อยัง), หลวงมหาสิทธิโวหาร (หรือสอ เสถบุตร ผู้จัดทำหนังสือปทานุกรม และเขียนบันทึกความจำทางการเมือง), นายหลุย คีรีวัตติ (เขียนหนังสือเรื่อง 17 ปีประชาธิปไตย), และหลวงโหมรอนราญ (เขียนหนังสือเรื่องเมื่อข้าพเจ้าก่อการกบฏ) เป็นต้น

ปัจจัยที่เกื้อหนุนให้ “งานเขียนสารคดีการเมือง” แบบอนุรักษนิยมเผยแพร่อีกกว้างขวางไปอีกประการหนึ่ง นอกจากความสามารถทางการประพันธ์ของนักเขียนแต่ละคนแล้ว น่าจะได้แก่ความมุ่งมั่นทางการเมืองของอดีตผู้ร่วมก่อการกบฏบวรเดช ซึ่งส่วนใหญ่มีจุดยืนทางการเมืองแบบอนุรักษนิยมอย่างหนักแน่น ความมุ่งมั่นทางการเมืองของคนกลุ่มนี้ คือ ความเชื่ออย่างจริงจังและคงเส้นคงวาว่า คณะราษฎรไม่ได้เป็นผู้วางรากฐานการปกครองระบอบประชาธิปไตยให้แก่ประเทศไทย ในทางตรงข้ามการปกครองระบอบ “ประชาธิปไตย” ได้มีพัฒนาการมาก่อนหน้า พ.ศ.2475 อย่างยาวนาน อีกทั้งการยึดอำนาจของคณะราษฎรนั้นต่างหากเป็นที่มาของระบอบคณะราษฎร และก่อให้เกิดระบอบเชื่อผู้นำชาติพ้นภัย ซึ่งเป็นผลพวงที่เป็นจริงของการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ.2475

นอกจากนี้แล้ว สภาพการณ์ทางการเมือง นับจากปี พ.ศ.2490 เป็นต้นมา ก็มีส่วนเกื้อหนุนอีกด้วย ต่อเนื่องมาจนถึงสมัยรัฐบาลปฏิวัติของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์จนกระทั่งถึงสมัยรัฐบาลจอมพลถนอม กิตติขจร ในระหว่างปี พ.ศ.2506-2516 ซึ่งรัฐบาลของฝ่ายผู้นำทหารของไทยทั้งสองคณะดังกล่าว มีความคิดทางการเมืองที่ “แตกต่าง” กับฝ่ายคณะราษฎรอย่างเห็นได้ชัด (ดูการศึกษาของ ทักซ์, 2526) กล่าวคือ ผู้นำการปกครองของระบอบทหารมีความเห็นว่า การปกครองที่ยึดหลักการของประเทศตะวันตก ซึ่งอนุญาตให้ประเทศมีกฎหมายรัฐธรรมนูญ มีระบบรัฐสภา การเลือกตั้ง ฯลฯ เป็นสาเหตุของความวุ่นวายทางการเมือง ในทางตรงข้าม

ประเทศไทยควรมีการปกครองที่เป็นแบบของตนเอง คือระบอบประชาธิปไตยแบบไทยๆ (Thai style democracy) ฉะนั้น การเขียนและจัดพิมพ์หนังสือที่โจมตีฝ่ายคณะราษฎรและหลักการประชาธิปไตยแบบตะวันตก จึงมิได้เป็นภัยคุกคามต่อการปกครองของรัฐบาลทหาร ในทางตรงข้าม การโจมตีและวิพากษ์ระบบประชาธิปไตยแบบตะวันตกและระบอบประชาธิปไตยของคณะราษฎรกลับมีส่วนสร้าง “ความชอบธรรม” ทางการเมืองให้แก่ “ระบอบประชาธิปไตยแบบไทย” ทั้งในทางตรง และในทางอ้อมอีกด้วย

ควรกล่าวด้วยว่า เนื้อหาของงานเขียนสารคดีทางการเมืองแบบอนุรักษนิยมนั้น มิได้โจมตีแนวความคิด และการดำเนินงานของฝ่ายคณะราษฎรเพียงประการเดียว ในอีกทางหนึ่ง งานเขียนทางการเมืองเหล่านั้น ได้กล่าวคำยกย่องพระมหากษัตริย์ทั้งในอดีต ตัวอย่างเช่น พ่อขุนรามคำแหง พระมหากษัตริย์ในสมัยอยุธยาบางพระองค์ และสมัยรัตนโกสินทร์ทุกพระองค์ว่า ล้วนมีพระราชจริยาวัตรแบบ “ประชาธิปไตย” ทรงปูพื้นฐานการปกครองในแบบประชาธิปไตย โดยเฉพาะอย่างยิ่ง พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวนั้น ทรงมีสถานะที่พิเศษเป็นอย่างยิ่ง เพราะว่า พระองค์ทรงเห็นการณ์ไกล ทรงเตรียมการปกครองให้ประเทศมีความ “พร้อม” ที่จะปกครองในระบอบประชาธิปไตยนับจากระดับบนจนมาถึงระดับล่าง และในกระบวนการนี้ ฝ่ายคณะราษฎรเป็นผู้ “ชิงสุกก่อนห่าม” ทำให้การปกครองของไทยมีปัญหา เนื่องด้วยผู้นำไทยทั้งที่เป็นทหารและพลเรือนมิได้เป็นนักประชาธิปไตยที่แท้จริง หากแต่ทำการยึดอำนาจและยึดครองอำนาจไว้ในกลุ่มของตนเอง คือปกครองประเทศในระบอบ “คณาธิปไตย” (Oligarchy) นับตั้งแต่เปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ.2475 เป็นต้นมาจน

อย่างไรก็ตาม งานเขียนที่โจมตีการปกครองของคณะราษฎรมีลักษณะเป็น “คณาธิปไตย” และเป็น “ฟาสซิสต์” (ในกรณีของรัฐบาลจอมพล ป.พิบูลสงคราม) ในระยะแรกๆ จะอธิบายเฉพาะการเมืองการปกครองของไทยในช่วงก่อนปี พ.ศ.2500 เท่านั้น แต่ต่อมาในช่วงปลายทศวรรษที่ 2510 งานเขียนทางประวัติศาสตร์สกุลอนุรักษนิยมได้ขยายเรื่องราวของตนให้ครอบคลุมถึงการเมืองการปกครองในแบบคณาธิปไตยของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ รวมทั้งระบอบคณาธิปไตยของจอมพลถนอม กิตติขจร และจอมพลประภาส จารุเสถียร อีกด้วย

เป็นที่น่าสังเกตอีกด้วยว่างานเขียนประเภทสารคดีทางการเมืองรุ่นแรกๆ ของแบบดังกล่าวได้มี “อิทธิพล” ทั้งต่องานเขียนสารคดีการเมืองรุ่นถัดต่อมา และต่องานทางวิชาการของนักรัฐศาสตร์และนักประวัติศาสตร์สมัยใหม่นับตั้งแต่ พ.ศ.2510 คราพบจนปัจจุบันอีกส่วนหนึ่งด้วย ตัวอย่างของงานเขียนสารคดีทางการเมืองในระยะถัดมา อาทิเช่น งานเขียนของ สละ ลิขิตกุล, ประยุทธ์ สิทธิพันธุ์, ชาลี เอี่ยมกระสินธุ์, เฉลิมชัย ชาญเฉลิม (นามปากกานายหนวย), สมบัติ พลายน้อย, ทองต่อ กล้วยไม้ ณ อยุธยา เป็นต้น

ในส่วนของนักวิชาการทางรัฐศาสตร์ และนักประวัติศาสตร์ ตัวอย่างสำคัญๆ ได้แก่ ผลงานการศึกษาและค้นคว้าของ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, ประหยัด หงษ์ทองคำ, สนธิ เตชานันท์, ชงทอง จันทวงศ์, แกมสุข นุนนนท์, สุวดี ธนประสิทธิพัฒนา, ม.ล.วัลย์วิภา บุรุษรัตนพันธุ์ เป็นต้น

ความสืบเนื่องของเค้าโครงเรื่อง ตลอดจนทัศนคติ และการตีความจากเดิมที่ปรากฏอยู่ในงานเขียนสารคดีการเมืองแบบอนุรักษนิยมรุ่นบุกเบิก ซึ่งนักเขียนส่วนใหญ่ของรุ่นบุกเบิกมีความสัมพันธ์กับคณะกู้บ้านเมืองปี พ.ศ.2476 มาจนถึงนักเขียนสารคดีทางการเมืองรุ่นกลาง และรุ่นใหม่ รวมทั้งความสืบเนื่องมาถึงนักรัฐศาสตร์และนักประวัติศาสตร์ไทยสมัยใหม่กลุ่มหนึ่ง ผู้วิจัยสามารถวิเคราะห์ และให้คำอธิบายได้ ดังนี้

ในประการแรก นักเขียนสารคดี รวมทั้งนักวิชาการรุ่นใหม่ คงจะมีความรู้สึกสะท้อนใจ และเห็นถึงการปฏิบัติที่ไม่เป็นธรรม ซึ่งฝ่ายผู้นำคณะราษฎรได้กระทำต่อฝ่ายเจ้านาย นับตั้งแต่อองค์พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งเสด็จสวรรคตในต่างประเทศ และไม่มีพระราชพิธีอย่างสมพระเกียรติ เจ้านายบางพระองค์สิ้นพระชนม์ที่ต่างประเทศ และจำนวนมากพระองค์ลอยที่เดียวที่ไม่สามารถพำนักอยู่ในเขตเมืองหลวงได้ ต้องมีชีวิตที่เรียกได้ว่าเร่รอนและบ้านแตกสาแหรกขาด บางพระองค์ถูกจองจำในคุก และบางพระองค์ถูกเนรเทศไปเป็นนักโทษทางการเมืองอยู่ที่เกาะตะรุเตา ฯลฯ นี่ต้องนับเป็นผลของการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองที่กระทบกระเทือนต่อจิตใจของคนบางกลุ่มเป็นอย่างมาก ทั้งที่อาจจะมีส่วนสัมผัส คือมีประสบการณ์ร่วมโดยตรง หรือได้รับความสะท้อนใจมาจากการอ่านหนังสือสารคดีทางการเมืองรุ่นแรกก็ตาม

ในประการที่สอง ระบอบการเมืองในช่วงทศวรรษที่ 2500-2510 เป็นระบอบคณาธิปไตย และเป็นประชาธิปไตยแบบไทยๆ ซึ่งแปลว่าประเทศไม่มีระบบรัฐสภาที่สมาชิกสภามาจากการเลือกตั้ง ไม่มีการเลือกตั้งทั่วไป ไม่ว่าจะในระดับใด และไม่มีกฎหมายรัฐธรรมนูญประชาธิปไตยตามแบบอย่างของอารยะประเทศ สภาพการณ์ดังกล่าวที่เกิดขึ้นและประจักษ์ต่อหน้า และเป็นเครื่องยืนยันว่าประเทศไทยไม่ได้มีพัฒนาการทางการเมืองในระบอบประชาธิปไตยตามแบบอย่างของประเทศที่เจริญแล้ว ปัญหาก็คือ ระบอบดังกล่าวเกิดมาจากสาเหตุปัจจัยอะไร และเป็นผลพวงของเหตุการณ์ใดที่ดำรงอยู่ก่อนหน้าเหตุการณ์ดังกล่าว ในสภาพการณ์ดังกล่าวนี้ นักเขียนสารคดีการเมืองรุ่นถัดต่อมา รวมทั้งนักวิชาการทางรัฐศาสตร์และประวัติศาสตร์ มีความเห็นว่า เป็นผลพวงมาจากการปกครองของคณะราษฎร โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การก้าวขึ้นมามีอำนาจของบรรดาพวกข้าราชการและทหาร ซึ่งในวิชาการทางรัฐศาสตร์เรียกว่า “ระบอบอำมาตยาธิปไตย” (Bureaucratic Polity) อีกทั้งผู้นำของไทยบางคนก็มีลักษณะอำนาจนิยม และเป็นผู้นิยมระบอบทหารอย่างเห็นได้ชัด อีกทั้งมีความใกล้ชิดต้องการเลียนแบบวิธีการปกครองของผู้นำระบอบฟาสซิสต์ของประเทศอิตาลี และระบอบทหารของประเทศญี่ปุ่น

ในประการถัดมา เกี่ยวข้องกับหลักฐานข้อมูลที่ใช้ พบได้ว่า ในกรณีของนักเขียนสารคดีทางการเมือง มิได้มีการใช้ “หลักฐาน” หรือข้อมูลใหม่ๆ เพิ่มขึ้นแต่ประการใด ในขณะที่นักรัฐศาสตร์ และนักประวัติศาสตร์สมัยใหม่ ปรากฏว่าได้มีการใช้หลักฐานของทางราชการ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเอกสารของกระทรวงมูรธาธร ซึ่งต่อมาเปลี่ยนชื่อเป็น กระทรวงราชเลขาธิการ (รล.) ในสมัยรัชกาลที่ 5 สมัยรัชกาลที่ 6 และสมัยรัชกาลที่ 7 กันอย่างกว้างขวาง จำนวนวิทยานิพนธ์ที่เกี่ยวข้องกับรัชสมัยทั้งสามรัชกาลน่าจะเป็นประจักษ์ในเรื่องนี้ได้เป็นอย่างดี ทั้งนี้

เอกสารสมัยนี้มีบริการที่มีความสะดวกดีประการหนึ่ง มีการเปิดเผยต่อที่สาธารณะในอีกประการหนึ่ง และเป็นเอกสารที่จัดเป็นระบบมากกว่าการไปค้นคว้าเอกสารของบุคคล หรือเอกสารของส่วนอื่นๆ ที่อยู่ “นอก” ภาคราชการไทยเป็นอย่างมาก

เป็นที่กล่าวกันว่า เอกสารที่ใช้จะมีส่วนกำหนดทิศทางของการสร้างโครงเรื่อง ของการเขียนเรื่อง และลำดับเรื่องอยู่ด้วยไม่มากนักน้อย ในการนี้ ก็คงจะเป็นเช่นเดียวกัน นักวิชาการทางรัฐศาสตร์ในสมัยนี้ (ทศวรรษที่ 2510 และในช่วงต่อมาๆ) จึงมีความเห็นว่าแผนพัฒนาการทางการเมืองฉบับแรกของไทย เริ่มต้นขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 5 (ผลการศึกษาของชัยอนันต์ สมุทวณิช) และร่างรัฐธรรมนูญฉบับแรกของไทย ก็เริ่มต้นขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 5 เช่นกัน (ผลการศึกษาค้นคว้าของสนธิ เตชานันท์ รวมทั้ง มิ่งานการศึกษาและบทวิเคราะห์ของวิษณุ เครืองาม) ก่อนที่จะมีร่างรัฐธรรมนูญต่อๆ มาในสมัยรัชกาลที่ 6 และในสมัยรัชกาลที่ 7 ฯลฯ ฉะนั้น การพัฒนาการเมืองของไทยไปสู่ความทันสมัย จึงสามารถกล่าวได้ว่า ได้รับการวางรากฐานมาตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 แล้ว มิใช่เป็นสิ่งที่คณะราษฎรจะมาแอบอ้างว่าตนเองเป็นผู้วางรากฐานทางการเมืองการปกครองในระบอบประชาธิปไตยให้บังเกิดขึ้นแต่ประการใด

พิเคราะห์ตามเค้าโครงการเขียนประวัติศาสตร์ในแบบอนุรักษนิยม ดังกล่าวข้างต้น คงพอจะเข้าใจได้ว่า นักเขียนสารคดีทางการเมืองและประวัติศาสตร์ในแบบอนุรักษนิยม คนสำคัญคนหนึ่ง คือ ทองต๋อ กล้วยไม้ ณ อยุธยา ได้อธิบายการสละราชสมบัติของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวไว้ ดังต่อไปนี้

“ดังนั้น เมื่อพระองค์ทรงเห็นว่า รัฐบาลและพวกพ้องใช้วิธีการปกครองไม่ตรงกับหลักการของพระองค์ พระองค์ก็ไม่ทรงยินยอมให้ผู้ใด คณะใดใช้วิธีการปกครองอย่างนั้นในนามของพระองค์ได้ ในพระราชหัตถเลขาสละราชสมบัติ ได้ทรงแถลงข้อความไว้น่าจับใจยิ่ง ... (ผู้เขียนอ้างข้อความสำคัญบางตอนของพระราชหัตถเลขาสละราชสมบัติ - ผู้วิจัย) และเมื่อพระองค์ทรงเห็นว่า พระราชประสงค์ของพระองค์ที่จะให้มีการปกครองระบอบประชาธิปไตยอย่างแท้จริงไม่สำเร็จ และเมื่อพระองค์ไม่สามารถจะคุ้มครองประชาชนได้ต่อไปแล้ว พระองค์ก็ทรงมีน้ำพระทัยกล้าหาญเด็ดเดี่ยวและเสียสละยิ่ง ด้วยการสละราชสมบัติ เพื่อเปิดหนทางให้ผู้เหมาะสมกว่ามาทำหน้าที่แทนพระองค์ต่อไป...” (ทองต๋อ, 2511: 20)

จะเห็นได้ว่า พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงเป็นพระมหากษัตริย์พระองค์สำคัญที่มีทั้งแนวพระราชดำริ และมีพระราชหฤทัยเต็มเปี่ยมในอันที่จะให้ประเทศปกครองในระบอบประชาธิปไตยอย่างแท้จริง (ทองต๋อ, 2511: 20) พระองค์ทรงเป็น “พระมหากษัตริย์นักประชาธิปไตย” (ชาลี, 2519) และเป็น “พระมหากษัตริย์แห่งประชาธิปไตย” (สุทนต์, 2539)

ประวัติศาสตร์นิพนธ์แบบชาตินิยม

ลักษณะเด่นของประวัติศาสตร์นิพนธ์แบบที่สองนี้ ได้แก่ การเน้นชาติ และอาณาจักรของชนชาติไทย เป็นศูนย์กลางของการเขียนเรื่อง โครงของการเขียนเรื่องคือการเน้นว่า ชาติและอาณาจักรของชนชาติไทยมีความสืบเนื่องกันมานับตั้งแต่สมัยโบราณจนถึงปัจจุบัน ความสืบเนื่องนี้ มีสาเหตุหลักๆ มาจากสองปัจจัยด้วยกัน กล่าวคือ หนึ่ง เป็นปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับความเข้มแข็งของวัฒนธรรมของชนชาติไทยประการหนึ่ง และเกี่ยวข้องกับความสามารถของผู้นำหรือมหาบุรุษ ในอีกประการหนึ่ง

กล่าวโดยทั่วไปแล้ว ประวัติศาสตร์นิพนธ์แบบชาตินิยม ได้เริ่มต้นขึ้นในประเทศไทยเมื่อราวต้นทศวรรษที่ 2470 โดยผลงานของนักเขียน อย่างเช่น ขุนวิจิตรมาตรา (สง่า กาญจนาคพันธุ์) ผู้เขียนหนังสือเรื่องหลักไทย (2471) อันโด่งดัง, หลวงวิจิตรวาทการ (กิมเหลียง วัฒนปฤดา) ผู้เขียนหนังสือประวัติศาสตร์ไทย หนังสือประวัติศาสตร์สากล สยามและสุวรรณภูมิ ศาสนาสากล หนังสือเรื่องมหาบุรุษ เรื่องกุศโลบาย เรื่องกำลังใจ และอื่นๆ อีกเป็นจำนวนมากมายหลายสิบเล่ม นักคิดและนักเขียนสำนักชาตินิยมตัวอย่างคนต่อมา ได้แก่ พระสารสาสน์พลขันธ์ (ลอง สุนทานนท์) ผู้เขียนหนังสือเรื่อง My Country Thailand (1942) และพระยาอนุมานราชธน (ยง อนุมานราชธน) ผู้เขียนหนังสือเรื่องชนชาติไทย (2482) เป็นต้น

อย่างไรก็ตาม เป็นที่น่าสังเกตว่า นักเขียนประวัติศาสตร์สำนักนี้ส่วนใหญ่จะเขียนประวัติศาสตร์ที่มีเนื้อหากว้าง อีกทั้งครอบคลุมจากอดีตสมัยโบราณจนถึงยุคร่วมสมัย มากกว่าจะเขียนเรื่องราวเป็นเหตุการณ์เฉพาะ หรือเป็นสมัยรัชกาลตามแบบอย่างของสำนักประวัติศาสตร์อนุรักษนิยม ทั้งนี้ เข้าใจได้ว่า นักประวัติศาสตร์ของสำนักนี้ มีวัตถุประสงค์ทางการเมืองอย่างชัดเจนในการพรรณนาว่า “ชาติไทย” นั้นมีความเป็นมาอย่างยาวนาน รวมทั้งเป็น “ชาติไทย” ที่มีความเจริญรุ่งเรืองมาตั้งแต่ในอดีต กล่าวคือ เจริญถึงขั้นที่มีการรวมตัวกันจัดตั้งเป็น “อาณาจักร” ของตนเองมาตั้งแต่สมัยโบราณ อาทิเช่น อาณาจักรน่านเจ้า อาณาจักรของพ่อขุนบรม อาณาจักรล้านนา และอาณาจักรล้านช้าง ก่อนจะมีอาณาจักรสุโขทัย อโยธยา ธนบุรี และรัตนโกสินทร์

แน่นอนว่าความเจริญรุ่งเรืองของชนชาติไทย ซึ่งปรากฏหลักฐานเป็นการก่อตั้งอาณาจักรต่างๆ นั้น มิได้มีลักษณะคงตัว หรืออยู่กับที่ หากแต่มีวิวัฒนาการที่ทั้งเจริญและเสื่อมลงไปตามกาลเวลา ด้วยเหตุปัจจัยสองสามประการ กล่าวคือ หนึ่งเกิดจากผู้รุกราน ซึ่งในบางครั้งบางคราเป็นประเทศมหาอำนาจที่มีพลานุภาพทางการทหารใหญ่โตกว่าอาณาจักรของชนชาติไทยเป็นอันมาก ตัวอย่างเช่น ประเทศจีน เป็นต้น ซึ่งทำให้อาณาจักรไทยต้องแตกสลายและถอยร่นลงมาทางใต้ และมีการอพยพโยกย้ายกันออกไปหลายสาย รวมทั้งสายชนชาติไทยในแคว้นอัสสัมของประเทศอินเดีย

ประการที่สอง เกิดจากการหลั่งไหลเข้ามาของวัฒนธรรมต่างชาติ ซึ่งบางวัฒนธรรมมีความเจริญ “สูงกว่า” วัฒนธรรมของคนไทยเอง ฉะนั้น ชนชาติไทยในบางครั้งบางสมัย ก็หันไปนิยมและชื่นชมวัฒนธรรมของต่างชาติ เช่น วัฒนธรรมอินเดีย วัฒนธรรมเขมร เป็นต้น ทำให้อาณาจักรของชนชาติไทยเกิดความอ่อนแอจากภายใน และแตกสลายไปได้ในบางช่วงบางเวลา

ประการที่สาม เกิดจากปัจจัยทางด้านผู้นำ ซึ่งหลวงวิจิตรวาทการ รวมทั้งนักคิดชาตินิยมอีกหลายคน มีความเห็นพ้องกันว่า ภัยพิบัติของชนชาติไทยดั้งเดิม ที่มีความสามารถนั้นมีอยู่หลายพระองค์ แต่ที่ไม่มีความสามารถนั้นก็มามาก และคิดแต่การทำสงครามต่อสู้กัน เอาชนะต่อกัน โดยไม่คิดที่จะรวบรวม “ชนชาติไทย” ให้เป็นปึกแผ่นแต่ประการใด ซึ่งเรื่องนี้ถือได้ว่าเป็นบทเรียนของนักชาตินิยมในยุคสมัยใหม่ ว่านักชาตินิยมสมัยใหม่จำเป็นต้องคิดถึงพี่น้องชนชาติไทยที่อยู่ในต่างแดน และแตกกระจายออกไป บางสายอยู่ภายใต้การปกครองของประเทศตะวันตก ฉะนั้น นักชาตินิยม จึงต้องคิดหาทางรวบรวมชนชาติไทยให้เป็นปึกแผ่น โดยควรคิดเรื่องการขยายดินแดน เพิ่มจำนวนประชากรให้ทวีสูงขึ้น จัดการศึกษาอบรมให้ประชากรมีคุณภาพ และสร้างวัฒนธรรมของชนชาติไทยให้มีความเข้มแข็ง เพื่อที่ชนชาติไทยจะได้ดำรงอยู่ตลอดไป

ในประเด็นตรงนี้ ซึ่งเกี่ยวข้องกับการดำรงอยู่ของ “ชาติ” นั้น เป็นที่น่าสังเกตว่า ในทัศนะของนักอนุรักษนิยม ชาติใดจะดำรงอยู่หรือไม่ขึ้นขึ้นกับการดำรงอยู่ของผู้ปกครองและประเทศเป็นสำคัญ กล่าวคือ หากประเทศถูกยึดครอง และไม่มีพระมหากษัตริย์แล้ว ชาตินิยมสูญสลายไปด้วย ความเห็นนี้ต่างจากทัศนะคติของพวกนักชาตินิยม เนื่องด้วยการสูญสลายประเทศ หรือรัฐนั้นเป็นอีกเรื่องหนึ่ง ซึ่งไม่เกี่ยวกับชาติ ชาตินั้นดำรงอยู่ได้ตลอดเวลา หากยังมี “คน” หรือ “ประชาชน” ดำรงอยู่ เพราะเราจะเห็นได้ว่า บางประเทศถูกคนอื่นเข้าปกครอง แต่ชนชาตินั้นก็ไม่ได้สูญหายไป

ในทางตรงข้าม หากผู้ปกครองมีวัฒนธรรมที่ “ด้อย” กว่า ก็คงจะถูกบีบให้ยอมรับ “วัฒนธรรม” ของชนชาติที่เจริญกว่า แม้ชนชาตินั้นอาจจะไม่มีอำนาจทางการเมืองเลยก็ตาม

อาจกล่าวได้ว่า การถือกำเนิดขึ้นของประวัติศาสตร์นิพนธ์สำนักชาตินิยม ได้มีผลสำคัญในการเปลี่ยนโครงเรื่อง และวิธีการเขียนเรื่องทางประวัติศาสตร์ของไทยไปเป็นอันมาก โดยการเขียนเรื่องมีจุดเน้นใหม่ คือชาติไทย และชนชาติไทย มีการลำดับเรื่องใหม่เป็นอาณาจักรของชนชาติไทย (แทนการลำดับเรื่องตามสมัยรัชกาลและสมัยราชวงศ์แบบสกุลอนุรักษนิยม) และมีวิธีเขียนเรื่องใหม่ หรือเรียบเรียงเรื่องใหม่โดยใช้ภาษาแบบวรรณศิลป์ และเน้นให้บังเกิดภาพและความรู้สึก ในท่วงทำนองแบบ “นวนิยายทางประวัติศาสตร์” หรือเป็นเรื่อง “อ่านเล่นทางประวัติศาสตร์” เพื่อความบันเทิง และเพื่อการปลุกฝังสำนึกทางการเมืองให้แก่ผู้อ่าน

โดยผลของการเปลี่ยนแปลงโครงเรื่องและจุดเน้นดังกล่าวนี้ เป็นที่สันนิษฐานได้ว่า พระมหากษัตริย์ ซึ่งแต่เดิมเป็นกษัตริย์ของราชวงศ์ (เช่น ราชวงศ์อู่ทอง ราชวงศ์บ้านพลูหลวง เป็นต้น) หรือพระมหากษัตริย์ของกรุง คือของศูนย์กลางอำนาจการเมือง (เช่นกรุงศรีอยุธยา เป็นต้น) ต่างๆ ก็ได้เปลี่ยนสถานภาพมาเป็นพระมหากษัตริย์ของชนชาติไทย และพระมหา

กษัตริย์ของชาติไทยแทน และการสงครามซึ่งแต่เดิมเป็นสงครามของมหากษัตริย์ ซึ่งมีแนวคิดเรื่องการประกอบพระราชกรณียกิจ คือการทำสงครามและการแสดงพระราชอำนาจในกรอบของแนวความคิดสมเด็จพระมหาจักรพรรดิ (จักรวาทิน หรือ Universal Monarch) ก็จะมีโครงเรื่องใหม่ กลายเป็นสงครามระหว่างชาติ และสงครามระหว่างชนชาติ เช่น สงครามระหว่างไทยกับพม่า เป็นต้น

รวมทั้งวีรบุรุษของท้องถิ่น ซึ่งแต่เดิมเป็นของเมืองและของชุมชนทางการเมืองต่างๆ ก็ จะเปลี่ยนสถานะตามโครงเรื่องใหม่ กลายเป็นวีรบุรุษของชาติไทย และวีรบุรุษของชนชาติไทย ตัวอย่างเช่น เรื่องท้าวสุรนารี ท้าวเทพสตรี ท้าวศรีสุนทร พระยาพิชัยดาบหัก นายอินนายจัน แห่งบ้านบางระจัน เป็นต้น

อย่างไรก็ตาม ดังได้กล่าวมาแล้วว่านักประวัติศาสตร์ของสำนักนี้ มิได้มีจุดเน้นศึกษา เหตุการณ์สั้นๆ หรือเรื่องราวที่มีลักษณะเฉพาะมากนัก ดังนั้น งานเขียนของสำนักนี้ จึงไม่ได้ กล่าวอธิบายเหตุการณ์ในสมัยรัชกาลที่ 7 และการสละราชสมบัติของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวไว้เป็นการเฉพาะเลย นอกจากการปูพื้นฐานของโครงเรื่อง และความเป็นมาของประวัติศาสตร์ไทยในลักษณะใหม่ คือเน้นเรื่องชาติ และชนชาติไทย ดังได้กล่าวมาแล้ว

ผู้วิจัยพบว่าม้งงานเขียนของพระสารสาสน์พลขันธ์ เรื่อง My Country Thailand (Tokyo: Maruzen, 1942)⁽¹⁾ เพียงเรื่องเดียวเท่านั้น ที่กล่าวถึงพัฒนาการทางการเมืองของไทยและจุดแตกหักระหว่างพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งเป็นพระกษัตริย์ที่มีพระพลานามัยไม่สมบูรณ์ ทรงมีความอ่อนแอ อยู่ภายใต้ “อิทธิพล” ของพระบรมวงศ์านุวงศ์ และพวกต่อต้านการปฏิวัติ พระองค์ทรงมีฐานะเป็นกษัตริย์สมบูรณาญาสิทธิราชย์มาก่อน และทรงมีพระราชประสงค์เช่นนั้นโดยไม่เสื่อมคลาย ในขณะที่ “ชาติไทย” สมัยใหม่กำลังก่อร่างสร้างตัวขึ้นใหม่อีกวาระหนึ่ง โดยอยู่ในช่วงเวลา ซึ่งเรียกกันอย่างกว้างขวางว่าเป็นยุค “สยามใหม่” (New Siam)⁽²⁾ ฉะนั้น จึงเกิดเป็นความแตกหักระหว่าง “ชาติ” กับ “พระมหากษัตริย์” ซึ่งเป็นสถาบันที่เป็นมรดกของสังคมดั้งเดิม ซึ่งประชาชนไทยได้ตัดสินใจเลือกรักษา “ชาติ” ของตนเองไว้ และกำลังสร้างชาติไทยของตนอย่างเร่งรีบและเอาจริงเอาจัง

ถัดต่อมา คือภายหลังจากทศวรรษที่ 2490 ช่วงหนึ่ง และหลังจากทศวรรษที่ 2510 อีกช่วงเวลาหนึ่ง พบได้ว่า คำอธิบายของสำนักชาตินิยม ก็ยังคงไม่ให้ความสนใจกับเรื่องราวและเหตุการณ์เฉพาะอยู่ดี เพราะคำถามใหญ่ซึ่งนักประวัติศาสตร์สำนักนี้ให้ความสนใจ ยังคงเป็นคำถามดั้งเดิมว่า คนไทยมาจากไหน อาณาจักรแรกของคนไทยในแหลมทอง คืออาณาจักรอะไร คนไทยจะมีความสามัคคี หรือมีความแตกแยกกันได้ เนื่องจากสาเหตุปัจจัยอะไร ฯลฯ ดังนั้น จึงมีแทบไม่มีนักประวัติศาสตร์คนใดในสำนักชาตินิยมนี้ ให้ความสนใจกับเหตุการณ์สละราชสมบัติของรัชกาลที่ 7 เป็นการพิเศษเลย

ข้อขัดข้อง หรืออุปสรรคอีกประการหนึ่ง ซึ่งทำให้งานเขียนของสำนักประวัติศาสตร์ชาตินิยม ซึ่งเน้นศึกษาเหตุการณ์เฉพาะเรื่องการสละราชสมบัติของรัชกาลที่ 7 ไม่มีปรากฏในงาน

เขียนของไทยระยะต่อๆ มาเข้าใจว่าเกี่ยวข้องกับกระแสพัฒนาการทางการเมืองของไทยด้วย กล่าวคือ การเมืองนับตั้งแต่ทศวรรษที่ 2500 เป็นต้นมา รัฐบาลได้เปลี่ยนวันชาติจากวันที่ 24 มิถุนายน มาเป็นวันเฉลิมพระชนมพรรษา 5 ธันวาคมของทุกปีแทน การเปลี่ยนแปลง “วันชาติ” (National Day) ดังกล่าวแสดงนัยยะทางการเมืองว่า ความคิดชาตินิยมของไทยในความหมายทั่วไป (คือเน้นชาติที่แปลว่าประชาชน) ได้เปลี่ยนแปลงเป็นความคิดชาตินิยมแบบไทย หรือชาตินิยมของราชการ (Official Nationalism) ซึ่งชาติมีความหมายว่าเฉพาะว่าคือ รัฐ หรือคือชุมชนทางการเมืองหนึ่ง ซึ่งมีสถาบันสำคัญบางสถาบัน เช่น พระมหากษัตริย์ ศาสนา เป็นต้น มีบทบาทสำคัญในการยึดเหนี่ยวและปลูกฝังความเป็นชาติ มากกว่าจะเน้นสายสัมพันธ์ระหว่างประชาชนด้วยกันเอง (ซึ่งประชาชนจะสัมพันธ์กันผ่านภาษา ตำนาน ประวัติศาสตร์ ความรู้สึกนึกคิด และการมีชุมชนในจินตนาการร่วมกัน ฯลฯ)

การเปลี่ยนแปลงความคิดความรู้สึก และหลักวิธีคิดเรื่อง “ชาติ” ดังกล่าวข้างต้น ได้ส่งผลอย่างลึกซึ้งต่องานเขียนทางประวัติศาสตร์สำนักชาตินิยมนับจากทศวรรษที่ 2510 ต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน เนื่องด้วยนักเขียนในแนวทางชาตินิยมของราชการนี้ มีอาจให้คำอธิบายว่า ชาติกับสถาบันพระมหากษัตริย์ มีความขัดแย้งกัน หรือมีบทบาทที่ขัด (Role Conflict) ได้ เนื่องด้วยพระมหากษัตริย์นั้นคือศูนย์กลางของชาติ และเป็นจิตใจของความเป็นชาติ ฉะนั้น การดำรงอยู่และแสดงบทบาทของพระองค์คือ การแสดงบทบาทของชาติ คือเป็นตัวแทนของชาติ ซึ่งมีอาจมีผู้ใด หรือองค์กรใดที่จะอ้างอิงบทบาทเสมอกับพระองค์ได้เลย

ประวัติศาสตร์นิพนธ์แบบมาร์กซิสต์และสังคมนิยม

การเขียนประวัติศาสตร์ในอีกแนวทางหนึ่งซึ่งนักประวัติศาสตร์ไทยให้ความสนใจจะได้แก่การเขียนประวัติศาสตร์ในแนวมาร์กซิสต์และสังคมนิยม ทั้งนี้เนื่องมาจากหน่วยการวิเคราะห์และการเขียนของสำนักนี้ มีความแตกต่างจากการเขียนประวัติศาสตร์แบบอนุรักษนิยม และแบบชาตินิยมอย่างเห็นได้ชัด กล่าวคือ ได้เน้นเรื่องของชนชั้น และการต่อสู้ทางชนชั้นว่ามีความสำคัญ อีกทั้งเกี่ยวข้องกับการก่อรูปทางสังคม และความสัมพันธ์ทางสังคมตามกฎหมายนิยมของพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ กล่าวในอีกนัยหนึ่งก็คือ การเขียนประวัติศาสตร์ของสำนักนี้ มิได้กระทำเพียงแค่การสร้างโวหาร หรือการพรรณนาความแบบใหม่ๆ เหมือนกับนักประวัติศาสตร์สำนักชาตินิยม ในทางตรงข้าม นักประวัติศาสตร์ของสำนักนี้ ได้สร้างภาษาทางการเมืองใหม่ๆ ของตนขึ้นเป็นจำนวนมาก อย่างเช่น ชนชั้นนายทาส ชนชั้นทาส ชนชั้นศักดินา ชนชั้นไพร่ ชนชั้นนายทุน ชนชั้นกรรมกร การต่อสู้ทางชนชั้น เป็นต้น

สังคมการเมืองไทยในอดีตเป็นสังคม “ชนชั้น” (Class Society) หรือไม่ เป็นประเด็นที่สามารถโต้เถียงและวิพากษ์วิจารณ์กันได้ แต่การที่สำนักประวัติศาสตร์นี้มีความเห็นว่า ชนชั้น และการต่อสู้ทางชนชั้นเป็นความรู้ทางวิทยาศาสตร์ที่ใช้วิเคราะห์พัฒนาการทางประวัติศาสตร์

ได้ ส่งให้นักประวัติศาสตร์ในแนวทางนี้ แลเห็น “อดีต” ในรูปแบบใหม่ที่เปลี่ยนแปลงไปจากเดิม สังคมไทยสมัยสุโขทัย ซึ่งพวกอนุรักษนิยมเห็นว่าเป็นสังคมที่มีความอุดมสมบูรณ์ มีการปกครอง ในแบบพ่อปกครอง ลูก และราษฎรมีเสรีภาพอย่างสูง ก็เปลี่ยนแปลงไปกลายเป็นสังคมชนชั้นระหว่าง ชนชั้นปกครอง กับชนชั้นทาส คือพวกข้าวดและพวกที่ถูกกดขี่ เช่นเดียวกับสังคมอยุธยา ก็ เป็นสังคมศักดินา (Feudal Society) อย่างชัดเจน เพราะจะมีการตรากฎหมายแบ่งคนออกเป็น ชนชั้น ซึ่งวางอยู่บนฐานของการถือครองที่ดิน และการควบคุมแรงงาน คือไพร่ ตลอดจนอภิสิทธิ์ ต่างๆ ก็เป็นผลมาจากโครงสร้างทางชนชั้น

ข้อที่น่าสังเกตก็คือ ในขณะที่นักประวัติศาสตร์ในสำนักนี้ มีความเห็นที่แตกต่างอย่าง มากกับความเห็นของนักประวัติศาสตร์ในสายอนุรักษนิยมในกรณีของประวัติศาสตร์ไทยโบราณ ดังตัวอย่างเช่น ได้มีการโต้เถียงกันเกี่ยวกับลักษณะของสังคมไทยสมัยสุโขทัย และอยุธยา เป็นต้น (กล่าวกันว่า เป็นข้อโต้เถียงระหว่างจิตร ภูมิศักดิ์ ในหนังสือเล่มสำคัญเรื่อง โฉมหน้า ศักดินาไทยในปัจจุบัน กับ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช ในหนังสือเรื่อง ฝรั่งศักดินา และในข้อเขียน เรื่องลักษณะของสังคมไทยสมัยอยุธยา) ทั้งนี้มีสาเหตุสำคัญเนื่องมาจากสองสำนักคิดมีหน่วย วิเคราะห์ที่แตกต่างกันดังได้กล่าวมาแล้ว แต่ในกรณีของประวัติศาสตร์การเมืองไทยสมัยใหม่ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เหตุการณ์การเปลี่ยนแปลงการปกครองวันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ.2475 เป็นต้นมา ปรากฏว่า ทั้งสองสำนักกลับมีความเห็นที่สอดคล้องกัน และมีข้อวินิจฉัยทางประวัติ ศาสตร์ไปในทิศทางเดียวกัน อย่างไม่น่าเชื่อ

กล่าวคือ ทั้งสองสำนักประวัติศาสตร์สำคัญของไทยมีความเห็นว่าการเปลี่ยนแปลงการ ปกครองวันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ.2475 ยังไม่ใช่ “การปฏิวัติที่แท้จริง” เหตุเพราะ การยึดอำนาจ ในครั้งนั้น กระทำโดยขุนนางหัวหน้าก้าวหน้าจำนวนน้อย โดยไม่มี “ชนชั้นกระฎุมพี” ให้การ สนับสนุน เนื่องจากชนชั้น “กระฎุมพี” ของไทยนั้น มีความอ่อนแอ ในทางวัฒนธรรมเป็นพวก เชื่อสายคนจีน และมีภูมิหลังเป็นพวกเจ้าภาษีนายอากร กับนายหน้าการค้าเป็นหลัก ซึ่งไม่มี ความพร้อมใดๆ เลยในการเข้ามายึดอำนาจรัฐ ฉะนั้น เมื่อการยึดอำนาจกระทำโดยกลุ่มคนหัว ก้าวหน้าจำนวนน้อยโดยไม่มีฐานทางเศรษฐกิจและสังคมสนับสนุน พวกคณะราษฎรจึงมีความ จำเป็นต้องสร้างฐานอำนาจของตนเองขึ้น โดยการใช้อำนาจการเมืองบีบบังคับคนจีน และสร้างรัฐ วิชาทกิจขึ้นตามความคิดชาตินิยมทางราชการ เรียกในอีกนัยหนึ่งว่า เป็นการสร้างระบบทุน นิยมโดยรัฐ

นักประวัติศาสตร์สำนักมาร์กซิสต์และสังคมนิยมรุ่นบุกเบิก อย่างเช่น อรรถ พรหมชมพู เป็นต้น ตลอดจนถึงจิตร ภูมิศักดิ์ มีความเห็นว่า สังคมการเมืองไทยสมัยรัชกาลที่ 7 ไม่ได้มี อะไรที่เปลี่ยนแปลงไปจากช่วงประมาณ 50-60 ปี ก่อนหน้านั้นมากนัก ซึ่งตรงกับสมัยรัชกาลที่ 4, รัชกาลที่ 5 และรัชกาลที่ 6 เนื่องด้วยเป็นระบอบ “กึ่งเมืองขึ้นกึ่งศักดินา” ที่มีความต่อเนื่องกัน

นักประวัติศาสตร์ในสำนักเดียวกันนี้ ในระยะต่อมา ก็มีความคิดเห็นไปในทิศทางดัง กล่าวข้างต้น เพียงแต่ว่าภาษาและแนวคิดที่ใช้ในการวิเคราะห์มีความแตกต่างออกไป กล่าวคือ

มีความละเอียดลึกซึ้งและลุ่มลึกมากกว่าแต่ก่อน ตัวอย่างเช่น การศึกษาของฉัตรทิพย์ นาถสุภา และสุธี ประศาสน์เศรษฐ์ ต่อเนื่องมาจนถึงงานของพรณี บัวเล็ก, สมศักดิ์ เจียมธีรสกุล, เกษียร เตชะพีระ เป็นต้น

การศึกษาของนักประวัติศาสตร์สำนักนี้ ในระยะปัจจุบันพิจารณาว่า คณะราษฎร เป็นผู้สร้างระบบทุนนิยมโดยรัฐ ซึ่งให้ประโยชน์แก่บรรดาสมาชิกคณะราษฎรและผู้ใกล้ชิด (งานศึกษาของพรณี บัวเล็ก) การเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ.2475 มีผลเป็นการสร้าง “รัฐราชการ” (ความเห็นของเกษียร เตชะพีระ) และสร้างระบบสังคมนิยมที่สโต่งและดูแปลกแยก โดยที่พลังทางสังคมและพลังการเมืองต่าง ไม่มีความพร้อมที่จะให้การสนับสนุนการเปลี่ยนแปลงของฝ่ายคณะราษฎรเลย (ข้อเสนอของสมศักดิ์ เจียมธีรสกุล)

ควรกล่าวด้วยว่า การศึกษาในแนวมาร์กซิสต์และสังคมนิยม (หรือเศรษฐศาสตร์การเมือง ซึ่งเป็นคำที่นิยมใช้แทนคำว่ามาร์กซิสต์ในระยะหลัง) ได้วิพากษ์วิจารณ์การเมืองของฝ่ายคณะราษฎร และคณะทหารในระยะต่อมาอย่างถึงแก่น ซึ่งมีส่วนนี้เท่านั้นที่คล้ายคลึงกับการเขียนประวัติศาสตร์ของสำนักอนุรักษนิยม เพราะว่าต่างมีความเห็นในทาง “ลบ” ต่อการดำเนินงานทางการเมืองของคณะราษฎร ในขณะที่ในอีกส่วนหนึ่ง คือสมัยที่ประเทศไทยยังปกครองด้วยระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ รวมทั้งสมัยประวัติศาสตร์โบราณ ปรากฏว่า ทั้งฝ่ายอนุรักษนิยมและฝ่ายมาร์กซิสต์กับสังคมนิยม มีความเห็นและมีคำอธิบายทางประวัติศาสตร์ที่ไม่เหมือนหรือไม่ละม้ายคล้ายคลึงกันเลย

เหตุที่ฝ่ายอนุรักษนิยมและฝ่ายมาร์กซิสต์กับสังคมนิยม มีความเห็นที่ร่วมกันได้ในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับคณะราษฎร และการปกครองระบอบใหม่ภายหลังปี พ.ศ.2475 นั้น สันนิษฐานได้ว่า น่าจะเกิดจากการที่ทั้งสองฝ่ายประสบชะตากรรมทางการเมืองร่วมกัน กล่าวคือ ทั้งสองฝ่ายได้ถูกปราบปรามจากรัฐบาลคณะราษฎร และถูกจับกุมคุมขังเป็น “นักโทษการเมือง” ร่วมกัน โดยประสบการณ์นี้ น่าจะเป็นสาเหตุปัจจัยสำคัญทำให้นักเขียนประวัติศาสตร์การเมืองของทั้งสองสำนัก มีความเห็นว่า รัฐบาลคณะราษฎรมีลักษณะเป็น “เผด็จการ” หรือ “อำนาจนิยม” หรืออาจถึงขั้นเป็น “รัฐบาลฟาสซิสต์” เนื่องด้วยไม่เปิดโอกาสให้มีการแสดงความแตกต่างทางการเมือง⁽³⁾

อย่างไรก็ดี ดังได้กล่าวมาบ้างแล้วว่ากรอบการวิเคราะห์ของสำนักประวัติศาสตร์นี้ มีระยะเวลาที่ยาวนาน กล่าวคือ เป็นสังคมนิยมการเมืองทั้งระบบ หรือเป็นระบบวิธีการการผลิตทั้งระบบ ดังนั้น จึงทำให้นักประวัติศาสตร์แนวนี้ไม่ได้สนใจที่จะวิเคราะห์เหตุการณ์การสละราชสมบัติของรัชกาลที่ 7 เป็นการเฉพาะ โดยกล่าวแต่เพียงผ่านๆ ว่าเป็นเรื่องของความขัดแย้งและการต่อสู้กันในทางการเมือง

กระนั้นก็ดี ได้มีบทความกระทัดรัดและที่มีเนื้อหาที่กระชับ ของประจักษ์ ก้องกีรติ และของสมศักดิ์ เจียมธีรสกุล เขียนขึ้นเมื่อไม่นานมานี้ บทวิเคราะห์ของทั้งสองคนได้ชี้ให้เห็นว่าการสละราชสมบัติของรัชกาลที่ 7 เกิดจากการต่อสู้ทางการเมือง และเป็นต่อรองในเชิงอำนาจ

การเมืองระหว่างพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว กับฝ่ายคณะราษฎร และข้อสำคัญคือ มิได้เกี่ยวข้องกับการปกครองระบอบประชาธิปไตยแต่อย่างใด การที่เรื่องดังกล่าวเข้ามาเกี่ยวข้อง และกลายเป็นสัญลักษณ์ของการต่อสู้เพื่อระบอบประชาธิปไตย และคัดค้านระบอบเผด็จการนั้น เป็นสิ่งที่เพิ่งถูกสร้างและตีความกันในภายหลัง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง หลังจากปี พ.ศ.2489-2490 เป็นต้นมา และมีการพัฒนาเป็นวาทกรรมอย่างเป็นหลักเป็นฐานในช่วงปลายทศวรรษที่ 2510

ประจักษ์ ก้องกีรติ (2545) มีความเห็นว่าการที่การสละราชสมบัติของรัชกาลที่ 7 กับระบอบประชาธิปไตยมีความสัมพันธ์กันได้อย่างแนบแน่น เป็นผลมาจากการก่อตัว และการขยายตัวของ “วาทกรรมกษัตริย์ประชาธิปไตย” (หน้า 373-400) ซึ่งก่อรูปในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่สอง และขยายตัวในช่วงทศวรรษที่ 2510 กล่าวในอีกนัยหนึ่งคือ เป็นเรื่องที่ถูกสร้างขึ้นใหม่เมื่อไม่นานมานี้เอง มิใช่เป็นเรื่องที่เป็น “ความจริง” มาอย่างนั้นนับตั้งแต่เริ่มแรก

ประวัติศาสตร์นิพนธ์แบบเสรีนิยม

การเขียนประวัติศาสตร์แบบที่สี่ หรือประวัติศาสตร์สำนักเสรีนิยมนี้ ในอันที่จริงควรจะกล่าวว่าได้เริ่มต้นมานานแล้ว ปรากฏอยู่ในเอกสารและในรายงานของปัญญาชนของไทยบางคน และปรากฏอยู่ในเอกสารทางการทูตชาวต่างประเทศ ซึ่งนักการทูตหลายคนทีเดียวมีทัศนคติแบบเสรีนิยม หรือมองข้อเท็จจริงเป็นส่วนๆ แต่ละส่วนมีเหตุผลและความเป็นไปของตัวเอง ประกอบนักการทูตจำนวนมากไม่มีความผูกพันกับฝ่ายคณะเจ้า และไม่มีพันธกิจใดที่จะต้องหนุนช่วยฝ่ายคณะราษฎรให้ก้าวขึ้นมาใช้อำนาจ ฉะนั้น จึงเขียนรายงานทั้งที่เป็นเอกสาร และเป็นรายงานประจำปีของตนในลักษณะที่มีความเป็น “กลางๆ” มาก่อนที่จะเกิดสำนักประวัติศาสตร์เสรีนิยมขึ้นในวงวิชาการไทยศึกษา ตัวอย่างงานเขียนของคนเหล่านี้ เช่นงานของ Kenneth P. Landon และ งานของ Sir Josiah Crosby เป็นต้น

ถัดต่อมาได้แก่ งานผลงานการศึกษาของชาวไทยและต่างประเทศ ในกรณีของชาวไทย ได้แก่ การศึกษาของธวัช มกราพงศ์, งานของเสน่ห์ จามริก, การค้นคว้าของพรภิรมย์ เอี่ยมธรรม, บทความของนิธิ เอียวศรีวงศ์, หนังสือของกอบเกื้อ สุวรรณทัต-เพ็ญ การศึกษาของชาญชัย รัตนวิบูลย์ ผลงานของนครินทร์ เมฆไตรรัตน์ และงานของธำรงค์ศักดิ์ เพชรเลิศอนันต์ เป็นต้น

ในส่วนของนักวิชาการชาวต่างประเทศ ตัวอย่างเช่น ผลงานการศึกษาทั้งที่เป็นหนังสือ และบทความของ Benjamin A. Batson, บทความของ Nicholas Tarling, บทความของ Ian Brown, และการวิจัยของ Eiji Murashima เป็นต้น

เป็นที่น่าสังเกตว่า การเขียนประวัติศาสตร์สำนักนี้ ในยุคสมัยใหม่ได้เริ่มก่อตัวมาตั้งแต่ช่วงทศวรรษที่ 2500 โดยนักวิชาการทางประวัติศาสตร์บางคนที่สนใจค้นคว้าหลักฐานอย่างเป็น

อิสระ และสร้างผลงานของตนขึ้นมาจากการค้นคว้าหาหลักฐานใหม่ๆ ตัวอย่างเช่น การค้นคว้าของขจร สุขพานิช เป็นต้น ในระยะต่อมา ภายหลังจากเหตุการณ์เดือนตุลาคม พ.ศ.2516 ได้เป็นที่ประจักษ์ว่าระบบการเมืองการปกครอง และเสรีภาพทางการเมือง รวมทั้งเสรีภาพทางวิชาการได้เปิดกว้างมากยิ่งขึ้น ฉะนั้น จึงส่งผลให้มีนักวิชาการทางประวัติศาสตร์รุ่นใหม่ ที่สนใจศึกษาค้นคว้าหลักฐานอย่างเป็นอิสระ มีการตีความ และให้ความหมายเรื่องราวใหม่ๆ อย่างเป็นอิสระ เพิ่มจำนวนมากขึ้น

ลักษณะเด่นของการเขียนประวัติศาสตร์แบบเสรีนิยมคือ ความเชื่อว่าแต่ละเหตุการณ์แต่ละส่วนของสังคม รวมทั้งหลักฐานแต่ละชิ้นมี “อิสระ” ที่แยกออกจากกัน มิใช่ว่าพระราชกรณียกิจขององค์พระมหากษัตริย์จะกำหนดความเป็นไปของสังคม หรือวิวัฒนาการของชาติจะกำหนดการต่อสู้ระหว่างกลุ่มการเมืองต่างๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งหลักฐานและข้อมูลด้วยแล้ว จำเป็นต้องศึกษาแบบแยกส่วนก่อนที่จะนำข้อเท็จจริงต่างๆ กลับมาเชื่อมโยง หรือประกอบเข้าด้วยกันให้เป็นเรื่องราวตาม “เหตุผล” ของผู้ศึกษาแต่ละคน

วิธีการศึกษาในแบบเสรีนิยมนี้ถูกวิพากษ์วิจารณ์อย่างมาก ทั้งจากพวกอนุรักษนิยมจากนักชาตินิยม และฝ่ายสังคมนิยม เนื่องด้วยเป็นการศึกษาและเขียน “อดีต” อย่างไม่มีเป้าหมาย และไม่มีเชื่อมั่นที่ผูกพันกับรากฐานความเป็นมาของสังคมการเมืองใดๆ เลย เป็นการเขียนประวัติศาสตร์โดยไม่มีความตระหนักว่าผลงานที่เขียนนั้นจะไป “รับใช้” หรือเป็น “เครื่องมือ” ทางการเมืองของกลุ่มใด ทั้งนี้ เป็นที่เข้าใจว่า นักประวัติศาสตร์เสรีนิยม ต้องการมี “เสรี” ในการคิดและเขียนงานของตนขึ้นตามแต่ “เหตุผล” ที่นักประวัติศาสตร์ผู้นั้นจะมีความคิดหรือจินตนาการขึ้นเองได้ด้วยตนเอง

อย่างไรก็ตาม ด้วยความเชื่อมั่นและด้วยสภาพแวดล้อมที่เอื้ออำนวยบางประการ ทำให้การศึกษาประวัติศาสตร์และการเขียน “อดีต” ในแบบเสรีนิยมของไทยมีความรุ่งเรืองขึ้นในช่วง 2-3 ทศวรรษที่ผ่านมา และผลงานของนักประวัติศาสตร์สำนักนี้ ได้มีผลกระทบต่องานเขียนของนักประวัติศาสตร์สำนักอนุรักษนิยม สำนักชาตินิยม และสำนักมาร์กซิสต์กับสังคมนิยมไปโดยปริยาย โดยเป็นเรื่องๆ และเป็นประเด็นๆ ไป ในระดับที่มากบ้างหรือน้อยบ้าง

ยกตัวอย่างเช่น การศึกษาของชาญชัย รัตนวีนุญ (2519) ซึ่งได้อ่านรายงานการประชุมของเสนาบดีสภากับอภิรัฐมนตรีสภาในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวอย่างละเอียด และนับเป็นนักประวัติศาสตร์คนแรกๆ ที่ได้ทำการค้นคว้าในเรื่องนี้อย่างเป็นอิสระ เขาพบว่าอภิรัฐมนตรีสภา มิได้ทำหน้าที่เป็น “สภาที่ปรึกษา” แบบธรรมดา กล่าวคือ สภาที่ปรึกษาโดยปกติแล้ว จะประชุมกันไม่บ่อยนัก และให้ความเห็นเท่าที่จำเป็นตามที่ผู้ขอคำปรึกษาร้องขอ ซึ่งโดยปกติของสังคมไทย สภาที่ปรึกษามักจะแปลว่าสภาที่ไม่มีหน้าที่การงานใดทำอย่างจริงจัง ในทางตรงข้าม ชาญชัย รัตนวีนุญพบว่า อภิรัฐมนตรีสภาเป็นสภาที่ทำงานอย่างเข้มข้น และมีการประชุมเสมอๆ กับการประชุมของเสนาบดีสภา กล่าวคือ ในระหว่างปี พ.ศ.2468 จนถึง พ.ศ.2475 มีการประชุมเสนาบดีสภา รวม 297 ครั้ง ในเวลาเดียวกันก็มีการประชุมอภิรัฐมนตรี

สภา 274 ครั้ง (ชาญชัย, 2519: 268) ซึ่งแสดงให้เห็นว่า อภิรัฐมนตรีสภานั้นเป็นสภาที่ทำหน้าที่การงานอย่างแข็งขัน โดยทำหน้าที่กรองงานต่างๆ ทั้งก่อนและหลังการประชุมของเสนาบดีสภา อีกทั้งเป็นสภาที่ทำหน้าที่ถวายความเห็น และทักท้วงพระบรมราชวินิจฉัยต่างๆ ซึ่งต้องนับว่าเป็นเรื่องราว ซึ่งนักประวัติศาสตร์สำนักอนุรักษนิยมและสำนักอื่นๆ ไม่ได้เคยกล่าวถึงและเขียนถึงมาก่อนเลย

อีกตัวอย่างหนึ่ง เช่น การค้นคว้าของ Benjamin A. Batson (4) ซึ่งเขาค้นพบว่า “ร่างรัฐธรรมนูญพระปกเกล้าฯ” ซึ่งมีการพูดกันมาก่อนหน้านั้น ในอันที่จริงมี 2 ร่าง ร่างแรกเขียนถวาย (เอกสารชื่อ Outline of Preliminary Draft และมีเนื้อหาของร่างแบ่งออกเป็น 12 มาตรา) โดยพระยาภักดีธรรมาธิบดี (Francis B. Sayre) เมื่อปี พ.ศ. 2469 กับอีกร่างหนึ่งเขียนขึ้นถวายโดยพระยาศรีวิสารวาจา และนาย Raymond B. Stevens ที่ปรึกษากระทรวงการต่างประเทศ โดยเขาทั้งสองได้ร่างเอกสารร่วมกันถวายตามพระบัญชาของเสนาบดีกระทรวงการต่างประเทศ เอกสารชื่อ An Outline of Changes in the Forms of the Government (เขียนหลักการเป็นหมวดๆ และไม่มีรายละเอียดแบ่งเป็นมาตรา) ในปี พ.ศ. 2474 การค้นพบเอกสารและนำเอกสารดังกล่าวนี้มาพิมพ์เผยแพร่ นับว่ามีความสำคัญมากต่อการ “เขียน” ประวัติศาสตร์สมัยใหม่ เพราะเอกสารมีรายละเอียดและความน่าเชื่อถือสูงกว่าความจำของบุคคลเป็นอันมาก

ปัญหาก็คือ เมื่อพบเอกสารดังกล่าวแล้ว เราจะยังเรียกเอกสารทั้งสองว่า “ร่างรัฐธรรมนูญ” ของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวต่อไปได้หรือไม่ เนื่องด้วยเอกสารทั้งสองยังคงยืนยันว่า พระราชอำนาจสูงสุดยังคงเป็นของพระมหากษัตริย์ พระองค์ทรงไว้ซึ่งพระราชอำนาจที่จะ “ถอดถอน” ฝ่ายบริหาร คือนายกรัฐมนตรี เมื่อใดก็ได้ตามพระราชประสงค์ และทรงมีพระราชอำนาจที่จะ “ยุบสภา” เมื่อใดก็ได้ตามพระราชประสงค์ โดยสภาดังกล่าวมีสมาชิกที่มาจาก การเลือกตั้งทั้งหนึ่ง และแต่งตั้งทั้งหนึ่ง โดยในส่วนของผู้มีสิทธิเลือกตั้ง ได้แก่ พลเมืองไทย ที่มีทรัพย์สินสมบัติ และเสียภาษีอากรในระดับหนึ่งให้แก่รัฐบาลไทย (ร่างเอกสารดังกล่าวยังไม่มีรายละเอียดว่า ต้องมีทรัพย์สินสมบัติเท่าใด หรือเสียภาษีจำนวนเท่าใด)

อย่างไรก็ดีงานศึกษาของ Benjamin A. Batson นับว่ามีส่วนสำคัญทำให้ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวกว้างขวางขึ้นกว่าแต่ก่อน และทำให้เราเข้าใจด้วยว่า การสละราชสมบัตินั้นเกิดมาจาก “ความขัดแย้ง” ทางการเมืองระหว่างพระองค์กับฝ่ายคณะราษฎร ซึ่งฝ่ายหลังเป็นกลุ่ม หรือคณะการเมืองที่มีแนวความคิดทางการเมืองในแบบชาตินิยม ผสมผสานกับความคิดสังคมนิยม

ตัวอย่างอีกส่วนหนึ่งที่พอจะกล่าวถึงในที่นี้ได้ น่าจะได้แก่การศึกษาของ นครินทร์ เมฆไตรรัตน์ (2533 และ 2543) ซึ่งได้ใช้เอกสารประเภทหนังสือฎีกา คำร้องทุกข์ และคำร้องเรียน มาประกอบการศึกษาสภาพแวดล้อมของการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองของไทยในระหว่างปี พ.ศ. 2470-2480 เอกสารดังกล่าวนี้ ควรนับได้ว่ามีความเป็น “อิสระ” จากเอกสารราชการอื่นๆ และเป็นคนละส่วนจากคำบอกเล่าอื่นๆ ที่ดำรงอยู่ก่อนเป็นอันมาก ฉะนั้น ในการศึกษา

เอกสารฎีกา คำร้องร้องทุกข์ และคำร้องเรียน ซึ่งเป็นเอกสารในช่วงสมัยนั้น จึงน่าจะพออธิบายได้ว่าคนชั้นล่างที่ไม่ใช่เจ้านาย และข้าราชการมีความคิดและความรู้สึกอย่างไรทางการเมือง พวกเขามีความ “ตื่นตัว” หรือ “รับรู้” หรือไม่ว่ามีการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองเกิดขึ้น

การศึกษาของนครินทร์ เมฆไตรรัตน์ พบว่า คนชั้นล่างของสังคมไทยในสมัยนั้น มีความตื่นตัวพอสมควร โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ชนชั้นนำ ทั้งที่เป็นผู้นำชาวนา พวกหัวหมอ ทนายความ พระสงฆ์ ครู และผู้นำกรรมกรในเขตเมือง เพราะพวกเขาได้ถวาย “ฎีกา” กันมาเป็นจำนวนมาก และเป็นฎีกาประเภทแสดงความคิดเห็นแนะนำให้รัฐบาลดำเนินการต่าง ๆ ข้อสำคัญก็คือ ภาษาที่ปรากฏในหนังสือฎีกาและหนังสือร้องเรียนนั้นเป็น “ภาษาทางการเมือง” ที่มีความรุนแรงมาก อย่างเช่น รัฐบาลปกครองราษฎรอย่างทาส อย่างหลอกลวง รัฐบาลทำนาบนหลังคน สยามไม่ใช่คอกควาย ฯลฯ คำประกาศและภาษาทางการเมืองเหล่านี้ปรากฏอยู่ในหนังสือฎีกามาก่อนที่จะมีประกาศคณะราษฎร เมื่อวันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ.2475

ปฏิกิริยาของชนชั้นสูงเอง ก็ดูจะแข่งกร้าวกับหนังสือของชนชั้นล่างอยู่มาก ซึ่งยิ่งทำให้ระบบการเมืองไร้ความชอบธรรมไปตามลำดับ ดังที่มีหนังสือฎีกาบางฉบับกล่าวว่าในเวลาที่ไม่อาจจะเดินทางไปไหน ก็กล่าวกันเป็นเสียงเดียวกันว่า “...รัฐบาลปกครองอย่างทาส อย่างหลอกลวง อย่างสุบเลือดกันแทบทุกแห่งหน...” ซึ่งนครินทร์ เมฆไตรรัตน์ วิเคราะห์ว่าเป็นสภาพแวดล้อมที่เร่งรัดและมีผลทำให้ระบบเก่าเสื่อมความชอบธรรม และกระตุ้นให้กลุ่มการเมืองบางกลุ่ม “กล้าหาญ” ที่จะกระทำการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง

นอกจากนี้ ในกลุ่มของเอกสารที่เป็นหนังสือฎีกาและคำร้องทุกข์เอง ก็ปรากฏว่ามีผู้ประกอบการรายย่อย ซึ่งนิยมเรียกตนเองว่า “พ่อค้าไทย” ทำหนังสือกันขึ้นมาด้วย เพราะต่างประสบความความอึดอัดและเดือดร้อนทางเศรษฐกิจอย่างทั่วหน้า อย่างเช่น นายเลิศ ซึ่งทุ่มเงินไปกับการซื้อที่ดิน ต่อสู้กับพ่อค้าต่างชาติ และหมดสภาพคล่องไปในที่สุด นายมังกร สามเสน ลงทุนการค้าข้าว แต่ก็ประสบปัญหาอย่างหนักเนื่องมาจากการรวมกลุ่มของคนจีน ทำให้ไม่สามารถค้าข้าวแข่งขันกับพ่อค้าจีนได้ ฯลฯ ในเรื่องนี้ นครินทร์ เมฆไตรรัตน์ จึงมีความเห็นต่างจากการศึกษาของสำนักเศรษฐศาสตร์การเมือง และสำนักมาร์กซิสต์ ซึ่งเห็นว่า พ่อค้าไทยไม่มีความคิด (หรือจิตสำนึก) ที่จะเข้าไปเกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง ในทางตรงข้าม นครินทร์ เมฆไตรรัตน์ เห็นว่าพ่อค้าไทยมีบทบาทพอสมควร และได้เรียกร้องให้รัฐบาลใหม่ดำเนินนโยบายเศรษฐกิจแบบชาตินิยม เพื่อต่อสู้กับพ่อค้าต่างชาติมาก่อนที่รัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงครามจะประกาศนโยบายเศรษฐกิจชาตินิยมอย่างเต็มรูปแบบเป็นเวลานานปลายปีเลยทีเดียว

อาจจะสรุปได้ว่า การเขียนประวัติศาสตร์ในแนวเสรีนิยมมีลักษณะเด่นของตนเอง คือ การศึกษาเรื่องราวแต่ละส่วน และประเด็นแต่ประเด็นอย่างมี “อิสระ” ต่อกัน การวิเคราะห์ในภาพรวมทั้งหมด จึงอาจจะดูเป็นเรื่องที่มีอาจเกิดได้อย่างฉับพลัน เพราะว่่านักประวัติศาสตร์สำนักนี้จำเป็นต้องสร้างภาพรวมของตนเองขึ้นมาใหม่ หรือสร้างเรื่องขึ้นใหม่

ในกระบวนการนี้ เป็นที่น่าสังเกตว่ามีวิชานักวิชาการในสำนักนี้ทุกคนจะไม่มีโครงเรื่องใหญ่เป็นภาพรวม เพราะในอันที่จริงแล้ว ในระยะเวลาหนึ่ง หรือเมื่อนักวิชาการนั้นๆ ได้ใช้เวลาและพิจารณาที่เป็นอิสระของตนเองไประยะหนึ่งแล้ว ก็จะพบว่า นักวิชาการ ทั้งที่เป็นนักรัฐศาสตร์ นักประวัติศาสตร์ และนักสังคมศาสตร์ในสำนักนี้ มีแนวโน้มร่วมกันประการหนึ่งก็คือ การอธิบายเรื่องราวเสียใหม่ ให้ทั้งสองฝ่าย คือคณะเจ้ากับคณะราษฎร รวมทั้งฝ่ายอื่นๆ เช่น ฝ่ายคนชั้นล่างกับคนชั้นสูง ฝ่ายทหารกับฝ่ายพลเรือน ฯลฯ ให้เข้ามาประสานกัน หรือ ประนีประนอมยอมกันทางการเมือง (Reconciliation) ซึ่งประเด็นดังกล่าวนี้เป็นหลักคิดสำคัญประการหนึ่งของพวกนักเสรีนิยมทั้งหลาย⁽⁵⁾

ตัวอย่างที่ดีตัวอย่างหนึ่งของนักวิชาการแนวเสรีนิยม ซึ่งอธิบายการเมืองไทยสมัยรัชกาลที่ 7 ได้อย่างมีองค์รวม น่าจะได้แก่ ผลงานของเสน่ห์ จามริก (การเมืองไทยกับพัฒนาการรัฐธรรมนูญ, 2529 และพิมพ์ต่อๆ มาอีกหลายครั้ง) ในการศึกษาชิ้นนี้ เสน่ห์ จามริก มีความเห็นว่า พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว และผู้นำคณะราษฎร โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ผู้นำสายพลเรือน มีความเห็นต่อ “พัฒนาการทางการเมือง” และ “ระบอบประชาธิปไตย” ไปในทิศทางเดียวกัน และคล้ายคลึงกันมากกว่าจะที่มีความแตกต่างอย่างสุดขั้ว กล่าวคือ เรื่องดังกล่าวเกิดขึ้นตามพลังของการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจสังคม และเกิดจากระบบการศึกษา รวมทั้งการพัฒนาให้ทันสมัย ซึ่งชนชั้นนำไทยหัวก้าวหน้า ล้วนมีความตระหนักดีว่า ไม่ช้าหรือเร็ว กระบวนการปลดปล่อยมนุษย์ออกจากการปกครองในระบอบสังคมการเมืองเดิม (Emancipation) ย่อมเกิดขึ้นอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ปัญหาที่เหลือจึงขึ้นกับการจัดระบบความสัมพันธ์ทางอำนาจว่ากลุ่มการเมืองต่างๆ ตกอยู่ภายใต้สภาพแวดล้อมและพลังการเมืองอะไร ในระหว่างกระแสที่คัดค้านการเปลี่ยนแปลงกับการนำการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นแบบคู่ขนานกันไป

เสน่ห์ จามริก มีความเห็นว่า การประนีประนอมยอมระหว่างพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวกับคณะราษฎรนั้นได้เกิดขึ้นแล้ว และเกิดขึ้นจริง แต่ดำรงอยู่ได้ในช่วงระยะเวลาอันสั้น ด้วยสภาพการณ์ต่างๆ และด้วยพลังอำนาจต่างๆ ที่ต่างตั้งและดันกันเอง ทำให้การยอมชอนนั้นต้องแตกสลาย และเป็นเครื่องบ่งชี้ถึงความอ่อนแอในระบบคุณค่าและจริยธรรมทางการเมืองของชนชั้นนำไทยโดยรวม โดยไม่แบ่งแยกว่าเป็นปัญหาของคณะเจ้า หรือคณะราษฎร หรือทหารและพลเรือน เพราะว่าทุกคนมีปัญหาเหมือนกันทั้งหมด คือความไม่พร้อมที่จะตกลงปลงใจที่จะสร้างกฎกติกาของการปกครองและการใช้อำนาจทางการเมืองร่วมกัน

พิจารณาในแง่นี้ การสละราชสมบัติของรัชกาลที่ 7 จึงเป็นความสูญเสียของสังคมการเมืองไทยโดยรวมทั้งหมด กล่าวคือ เป็นการเสียโอกาสที่จะสร้างระบอบประชาธิปไตยจากรากฐานของความประนีประนอมยอมต่อกัน (Consent) นี้ต้องนับว่าเป็นการวิเคราะห์ และเป็น การ “เขียน” เรื่องราวทางการเมืองไทยสมัยใหม่จากแนวคิดของสำนักเสรีนิยมที่แหลมคมมากที่สุด ซึ่งแน่นอนว่า สำนักอนุรักษนิยม ก็คงจะรับประเด็นดังกล่าวไม่ได้ เช่นเดียวกับสำนักชาตินิยม รวมทั้งสำนักมาร์กซิสต์ และสังคมนิยม ก็คงจะเห็นว่าเป็นเรื่องที่แปลกแยกกว่าระบอบ

ประชาธิปไตยจะเกิดจากการตัดสินใจร่วมกันของชนชั้นนำไทยได้อย่างไร ในมุมมองของสำนักต่าง ๆ ยกเว้นสำนักเสรีนิยมแล้ว มีความเห็นระบอบประชาธิปไตย ย่อมเกิดขึ้นโดยการต่อสู้ของคนกลุ่มหนึ่ง (เช่น นักประชาธิปไตยที่แท้จริง ผู้รักชาติที่แท้จริง หรือชนชั้นกระฎุมพีอิสระ ฯลฯ) ที่จะหักล้าง โคนล้มกลุ่มอำนาจอีกกลุ่มหนึ่ง (พวกอำนาจเก่า ชนชั้นผู้ปกครองเดิม หรือพวกเผด็จการ เป็นต้น) แล้วสถาปนาระบอบอำนาจทางการเมืองแบบใหม่ของชนชั้นนำใหม่ขึ้นแทนที่ระบอบอำนาจเดิม

สรุปแล้ว ในบทนี้ ผู้วิจัยได้อธิบายให้เห็นว่า ประวัติศาสตร์นิพนธ์ของไทยสมัยใหม่ แบ่งได้เป็น 4 สำนัก ได้แก่ สำนักอนุรักษนิยม สำนักชาตินิยม สำนักมาร์กซิสต์กับสังคมนิยม และสำนักเสรีนิยม ทุกสำนักล้วนมีบทบาทสำคัญในอันที่ทำให้เรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว และการสละราชสมบัติของพระองค์ มี “ความจริง” ที่เปลี่ยนแปลงไปเป็นอันมาก

“ความจริง” ที่เปลี่ยนแปลงไปนี้ เกิดขึ้นเพราะสำนักประวัติศาสตร์นิพนธ์แต่ละสำนักมีหน่วยการวิเคราะห์ มีโครงเรื่อง มีการใช้หลักฐาน มีฐานคิด การมองปัญหา การลำดับเรื่อง และการให้เหตุผล หรือคำอธิบายที่แตกต่างกัน ซึ่งแต่ละสำนักล้วนมีจุดแข็งและจุดอ่อนของตนเองด้วยกันทั้งสิ้น อีกทั้งมีการวิพากษ์วิจารณ์กันอย่างเป็นทางการ และไม่เป็นทางการในสถานที่ต่าง ๆ

ในการนี้ อาจกล่าวได้ว่า สำนักประวัติศาสตร์อนุรักษนิยม กับสำนักเสรีนิยม อาจจะเป็นสองสำนักใหญ่ที่มีการเผชิญหน้ากันมากที่สุด เนื่องจาก สำนักชาตินิยม และสำนักมาร์กซิสต์กับสังคมนิยม นั้น มักจะไม่สนใจที่จะ “เขียน” งานของตนในลักษณะที่เป็นเรื่องเฉพาะ หรือเป็นกรณีศึกษา เนื่องด้วยการศึกษาพัฒนาการของประวัติศาสตร์ไทยในภาพรวมมีความสำคัญมากกว่าเมื่อมองจากเป้าหมาย หรือปรัชญาทางประวัติศาสตร์ของสำนักทั้งสองดังกล่าวนี้

เชิงอรรถ

- (1) งานเขียนของพระสารสาสน์พลขันธ์เรื่อง My Country Thailand พิมพ์ครั้งแรกที่เมืองโตเกียว โดยสำนักพิมพ์มารูเซน เมื่อปี ค.ศ.1942 นับว่าเป็นตัวอย่างสำคัญของสำนักประวัติศาสตร์นิพนธ์ชาตินิยม ซึ่งการศึกษาทางประวัติศาสตร์ของไทยโดยปกติมักจะกล่าวถึงงานชิ้นนี้เลย อย่างไรก็ตาม งานเขียนนี้ได้พิมพ์ต่อมาอีกหลายครั้ง และฉบับพิมพ์ครั้งหลัง ได้มีการแก้ไขเนื้อหาไปมาก ตามสภาพการณ์ของการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง และตามพลังของกระแสของลัทธิรักชาติบ้านเมือง (Patriotism) ซึ่งมีความสำคัญเหนือลัทธิชาตินิยม (Nationalism) ของไทยไปแล้วในเวลานี้
- (2) แนวคิดเรื่องสยามใหม่ หรือ New Siam เป็นเรื่องที่น่าสนใจมาก ผู้วิจัยเข้าใจว่า มีงานเขียนทางประวัติศาสตร์เพียงสองกลุ่ม คือพวกชาตินิยมและเสรีนิยมรุ่นบุกเบิกเท่านั้น ที่ยอมรับว่ายุคสยามใหม่ของไทยมี 2 ครั้ง ครั้งแรก คือสมัยรัชกาลที่ 4 ต่อเนื่องมาจนถึงสมัยต้นรัชกาลที่ 5 กับสมัยที่สอง คือภายหลังการเปลี่ยนแปลงปี พ.ศ.2475 จนถึงสมัยรัฐบาลจอมพล ป.พิบูลสงคราม

สำหรับตัวอย่างงานเขียนในแนวนี้นี้ ขอให้ดู อาทิเช่น จำกัฒ พลังกูร ปรัชญาของสยามใหม่ (กรุงเทพมหานคร, 2479); ดิเรก ชัยนาม การสิ้นสุดแห่งสภาพนอกอาณาเขตในกรุงสยาม (โรงพิมพ์บำรุงนุกุลกิจ, 2479); ม.ร.ว.ทรงสุจริต นวรัตน์ สยามรัฐปฎิวัติ 2 เล่ม (สำนักพิมพ์อุดมบรรณาสาร, 2479); พระธรรมนิเทศทวยหาญ ความเพริศพรังของชาติ (โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2522); บุญทอง เลขะกุล คู่มือระบอบใหม่ (โรงพิมพ์สยามพาณิชย์การ, 2477); สัญญา ยมะสมิต ไทยกู้เกียรติศักดิ์ (โรงพิมพ์ประชาไทย, 2484); Phra Sarasas My Country Thailand (Tokyo: Maruzen, 1942); M. Sivaram The New Siam in the Making (Bangkok: Stationer Printing Press, 1936); K.P Landon Siam in Transition Chicago: University of Chicago Press, 1939; Virginia Thomson Thailand: The New Siam (New York: McMillan, 1941) เป็นต้น

สรุปความจะเห็นได้ว่า งานเขียนสำนักชาตินิยมและเสรีนิยมรุ่นบุกเบิกที่เกี่ยวข้องกับไทยศึกษากลุ่มหนึ่ง มีความเห็นว่าสังคมการเมืองไทยภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ.2475 จนถึงช่วงก่อนสงครามโลกครั้งที่สอง จัดเป็น “ยุคสยามใหม่” มิใช่เป็นยุคมืดหรือยุคทมิฬ หรือยุคเผด็จการ ดังที่งานเขียนสำนักอนุรักษนิยมและสำนักมาร์กซิสต์กับสังคมนิยม กล่าวบรรยายและเสนอข้อคิดของฝ่ายตนเอาไว้

- (3) เรื่องแนวร่วมทางการเมืองระหว่างฝ่ายอนุรักษ กับฝ่ายมาร์กซิสต์และสังคมนิยม หรือฝ่ายซ้ายไทยนี้ เป็นปรากฏการณ์ทางการเมืองที่เกิดขึ้นได้ แม้ว่าจะไม่ใช่เรื่องที่เป็นปกตินัก ข้อคิดเห็นประเด็นนี้ ผู้วิจัยได้มาจากการอ่านวิทยานิพนธ์ปริญญาเอกของเกษียร เตชะพีระ และได้จากการสนทนากับ อเนก เหล่าธรรมทัศน์ จึงขอขอบคุณไว้ในที่นี้ด้วย
- (4) เรื่องผลงานการศึกษาของ Benjamin A. Batson นี้ หลายคนทีเดียวมีความเห็นว่าเขาเป็น “นักอนุรักษนิยม” เนื่องจาก เขามีความใกล้ชิดรวมทั้งได้มีโอกาสเข้าเฝ้าฯ สมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณีฯ เพื่อสอบถามเรื่องราวต่างๆ

อย่างไรก็ตาม ในหลายปีที่ผ่านมาผู้วิจัยได้มีโอกาส “สัมภาษณ์” และ “แลกเปลี่ยน” ข้อมูลและความรู้กับ Benjamin A. Batson ผู้ล่วงลับไปแล้ว ผู้วิจัยมีความเห็นว่า ข้อวินิจฉัยดังกล่าวไม่น่าจะถูกต้อง อีกทั้งเป็นทัศนคติของผู้ขึ้นชมคณะราษฎรบางสายเท่านั้นที่เห็นว่าการศึกษาผู้นำฝ่ายทหารแปลว่าเป็นการยกย่องหรือขึ้นชมทหาร และการที่ได้มีโอกาสสัมภาษณ์และติดต่อกับเจ้านายแปลว่าเป็นการยกย่องและขึ้นชมคณะเจ้านาย “เหนือ” ฝ่ายคณะราษฎร

กล่าวในอีกนัยหนึ่งคือ ทัศนคติที่วิจารณ์งานของ Benjamin A. Batson ดังกล่าว ยังคงมอง “อดีต” หรือ “ประวัติศาสตร์” แบบฝักฝ่าย ซึ่งจัดเป็นทัศนคติแบบอนุรักษนิยม หรือชาตินิยม หรือมาร์กซิสต์ ก็อาจจะเป็นไปได้ทั้งสามทาง ซึ่งจำเป็นต้องศึกษาเป็นกรณีๆ ไป

ในที่นี้ ผู้วิจัยมีความเห็นว่า งานของ Benjamin A. Batson จัดเป็นงานเขียนในแนวทางเสรีนิยมเนื่องจากเขาได้ศึกษาเอกสาร ข้อมูล และหลักฐานต่างๆ อย่างเป็นอิสระต่อกัน และ “สร้าง” เรื่องของตนขึ้นมาตามเหตุผลและการจัดเรื่องที่มีลักษณะเป็นเอกเทศ ควรกล่าวไว้ในที่นี้ด้วยว่า Benjamin A. Batson มีความสนใจในความคิดของพวกสังคมนิยม และชาตินิยม ตลอดจนความคิดของพวกฝ่ายก้าวหน้าต่างๆ ของไทยเป็นอย่างมาก เขาได้เขียนร่างบทความเหล่านี้ไว้หลายบทความ และบางบทความเกี่ยวข้องกับกุหลาบ สายประดิษฐ์ได้พิมพ์เผยแพร่แล้วในวารสารสยามสมาคม ซึ่งน่าจะเป็นตัวอย่างประกอบในอีกทางหนึ่งว่า เขามีใช้นักประวัติศาสตร์สำนักอนุรักษนิยม แต่ประการใด

- (5) ผู้วิจัยขอขอบคุณ รองศาสตราจารย์ ดร.ไชยันต์ ไชยพร แห่งคณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และ ดร.วีระ สมบูรณ์ นักวิชาการอิสระ ซึ่งได้วิจารณ์งานเขียนของผู้วิจัยเรื่อง

การปฏิวัติสยาม พ.ศ.2475 (พิมพ์ครั้งที่สาม พ.ศ.2543) ไว้ในหลายครั้งหลายครา ซึ่งทำให้ผู้วิจัยมีความเข้าใจจุดยืนของพวกเสรีนิยมมากขึ้นว่ามีได้แปลว่าพวกนิยมเสรี หรือของฟรี หรือมีความเห็นแบบล่องลอยไปมาแบบหาหลักการอะไรไม่ได้ ในทางตรงข้ามพวกเสรีนิยมมีจุดยืนทางการเมืองที่หนักแน่นอยู่ด้วย นั่นคือ มุ่งให้เกิดการประนีประนอมยอมของผู้นคนในสังคมบนกระบวนการใช้เหตุและผล อีกทั้งมุ่งแสวงหาการประสาน “อดีต” เข้ากับ “ปัจจุบัน” มิใช่พูดถึงอดีตแบบแบ่งแยก และมุ่งให้เกิดฝักฝ่ายทางการเมือง

บทที่ 4

กระบวนการจัดการความจริงแบบจารีตประเพณี (3) การสถาปนาภาษาทางการว่าด้วยพระมหากษัตริย์ นักประชาธิปไตย

ความนำ

การบอกเล่าเรื่องทางประวัติศาสตร์ที่ดี และการเขียนงานทางประวัติศาสตร์ที่ดี นับเป็นกิจกรรมและการดำเนินงานของกลุ่มสังคมและการเมือง ซึ่งอาจจะได้รับการสนับสนุนจากสถาบันทางสังคม และสถาบันการเมืองบางแห่ง กระนั้นก็ตาม การดำเนินกิจกรรมในทั้งสองประเภท หากได้เป็นกิจกรรมเป็นของทางราชการ รวมทั้งเป็นของรัฐบาลไม่ เราคงไม่ลืมนึกว่ารัฐบาลในสมัยระยะแรกของการปกครองระบอบใหม่ (พ.ศ. 2475-2490) ยังคงนิยมใช้ภาษาทางการเมือง และคำประกาศของทางราชการว่าประเทศไทยปกครองโดยระบอบรัฐธรรมนูญ (Constitutional regime) และเป็นระบอบราชาธิปไตยภายใต้รัฐธรรมนูญ (Constitutional Monarchy) ในขณะที่ในระยะถัดมา (พ.ศ. 2490-2516) แม้จะคำว่าประชาธิปไตยจะกลายเป็นคำสามัญทางการเมือง คำดังกล่าวก็ยังไม่ได้ประสานเป็นเนื้อเดียวกับ “พระมหากษัตริย์” เพราะดังที่เราจะพบได้ว่า ในสมัยนั้นเรานิยมใช้คำว่าประชาธิปไตยโดยไม่มีคำคุณศัพท์ขยายความบ้าง มีการใช้คำว่าประชาธิปไตยคู่กับคำว่ารัฐสภา กลายเป็นประชาธิปไตยแบบรัฐสภาบ้าง รวมทั้ง ใช้คำว่าประชาธิปไตยคู่กับคำว่า “ไทย” กลายเป็นประชาธิปไตยแบบไทย ๆ บ้าง

ฉะนั้น การเปลี่ยนแปลงจากกรอบโครงของภาษาทางราชการมาเป็นการปกครองในระบอบประชาธิปไตยที่มีพระมหากษัตริย์เป็นองค์พระประมุข และมีการเน้นถึงพระมหากษัตริย์นักประชาธิปไตย จึงนับเป็นการเปลี่ยนแปลงที่มีความสำคัญอย่างยิ่งในทางการเมืองและในทางภาษาการเมือง ในการนี้เราคงมีความจำเป็นที่จะต้องสำรวจและวิเคราะห์ถึงวิวัฒนาการของภาษาของทางราชการในเรื่องดังกล่าวประการหนึ่ง คำอธิบายของปัญญาชนคนสำคัญ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ปัญญาชนที่ทำงานกับรัฐบาล หรือช่วยงานรัฐบาลในอีกประการหนึ่ง หลังจากนั้นก็น่าจะเป็นศึกษาและพิจารณาถึงเอกสารและสิ่งตีพิมพ์ของทางราชการในเรื่องดังกล่าวประกอบด้วย อย่างน้อยที่สุดก็เพื่อจะได้เห็นว่าแนวคิดดังกล่าวก่อกำเนิดมาได้อย่างไร และมีวิวัฒนาการต่อมาได้ในลักษณะใด

การศึกษาในบทนี้มีความสำคัญเพราะการเปลี่ยนแปลงของภาษาของทางราชการ และคำประกาศที่เกี่ยวข้องกับระบอบการปกครองของประเทศดังกล่าว ย่อมมิใช่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ หรือเปลี่ยนแปลงไปตามสมัยนิยมของการใช้ภาษาเท่านั้น หากแต่มีความเกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลงของ “อำนาจ” ในทางการเมือง เนื่องด้วยคนกลุ่มหนึ่ง หรือหลายๆ กลุ่มก็ตาม ก็คงจะต้องมีความเห็นพ้องและตกลงปลงใจในอันที่จะใช้ภาษาดังกล่าวขึ้นก่อนเป็นปฐม หลังจากนั้น ก็คงจะเป็นเรื่องของวิวัฒนาการบ้าง เป็นการประกาศให้ทราบโดยทั่วไปบ้าง อาจจะมีการบังคับให้ใช้บ้าง หรือใช้ให้บ่อยๆ จนกระทั่งมีความเคยชินในทางภาษาบ้าง ฯลฯ

ความเป็นมาของภาษาทางการว่าด้วยระบอบประชาธิปไตยที่มี

พระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข

ภาษาของทางการ หรือภาษาราชการ (Official language) ของทุกประเทศที่เป็นรัฐสมัยใหม่นั้น มีลักษณะร่วมกันอย่างน่าสนใจ กล่าวคือ เป็นภาษาสำหรับการเขียน (มากกว่าภาษาของการพูด) อย่างหนึ่ง เป็นภาษาที่มีมาตรฐานอย่างหนึ่ง และเป็นภาษาของอำนาจ ซึ่งมีการกลไกและกระบวนการที่จะบังคับลงไปให้ประชาชน หรือพลเมืองทั่วไปมีความรู้ความเข้าใจ มีความเห็นพ้องร่วม คือให้การยอมรับนำไปใช้สืบต่อไป ในอีกประการหนึ่ง

เหตุที่ภาษาของทางการ หรือภาษาราชการมีลักษณะดังกล่าวนั้น เกี่ยวข้องโดยตรงกับกระบวนการสถาปนารัฐ (State) และ ชาติ (Nation) สมัยใหม่ขึ้น ซึ่งเหตุเพราะเมื่อองค์ภาพทางสังคมการเมือง และแนวคิดทั้งสองรวมกันแล้วจะกลายเป็น รัฐชาติ หรือรัฐประชาชาติซึ่งมีรูปแบบที่หลากหลาย (Mommson, 1990: 210-226) และภายในกรอบโครงสร้างของรัฐชาตินี้ รัฐและชาติจะมีเหตุผลของตนที่จะต้องดำรงอยู่ “เหนือ” อำนาจอื่นๆ ภายในสังคมการเมือง ฉะนั้น ความแตกต่างอื่นๆ และลักษณะอำนาจอื่นๆ จึงถูกกดทับไว้ หรือถูกควบคุมไว้ด้วยกลไกทางสังคมการเมือง อุดมการณ์ และวัฒนธรรม รวมทั้งภาษาทางการเมืองในอีกส่วนหนึ่งด้วย

เมื่อแรกเริ่มกระบวนการสถาปนารัฐชาติไทยสมัยใหม่ เป็นที่น่าสังเกตว่ามีกลไกหลายประการที่ช่วยในก่อตัวของภาษาราชการไทย นับตั้งแต่ระบบภาษาเขียนของข้าราชการ ระบบโรงเรียน ระบบการจัดพิมพ์หนังสือ ระบบการแปลภาษา การจัดทำปทานุกรม หรือพจนานุกรม ระบบภาษาหนังสือพิมพ์ และภาษาในหนังสืออ่านเล่นของคนชั้นกลาง และที่สำคัญอย่างยิ่งในระยะต่อมา ได้แก่ บทบาทของกรมโฆษณาการ การพิมพ์หนังสือแจกประชาชน (อาทิเช่น การพิมพ์กฎหมายรัฐธรรมนูญ, หนังสือคู่มือพลเมือง, หนังสือแถลงการณ์เรื่องพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาประชาธิปกฯ ทรงสละราชสมบัติ แจกประชาชน เป็นต้น) เอกสารประกาศ แถลง

การณ์และใบปลิวของทางราชการ การกระจายเสียงผ่านวิทยุกระจายเสียงของกรมโฆษณาการ และเอกสารของรัฐบาล เช่น เอกสารรายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร เป็นต้น

ข้อสำคัญก็คือ เอกสารเหล่านี้ต้องเขียนเป็น “ภาษาไทย” (สมัยใหม่) มิอาจเขียนเป็น ภาษาไทยปนภาษาอังกฤษ หรือไทยปนภาษาจีนได้ หากจะมีการเขียนปะปน ก็ต้องมีการ “แปล” หรือถ่ายศัพท์ หรือใช้คำทับศัพท์ดังกล่าวเสียเพื่อให้คนอื่น โดยเฉพาะอย่างยิ่งข้าราชการ ทั้งระบบเข้าใจ และนำไปปฏิบัติได้ เช่น นำไปสอนนักเรียนได้ หรือนำไปปิดประกาศจัดเก็บภาษี ได้ เป็นต้น ส่วนประชาชนจะเข้าใจหรือไม่เป็นอีกเรื่องหนึ่ง เพราะในเบื้องต้นนั้น คงจะต้อง ทำให้ข้าราชการและผู้สำเร็จการศึกษาจากระบบโรงเรียนสมัยใหม่เข้าใจให้ได้เสียก่อน

พิจารณาในแง่นี้แล้วจะเห็นได้ว่าภาษาราชการของไทยแม้ว่าจะเริ่มต้นขึ้นในสมัย รัชกาลที่ 5 แต่ก็คงจัดเป็นระบบที่ไม่มีมาตรฐานเดียวและครอบคลุมได้ทั้งหมด (เนื่องด้วยระบบ ราชการสมบูรณาญาสิทธิราชย์นั้นมีระบบ “ย่อย” ภายในที่มีหลายมาตรฐานซ้อนทับกันอยู่ เช่น ระบบของข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ ระบบข้าราชการชั้นกลาง ระบบข้าราชการชั้นผู้น้อย ซึ่งมีความ แตกต่างกันมาก อีกทั้งมีระบบข้าราชการของชาวต่างประเทศอยู่ด้วยในอีกบางประเภท โดยมิ การใช้ภาษาจีนบ้าง ภาษาอังกฤษบ้าง ภาษาฝรั่งเศสบ้าง ตัวอย่างเช่น เอกสารที่เรียกกันว่า “ร่างรัฐธรรมนูญพระปกเกล้าฯ” ก็น่าจัดเป็นตัวอย่างหนึ่งของคำอธิบายนี้ เนื่องด้วยเป็นเอกสารที่ ข้าราชการโดยทั่วไปไม่สามารถที่จะอ่านและทำความเข้าใจได้เลย) และเรื่องเดียวกันนี้ได้มีผู้ วิเคราะห์ไว้ว่า ภาษาราชการไทยที่มีมาตรฐานและเป็นแบบแผนเดียวกัน น่าจะเกิดขึ้นภายหลัง การเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ.2475 หรือนับจากสมัยนั้นเป็นต้นมา (นิธิ, 2528: 11-37)

กรมหมื่นฯ นราธิปพงศ์ประพันธ์ แต่ครั้งยังพระองค์ยังทรงครองพระยศเดิมเป็นหม่อม เจ้าวรรณไวทยากร วรวรรณ นับเป็นผู้หนึ่งที่สนใจในเรื่องของการบัญญัติศัพท์และทำให้ภาษา ไทยเป็นภาษามาตรฐาน ควรกล่าวด้วยว่าในสมัยนั้น คำศัพท์สำคัญๆทางการเมืองและ เศรษฐกิจ ยังหากระบบระเบียบเป็นแบบแผนเดียวไม่ ตัวอย่างเช่น คำว่า Constitution มีคำแปล ทับศัพท์เป็นไทยทั้งคำว่า คอนสติตูชัน และคอนสติติวชัน และใช้คำไทยว่าพระราชบัญญัติธรรม นุญก็มีปรากฏ (เช่น พระราชบัญญัติธรรมนูญวันที่ 27 มิถุนายน พ.ศ.2475) ธรรมนูญปกครอง แผ่นดินก็มี (เช่นหนังสือของหลวงจักรปาณิศร์สีลวิสุทธิ เรื่องคำอธิบายธรรมนูญปกครองแผ่นดิน พิมพ์เมื่อปีพ.ศ.2475 เป็นต้น) ตราบจนกระทั่ง กรมหมื่นฯ นราธิปพงศ์ประพันธ์ได้ทรง บัญญัติคำว่า “รัฐธรรมนูญ” ขึ้น ก็ปรากฏว่าเป็นที่นิยมใช้ตลอดมา โดยเริ่มจากการใช้เป็นภาษา ของทางราชการก่อน คือใช้เป็นเอกสารที่ตราขึ้นเมื่อวันที่ 10 ธันวาคม พ.ศ.2475 เรียกว่ารัฐ ธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรสยาม ในสภาพการณ์เช่นนี้ กรมหมื่นฯ นราธิปพงศ์ประพันธ์ได้ทรง ให้หลักการไว้ว่า ภาษาทางการเมืองของไทยที่จะมีการบัญญัติขึ้นควรจะเป็นภาษาชั้นสูง และ ควรใช้ภาษาเก่ามาประกอบ อีกทั้งต้องสื่อภาพของคำได้อย่างครอบคลุมในลักษณะที่ไม่ทำให้ผู้ คนมีความรู้สึกที่บ้านเมืองมีการเปลี่ยนแปลงที่รวดเร็วเกินไป คือไม่ควรใช้คำหรือวาจาปลุกเร้า อารมณ์ ในทางตรงข้ามคำที่ดี ควรทำให้รู้สึกว่าเป็นประเทศชาติบ้านเมืองนั้นมีเสถียรภาพ และอยู่ ในช่วงของการเปลี่ยนแปลงอย่างค่อยเป็นค่อยไป (วรรณไวทยากร, 2475ค)

ควรกล่าวด้วยว่า หากพิจารณาจากกระบวนการบัญญัติศัพท์ของไทย รวมทั้งการจัดทำพจนานุกรมฉบับมาตรฐานโดยสำนักราชบัณฑิตสถาน ประเทศไทยน่าจะมีภาษามาตรฐานของทางราชการ รวมทั้งภาษามาตรฐานที่เกี่ยวข้องกับคำศัพท์ทางการเมืองทั้งหมด ก็ต่อเมื่อภายหลังที่ได้มีการจัดพิมพ์พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตสถานขึ้นเป็นครั้งแรกในปี พ.ศ.2493 หรือในห้วงก่อนนั้น 2-3 ปี คือเมื่อมีการเตรียมต้นฉบับพจนานุกรมฉบับดังกล่าวเรียบร้อยแล้ว

กล่าวเฉพาะคำศัพท์และภาษาของทางราชการที่เกี่ยวข้องกับระบอบการปกครองประเทศแล้ว คงพอจะทราบได้ว่า ในระยะเริ่มแรกของการสถาปนาการปกครองในระบอบใหม่ รัฐบาลสมัยนั้นมีความนิยมที่จะใช้ภาษาราชการว่าประเทศไทยปกครองโดยระบอบรัฐธรรมนูญ (รวมทั้งมีวันหยุดราชการที่สำคัญอย่างยิ่งวันหนึ่ง คือมีการเฉลิมฉลองกันอย่างยิ่งใหญ่คือ วันรัฐธรรมนูญ ซึ่งตรงกับวันที่ 10 ธันวาคมของทุกปี) และในตำราของมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมืองเรียกประเทศไทยว่าปกครองโดยระบอบราชาธิปไตยภายใต้รัฐธรรมนูญ หรือระบอบราชาธิปไตยจำกัดอำนาจโดยรัฐธรรมนูญ ครอบคลุมถึงช่วงของการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองในระหว่างปี พ.ศ.2490-2492 โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เมื่อมีการ “ร่างรัฐธรรมนูญ” ฉบับปี พ.ศ.2492 พบว่าได้มีการเปลี่ยนแปลงในทางแนวความคิด ในทางวาทกรรม และในทางภาษาทางการเมืองเกิดขึ้นอย่างมีนัยยะความสำคัญ

ควรกล่าวไว้เป็นประการเบื้องต้นว่า การร่างรัฐธรรมนูญของไทยฉบับปี พ.ศ.2492 มีลักษณะเป็นพิเศษ ที่แตกต่างจากการร่างรัฐธรรมนูญฉบับก่อนๆ (คือฉบับชั่วคราว พ.ศ.2475, ฉบับ 10 ธันวาคม พ.ศ.2475, ฉบับ พ.ศ.2489 และ ฉบับ พ.ศ.2490) ในหลายประการ นับตั้งแต่ ในประการแรก เกี่ยวข้องโดยตรงกับบรรยากาศทางการเมือง ซึ่งเปลี่ยนแปลงไปจากช่วงเวลาก่อนหน้านั้น คือในช่วง พ.ศ.2475-2490 ซึ่งในสมัยแรกนั้น ผู้นำสำคัญคนหนึ่งของคณะราษฎรที่ชื่อหลวงประดิษฐมนูธรรม หรือนายปรีดี พนมยงค์ ยังคงมีบทบาทในการร่างรัฐธรรมนูญเกือบจะทั้งหมด หรือมีบทบาทร่วมร่างรัฐธรรมนูญเป็นบางส่วน ในประการต่อมา การร่างรัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ.2492 กระทำโดย “สภาร่างรัฐธรรมนูญ” ซึ่งประกอบด้วยคณะบุคคลต่างๆ จำนวน 40 คน และในกระบวนการร่างฯ นั้น มีการอภิปรายกันอย่างกว้างขวาง มากกว่าการร่างรัฐธรรมนูญโดยบุคคลคนเดียว (เช่น การร่างรัฐธรรมนูญฉบับชั่วคราว พ.ศ.2475 และรัฐธรรมนูญฉบับ พ.ศ.2490) หรือร่างโดยคณะอนุกรรมการร่างรัฐธรรมนูญจำนวน 7-8 คน (เช่น รัฐธรรมนูญฉบับ 10 ธันวาคม พ.ศ.2475 และฉบับ พ.ศ.2489 เป็นต้น)

ฉะนั้น จึงพบได้ว่าในกระบวนการร่างรัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ.2492 ได้มีการอภิปรายกันถึงหลักการและแนวคิดทางการเมืองต่างๆ อย่างกว้างขวางพอสมควร ในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับรูปแบบของรัฐ ชื่อประเทศ ระบอบการปกครอง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องของการยืนยันว่าจะคงมีการปกครองแบบกษัตริย์ไว้ หรือไม่ รวมทั้งในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับ “พระราชอำนาจ” ในทางการเมืองการปกครองในด้านต่างๆ ฯลฯ อย่างไรก็ตาม กล่าวเฉพาะประเด็นการอภิปรายว่าจะคงมีการปกครองแบบกษัตริย์ไว้ หรือไม่ สภาร่างรัฐธรรมนูญ ได้ใช้เวลาเป็นจำนวนมากที่จะโต้เถียงกันว่า สภาร่างรัฐธรรมนูญมี “อำนาจ” จริงๆ ที่จะพิจารณาเรื่องดังกล่าว หรือไม่ และ

“ควร” ที่จะอภิปรายในประเด็นดังกล่าว หรือไม่ ดังตัวอย่างเช่น คำอภิปรายของนายสุวิทย์ พันธเศรษฐ์ ที่กล่าวว่า

“...ข้าพเจ้าขอคัดค้านว่า สภาไม่ควรที่จะอภิปรายกันให้มากความ คือ ข้าพเจ้าขอยกตัวอย่างให้ประชาชน ได้พิจารณาว่า ระบอบที่มีพระมหากษัตริย์นั้นก็ได้เพียงสอง คือ หนึ่งระบอบแอบโซลูต มอรันา ก็คือ ระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์อย่างที่มีก่อนสมัยการเปลี่ยนแปลงการปกครองเรามีอยู่ กับอีกระบอบหนึ่งก็คือ ลิมิเตด มอรันา ก็คือ พระมหากษัตริย์อยู่ภายใต้รัฐธรรมนูญการปกครอง คือเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาเป็นพระมหากษัตริย์อยู่ภายใต้รัฐธรรมนูญ ในครั้งนั้นเองฝ่ายปฏิวัติก็ได้แสดงออกซึ่งเจตนารมณ์แล้วว่าไม่ปรารถนาที่จะล้มล้างราชบัลลังก์ นี่เป็นการยืนยันแทนประชาชนทั้งชาติ คือหมายความว่า การที่มีการปฏิวัติเป็นแต่เพียงต้องการให้ประเทศไทยเข้าสู่ระบอบประชาธิปไตยเยี่ยงนานาอารยประเทศทั้งหลาย ที่นี้ขอให้รำลึกว่าเราจะอภิปรายกันในเรื่องว่าควรจะมีพระมหากษัตริย์ หรือไม่นั้น ต่างฝ่ายก็จะต้องยกเอาเหตุผลในเรื่องการมีพระมหากษัตริย์ หรือไม่มีพระมหากษัตริย์ก็เป็นธรรมดาอยู่เอง ในการที่จะยกเหตุผลต่างๆ นั้น จะต้องกระทบกระเทือนและละเมิดต่อพระมหากษัตริย์.. สำหรับองค์พระมหากษัตริย์นั้น ถ้าหากว่าจะมีการเปลี่ยนแปลงไปประการใด จะให้มีหรือไม่ให้มีนั้น ไม่ใช่หน้าที่ของสภาหนึ่งสภาใด เป็นหน้าที่ของประชาชนเจ้าของประเทศ... ” (รายงานการประชุมสภาร่างรัฐธรรมนูญ ครั้งที่ 5/2491 วันที่ 21 กรกฎาคม 2491)

ในขณะเดียวกัน สมาชิกสภาร่างรัฐธรรมนูญบางคน เช่น นายโชติ คุ่มพันธ์ เห็นว่า สภาร่างรัฐธรรมนูญควรที่จะอภิปรายกันในประเด็นดังกล่าว ด้วยเหตุผลที่ว่า “.. เมื่อ 2-3 วันนี้อะไรเกิดรัฐประหาร หรือมีชนกลุ่มหนึ่งว่าประเทศไทยควรที่จะปกครองด้วยระบอบมหาชนรัฐ นี่ก็เพราะเหตุไร เราควรพิจารณาว่าระบอบนี้ดีไม่ดีแค่ไหน อ้างกันด้วยเหตุผล ไม่ใช่จับบิประชุมกันว่านี่ไม่ควรพูด พระมหากษัตริย์เช่นเดียวกับศาลพระภูมิ ซึ่งข้าพเจ้าบอกว่าดี และบางคนอาจจะว่าไม่ดี.. เราควรที่จะพิจารณาว่าระบอบพระมหากษัตริย์ดีเพราะเหตุไร และไม่ดีเพราะเหตุไร มหาชนรัฐดีเพราะเหตุไร ไม่ดีเพราะเหตุไรอย่างนี้จะทำความกระจ่างให้แก่ประชาชน... ” (เพ็งอ้าง)

กระนั้นก็ตาม สมาชิกสภาร่างรัฐธรรมนูญ ก็ได้อภิปรายถึงเรื่องขอบเขตอำนาจของสภาร่างรัฐธรรมนูญ และเรื่องทั่วไปในประเด็นว่า “ควร” จะอภิปรายเรื่องดังกล่าว หรือไม่ เป็นเวลานานมาก ครั้นเมื่อจะอภิปรายเรื่องดังกล่าวจริงๆ ปรากฏว่า ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช เป็นผู้นำการอภิปรายที่ตรงประเด็น และกระชับมากที่สุด เขาได้กล่าวสรุปเรื่องเพื่อให้สภายืนยันว่า

พระมหากษัตริย์ กับระบอบรัฐธรรมนูญและประชาธิปไตย ควรที่จะคงอยู่คู่กันตลอดไป ด้วยเหตุผลดังนี้

“...พระมหากษัตริย์มีคุณค่าแก่เมืองไทย คือว่าโดยเหตุที่การปกครองได้เปลี่ยนมา 15 ปี ยังไม่ถึงจิตใจของประชาชน บางทีคำว่าประเทศบางคนยังไม่รู้ ไปรู้เอาว่าเป็นรูปเจ้าคุณพลฯ บางคนรู้สึกว่พระปกเกล้าฯ เป็นประเทศ อะไรเหล่านั้นอยู่ในจิตใจของประชาชน อย่างน้อยมีพระเจ้าแผ่นดินก็ยังดึงดูดจิตใจประชาชน ยังไม่ปล่อยไปไกลหรือตกเหวเลย.. คนธรรมดาไม่รู้สึกว่ชาติคืออะไร ไม่รู้ว่อยู่ที่ไหน จับไม่ติด ถ้าบอกว่าในหลวงใกล้เข้าไปหน่อย อย่างทหารที่ไม่รู้อะไรเหมือนกัน เขาบอกว่าไปรบเพื่อชาติก็ไปรบกับเขา ดายเป็นตาย แต่ชาติคืออะไรก็ไม่รู้ เพราะฉะนั้นการที่จะมีพระมหากษัตริย์เพื่อเป็นเครื่องโน้มน้าวจิตใจให้คนรักชาติดีกว่าเหตุอย่างอื่น..อีกอย่างหนึ่งในระบอบประชาธิปไตย ท่านจะเห็นว่าความจริงแท้หนึ่ง คือการเปลี่ยนรัฐบาลออกๆ เข้าๆ วันยังค่ำ แต่เราก็ต้องการทุกสิ่งทุกอย่างที่แน่นอนมั่นคง สิ่งนั้นคือกษัตริย์เป็นประมุข ท่านทรงประมุขภายใต้รัฐธรรมนูญ ไม่มีการเปลี่ยนแปลง อย่างนี้ดีในทางจิตใจ คืออย่างน้อยยังมีพระมหากษัตริย์ที่เป็นประมุขของชาติ เป็นที่มั่นคง ไม่มีการเปลี่ยนแปลงอะไรออกไปอีก อย่างแบบมหาชนรัฐ 4 ปี เปลี่ยนกันที เปลี่ยนกันทีก็เกิดพวก...” (เพ็งอ้ง)

การอภิปรายสรุปประเด็นของ ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช มีผลสำคัญทำให้สมาชิกสภาร่างรัฐธรรมนูญฯ ทุกคนยืนยันอย่างเป็นทางการว่าประเทศไทยควรมีระบอบการปกครองที่มีพระมหากษัตริย์อยู่ภายใต้รัฐธรรมนูญ โดยไม่มีการเปลี่ยนแปลงแก้ไขหลักการไปเป็นอย่างอื่น

ในประเด็นถัดมาคือการอภิปรายเรื่อง “พระราชอำนาจ” โดยเริ่มจากการพิจารณาในหัวเรื่อง “พระมหากษัตริย์ทรงใช้อำนาจนิตินบัญญัติทางรัฐสภา” ซึ่งพระยาอรรถการีย์นิพนธ์ มีความเห็นว่า ควรที่จะเพิ่มอำนาจให้แก่องค์พระมหากษัตริย์มากกว่าที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน เพราะว่ในประเทศสหรัฐอเมริกา เขาได้ให้อำนาจแก่ประธานาธิบดีมากกว่าพระมหากษัตริย์เสียอีก

ผู้อภิปรายเรื่องนี้บางคน เช่น นายโชติ คุ้มพันธ์ ได้เสนอว่า ถ้าพระมหากษัตริย์จะทรงใช้อำนาจ “วิโต้” กฎหมายใดๆ เป็นการสมควรที่จะมีการยุบสภา หรือควรจะมีกลไกบังคับให้รัฐบาลลาออกจากตำแหน่งไปพร้อมๆ กันด้วย ซึ่งสมาชิกหลายๆ คนเห็นด้วย แต่ ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช มีความเห็นคัดค้านในเรื่องดังกล่าว เขากล่าวว่

“...เราต้องใคร่ครวญให้ตระหนัก ข้าพเจ้าเห็นว่าพระมหากษัตริย์อยู่ภายใต้รัฐธรรมนูญ จะยั่งยืน เป็นที่เคารพสักการะก็ต่อเมื่อพระมหากษัตริย์ทรงแต่พระคุณ ไม่ใช่พระเดชปกเกล้าฯ ไม่ใช่ปกครอง ถ้าเมื่อไรพระมหากษัตริย์ทรงปกครอง เมื่อนั้นความไม่พอใจก็

ย่อมจะเกิดขึ้น.. ถ้าเมื่อไร พระมหากษัตริย์ทรงไว้ได้ให้ยุบสภาแล้วเป็นเกิดเรื่องแน่ จะเป็นการยุ่งกันใหญ่..” (เพ็งอ้าง)

อย่างไรก็ตาม การอภิปรายเรื่อง “พระราชอำนาจ” ทางด้านการนิติบัญญัติ ทางด้านการบริหาร และทางด้านการศาลได้ดำเนินไปในมิติต่างๆ อย่างกว้างขวาง ในท้ายที่สุด สมาชิกสภาร่างรัฐธรรมนูญ ได้มีการแปรญัตติเสนอให้มีการสร้างวลีทางการเมืองขึ้นใหม่สรุปได้เป็น 3 ทางดังที่ผู้แทนของคณะกรรมการการแปรญัตติ คือหลวงประกอบนิติสารได้กล่าวสรุปไว้ว่า

ได้มีผู้เสนอว่า ควรจะมีการเขียนไว้เป็นประโยคทางการเมืองที่มีความชัดเจนขึ้นว่า “ประเทศไทยมีการปกครองระบอบประชาธิปไตย ที่มีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข” ซึ่งหลวงประกอบนิติสารกล่าวว่า “เป็นบทบัญญัติใหม่ที่ไม่อยู่ในรัฐธรรมนูญฉบับใดเลย” (การประชุมสภาร่างรัฐธรรมนูญ ครั้งที่ 39/2491 วันที่ 2 พฤศจิกายน 2491)

ประโยคที่เป็นวลีดังกล่าวเสนอเป็นคนแรกโดยสมาชิกสภาร่างรัฐธรรมนูญคือ นายเกษม บุญศรี ซึ่งหลวงประกอบนิติสารกล่าวสรุปว่ามีความไพเราะเหมาะสม เพราะแปลแล้วได้ท่วงทำนองที่ดีว่า “ระบอบประชาธิปไตยเป็นผู้ปกครองประเทศไทย หรือในอีกนัยหนึ่งประเทศไทยปกครองโดยระบอบประชาธิปไตย โดยมีได้รับเอาระบอบประชาธิปไตยเข้ามา (จากต่างประเทศและนำมาเป็นระบอบการปกครองของตนเองทั้งรูป - ผู้วิจัย)”

ได้มีการเสนอโดยนายจง ใจภักดิ์ ว่าควรจะใช้เป็นวลีว่า “มีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข ชัณริรันตร์จะเปลี่ยนแปลงเป็นอย่างอื่นมิได้” ซึ่งหลวงประกอบนิติสารมีความเห็นว่า ได้มีการเขียนเป็นหลักประกันเรื่องพระราชอำนาจและสถานภาพของพระมหากษัตริย์ไว้ในร่างรัฐธรรมนูญฉบับดังกล่าว “อย่างมากมายเหลือเกิน” อยู่แล้ว ฉะนั้นการที่จะเขียนอย่างนั้นไว้โดยวลีดังกล่าวอีกก็ดูจะไม่มีประโยชน์อะไรมากนัก

ได้มีการเสนอโดยนายเทพ โชติสุขิต ให้ใช้คำว่า “และ” แทน คือเขียนเป็น ประเทศไทยมีการปกครองระบอบประชาธิปไตย และมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข

เรื่องดังกล่าวนี้ หลวงประกอบนิติสารในฐานะผู้แทนคณะกรรมการการแปรญัตติ กล่าวสรุปความเห็นของคณะกรรมการไว้ อย่างน่าสนใจดังต่อไปนี้

“กรรมการเห็นว่าถ้าเอาคำว่า และ ใส่ลงไป เป็นการเสียความหมายและเจตนารมณ์ .. (คือทำให้) พระมหากษัตริย์กับประชาธิปไตยไม่เกี่ยวโยงกัน กรรมการเห็นว่าเป็นเช่นนั้น จริงอยู่ท่านอาจจะติว่ามีกริยาอยู่ 2 กริยา แต่ไม่มีคำต่อประโยค โดยหลักไวยากรณ์ก็จะเป็นอย่างที่ท่านว่า แล้วอย่างที่กรรมการว่าเมื่อก็เห็นว่า คือคำว่า และ กรรมการเถียงกันตั้งชั่วโมงแล้วเห็นว่า เดิมแล้วจะเสียความหมายทั้งหมด ไม่เอาคำ

ว่าพระมหากษัตริย์มาเกี่ยวโยงกับประชาธิปไตย (รายงานการประชุมสภาร่างรัฐธรรมนูญครั้งที่ 39/2491 วันที่ 2 พฤศจิกายน 2491)

พิเคราะห์ตาม รายงานการประชุมสภาร่างรัฐธรรมนูญ พ.ศ.2492 แล้วจะเห็นได้ว่า ประโยคทางการเมืองที่ประกาศว่า “ประเทศไทยปกครองในระบอบประชาธิปไตยโดยมี หรือที่มี พระมหากษัตริย์เป็นประมุข” เป็นประโยคซึ่งสร้างขึ้นใหม่ที่เกิดขึ้นพร้อมกับการร่างรัฐธรรมนูญ พ.ศ.2492 ซึ่งผู้ร่างคำดังกล่าว และคณะกรรมการการแปรรูปคดี มีความความตระหนักเป็นอย่างดี ว่าเป็นเรื่องใหม่ และเป็นบทใหม่ที่ไม่อยู่ในรัฐธรรมนูญฉบับใดๆ มาก่อน

การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวนี้ นับได้ว่ามีความสำคัญอย่างยิ่งหากจะเปรียบเทียบกับความคิดและภาษาทางการเมืองที่เป็นมาในแบบเดิมๆ คือเมื่อ 20 ปีก่อนหน้านี้ คำว่า “ประชาธิปไตย” มีความหมายว่า เป็นระบอบการปกครองที่อยู่ตรงข้ามกับระบอบกษัตริย์ คือเป็นการปกครองที่ประมุขของรัฐเป็นสามัญชน เรียกกันว่าระบอบรีพับลิค (Republic) (เอกสารสำคัญเช่นนี้ ต้องดู ปทานุกรมสำหรับนักเรียน ของกระทรวงธรรมการ ฉบับพิมพ์ปี พ.ศ.2470 ดูหน้า 428 ฉบับพิมพ์ปี พ.ศ.2472 ดูหน้า 425) และความหมายดังกล่าวได้แปรเปลี่ยนกลับกลายมาเป็น ระบอบประชาธิปไตย กับพระมหากษัตริย์ มีความเชื่อมโยงกันได้อย่างแนบแน่นและใกล้ชิด ในทำนองที่ว่าเป็นการปกครองของไทยเอง มากกว่าจะนำเข้ามาจากต่างประเทศ อีกทั้งจะเชื่อมด้วยคำว่า “และ” ก็ไม่สามารถกระทำได้ คือไม่เป็นที่ยอมรับกันได้ และไม่เข้าใจกันได้อีกด้วย

ในกระบวนการนี้ เป็นที่เข้าใจได้ว่า คำว่า “ประชาธิปไตย” ซึ่งในสมัยหนึ่งเป็นชื่อหนังสือพิมพ์การเมืองฉบับหนึ่งอยู่ด้วย (ในช่วงปี พ.ศ.2476) ซึ่งในช่วงสมัยนั้นคงจะมีความหมายที่ไม่ค่อยดีนัก เพราะเป็นหนังสือพิมพ์ที่มีจุดยืนต่อต้านคณะเจ้านาย แต่ครั้งมาถึงช่วงปี พ.ศ.2490-2491 คำว่า “ประชาธิปไตย” ได้ถูกรื้อฟื้นขึ้นใหม่ และได้กลายเป็นชื่อของหนังสือพิมพ์การเมืองฉบับหนึ่งในอีกวาระหนึ่ง ปรากฏว่า หนังสือพิมพ์ประชาธิปไตยได้กลายมาเป็นหนังสือพิมพ์การเมืองที่มุ่งโจมตีผู้นำคณะราษฎรว่ามีความคิดไปในทางมหาชนรัฐ และข้อสำคัญคือ สนับสนุนการรัฐประหาร พ.ศ.2490 ว่าเป็นการกระทำที่มีความชอบธรรมทางการเมืองในทุกประการ

อย่างไรก็ดี เป็นที่น่าสังเกตว่า ราวจนถึงปี พ.ศ.2489 ฝ่ายผู้นำคณะราษฎร ก็ยังไม่ได้นิยมใช้คำว่า “ประชาธิปไตย” อย่างแพร่หลาย ดังเช่น ในปี พ.ศ.2489 เมื่อเปิดให้มีการจัดตั้งพรรคการเมือง ฝ่ายผู้นำคณะราษฎรในสายที่ยังครองอำนาจรัฐบาลอยู่ (คือกลุ่มของนายปรีดี พนมยงค์ และนายถวัลย์ ชำรงนาวาสวัสดิ์) ได้สนับสนุนให้จัดตั้งพรรคการเมืองขึ้น ชื่อ พรรคแนวรัฐธรรมนูญ ซึ่งนำบ่งบอกนัยยะว่า “รัฐธรรมนูญ” และการปกครองในระบอบรัฐธรรมนูญนั้น มีความสำคัญ ในขณะที่กลุ่มผู้นำสายข้าราชการเก่า คณะเจ้านาย ร่วมกับสมาชิกคณะราษฎรบางคนที่มีความเห็นแตกออกมากจากกลุ่มแกนนำของคณะราษฎร (เช่น นายควง อภัยวงศ์ และนายชลิต กุลกำมัทร เป็นต้น) ได้จัดตั้งพรรค “ประชาธิปไตย” ขึ้น โดยชูประเด็น

“ประชาธิปไตย” ขึ้นมาประชันขันแข่ง กับความคิดรัฐธรรมนูญ และความคิดประชาธิปไตยสมบูรณ์ (ซึ่งคำประชาธิปไตยสมบูรณ์ เป็นภาษาการเมืองเฉพาะของนายปรีดี พนมยงค์)

การเปลี่ยนแปลงตุลาอำนาจทางการเมืองในระหว่างปี พ.ศ.2489-2490 ต่อเนื่องมาจนถึงปี พ.ศ.2491-2492 จึงนับว่ามีความสำคัญต่อการเปลี่ยนแปลงของภาษาการเมืองไทย ซึ่งต่อมาภาษาการเมืองไทยชุดหนึ่งจะได้กลายมาเป็นภาษาของทางราชการไทยสมัยใหม่ ประเด็นของเรื่องนี้ในช่วงของความผกผัน ปรากฏว่าพรรคการเมืองหนึ่งคือ แนวรัฐธรรมนูญ ยึดถือหลักรัฐธรรมนูญเป็นใหญ่ ฉะนั้น จึงมุ่งหมายจะทำให้รัฐธรรมนูญเป็น “ประชาธิปไตยสมบูรณ์” คือจัดให้มีการเลือกตั้งทั้งในส่วนของผู้แทนราษฎร และพฤฒิสภา นอกจากนี้ พวกแนวรัฐธรรมนูญยังเป็นพันธมิตรทางการเมืองกับพวก “พรรคสหชีพ” ซึ่งมีความคิดที่ยึดหลักการดำเนินการทางเศรษฐกิจโดยรัฐ คล้ายๆ กับพวกสังคมนิยม และเป็นพวกที่มีความสัมพันธ์กับขบวนการกู้ชาติในอินโดจีน ซึ่งเป็นประเด็นที่ไม่ได้อยู่ในความคิดของพวกข้าราชการเก่า และกลุ่มเจ้านายมาก่อน

ทางตรงกันข้าม คือทางด้านของพรรคประชาธิปไตยก็มีความสัมพันธ์อันดีกับพรรคก้าวหน้า และพรรคประชาชน โดยมุ่งสนับสนุนและเสริมสร้างการปกครองระบอบประชาธิปไตยตามมติมหาชน ในการนี้ เป็นที่สันนิษฐานว่า แนวความคิดและความหมายของคำว่า “ประชาธิปไตย” ในสังคมไทยสมัยนั้นมีหลายความหมาย เช่น ประชาธิปไตยในความหมายของรีพับลิคในปทานุกรมนักเรียนรุ่นเก่าก็ยังคงมีอยู่ นอกจากนี้ ยังมีประชาธิปไตยสมบูรณ์ ตามแนวคิดของปรีดี พนมยงค์ และมีประชาธิปไตยตามมติมหาชนในทัศนะและตามแนวทางของจอมพล ป.พิบูลสงคราม (พ.ศ.2481-2487) ซึ่งแนวคิดในประการหลังดำรงอยู่คู่กับยุคสมัยที่กลุ่มเจ้านาย และอนุรักษนิยมมีประสบการณ์ที่เลวร้ายอย่างมาก เพราะบ้างถูกจับกุมคุมขัง บ้างถูกบังคับให้เดินทางไปต่างประเทศ ฉะนั้น จึงเป็นระบอบประชาธิปไตยตามมติมหาชนที่ไม่ควรเอาแบบอย่าง เพราะว่าศูนย์กลางของระบอบดังกล่าวคือ ท่านผู้นำ (เรียกกันว่าสมัยเชิ้อผู้นำชาติพ้นภัยบ้าง สมัยมาลानาไทยบ้าง ฯลฯ) ซึ่งมีความทะเยอทะยานในอำนาจ และใช้อำนาจนั้นเพื่อประโยชน์ของตนเองเป็นหลัก อีกทั้งมุ่งทำให้พระมหากษัตริย์เป็นสัญลักษณ์ของประเทศ โดยไม่ให้มีหน้าที่การงานอันใดอย่างแท้จริง (เรื่องนี้ ขอให้ดู Kobkua, 1996)

ในการวิเคราะห์ของกอบแก้ว สุวรรณทัต-เพียร (Kobkua, 1996) แนวคิดและความหมายของคำว่า Constitutional Monarchy ในการเมืองการปกครองไทยในระหว่างปี พ.ศ.2475 จนถึง พ.ศ.2501 มีอยู่ด้วยกัน 2 แบบ แบบหนึ่งคือ พระมหากษัตริย์ทรงเป็น “สัญลักษณ์” ทางการเมืองเพียงประการเดียว กับในอีกแบบหนึ่ง นอกจากจะทรงเป็นองค์พระประมุขแล้ว พระองค์ยังทรงมีพระราชกรณียกิจอย่างกว้างขวาง และเป็นการสมควรอย่างยิ่งที่จะมีพระราชกรณียกิจเพื่อประโยชน์สุขของพสกนิกรและอาณาประชาราษฎร์ แนวความคิดและความคาดหวังทางการเมืองดังกล่าว กอบแก้ว สุวรรณทัต-เพียร ได้กล่าวไว้ว่ามีใช่เป็นหลักการที่อยู่ลอยๆ หากแต่ดำรงอยู่ในการปฏิบัติทางการเมืองของผู้ว่าการเมืองไทยอีกด้วย

รัฐธรรมนูญปี พ.ศ.2492 ซึ่งเป็นฉบับที่มีแนวความคิดที่ว่าด้วย “ระบอบประชาธิปไตยที่มีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข” ปรากฏขึ้นเป็นครั้งแรก เห็นได้ชัดว่ามีกลไกและเครื่องมือทางการเมืองต่างๆ ที่ฝ่ายอนุรักษนิยมต้องการรักษาอำนาจของตนไว้ โดยมีบทบัญญัติสำคัญคือการห้ามข้าราชการประจำดำรงตำแหน่งทางการเมือง เช่น ห้ามไม่ให้ผู้บัญชาการกองทัพบกเป็นรัฐมนตรี การยกฐานะให้สถาบันพระมหากษัตริย์ ทรงมีสถานะพิเศษในทางการเมืองและการบริหาร ตัวอย่างเช่น ให้พระองค์ทรงดำรงตำแหน่งจอมทัพไทย อีกทั้งทรงมีพระราชอำนาจในการแต่งตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรได้ตามพระราชอัธยาศัย จำนวน 9 คน ซึ่งการรื้อฟื้นองค์มนตรีสภาขึ้นมาใหม่ภายหลังจากที่ได้ยกเลิกไปก่อนหน้านี้แล้ว (กล่าวคือ ภายหลังจากเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ.2475 ได้มีการยกเลิกองคมนตรีสภาไปโดยสิ้นเชิง) น่าจะพอจะแสดงให้เห็นว่า สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร พ.ศ.2492 คือข้าราชการและขุนนางเก่า รวมทั้งคณะเจ้านายในสมัยรัชกาลที่ 7 มีแนวความคิดและความตั้งใจที่จะรื้อฟื้นพระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์ โดยให้พระองค์ทรงดำรงพระราชฐานันดรอย่างสมพระเกียรติ คือ มีสภาที่ปรึกษาเป็นการส่วนพระองค์ อีกทั้งให้พระองค์ทรงมีพระราชอำนาจ และมีพระราชกรณียกิจต่างๆ พอสมควร มิใช่ให้พระองค์ทรงเป็นสัญลักษณ์ของประเทศเพียงประการเดียว

มีพิกกล่าวถึงกลไกและกระบวนการตามรัฐธรรมนูญ พ.ศ.2492 ที่ให้พระมหากษัตริย์ทรงพิจารณาและแต่งตั้งสมาชิกวุฒิสภาจำนวน 100 คน พระราชอำนาจในการพระราชทานอภัยโทษ และพระราชอำนาจที่จะทรงแต่งตั้งข้าราชการและนายทหารระดับสูง ซึ่งได้หวนคืนกลับมาเป็นส่วนหนึ่งของพระราชอำนาจและพระเกียรติยศ

ควรกล่าวด้วยว่า ในสภาพแวดล้อมของการร่างรัฐธรรมนูญฉบับ พ.ศ.2492 ซึ่งหากจะวิเคราะห์ในทางหนึ่งดูเหมือนว่าจะเป็นการถูกบีบคั้นโดยอำนาจของฝ่ายคณะรัฐประหาร พ.ศ.2490 แต่ในอีกด้านหนึ่ง ในช่วงเวลานั้น ได้ปรากฏบรรยากาศของการปล้มปิตุของพสกนิกรไทย เนื่องด้วย พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมขุนชัยนาทนเรนทร ประธานผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ รวมทั้งฝ่ายนายกรัฐมนตรีในสมัยนั้น คือนายควง อภัยวงศ์ ได้ทำหนังสืออัญเชิญพระบรมอัฐิพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 7 กลับประเทศไทย อย่างไรก็ดี พระบรมอัฐิได้มาถึงประเทศไทยเมื่อวันที่ 31 สิงหาคม พ.ศ.2491 ซึ่งเป็นช่วงสมัยที่ประเทศไทยได้เปลี่ยนตัวนายกรัฐมนตรีจากนายควง อภัยวงศ์มาเป็นจอมพล ป.พิบูลสงครามเรียบร้อยแล้ว

รัฐบาลจอม ป.พิบูลสงครามในสมัยนี้ (พ.ศ.2491-2500) ได้มีผู้วิเคราะห์ไว้แล้วในหลายที่ว่ามีความแตกต่างจากรัฐบาลจอมพล ป.พิบูลสงครามสมัยแรก (พ.ศ.2481-2487) เป็นอย่างมากโดยเฉพาะอย่างยิ่ง การมีพันธมิตรทางการเมืองเป็นกลุ่มคณะรัฐประหาร พ.ศ.2490 ร่วมด้วยขุนนางเก่า รวมทั้งบรรดาขุนนางเก่าที่มีความคิดแบบอนุรักษนิยม ฉะนั้น คณะรัฐมนตรีจึงได้มีมติให้ดำเนินการถวายพระเกียรติแด่รัชกาลที่ 7 โดยอัญเชิญพระบรมอัฐิเข้าไปประดิษฐานในพระบรมมหาราชวังตามแบบแผนของพระราชประเพณี และมีงานพระราชกุศลทักษิณานุปทานบนพระที่นั่งจักรีมหาปราสาทในระหว่างวันที่ 25-26 พฤษภาคม พ.ศ.2492 อีกด้วย

คำอธิบายของปัญญาชนคนสำคัญบางคนเกี่ยวกับพระมหากษัตริย์กับระบอบประชาธิปไตย

ถึงแม้จะคำว่า “การปกครองระบอบประชาธิปไตยที่มีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข” จะถือกำเนิดขึ้นในปี พ.ศ.2491 และมีสถานะเป็น “ภาษาทางการ” นับตั้งแต่ปี พ.ศ.2492 เป็นต้นมา แต่สถานการณ์ทางการเมืองการปกครองของไทยนับจากช่วงเวลานั้น จนถึงปี พ.ศ.2516 ช่วงสมัยหนึ่ง และนับจากช่วงปี พ.ศ.2516 เป็นต้นมาตราบจนถึงปัจจุบัน อีกช่วงสมัยหนึ่ง นับได้ว่ามีความผันผวนอยู่เสมอๆ รวมทั้งมีความไร้เสถียรภาพทางการเมืองเกิดขึ้นเป็นระยะๆ

กล่าวคือ ในช่วงสมัยแรกระหว่างปี พ.ศ.2492-2516 ได้มีการรัฐประหาร และการก่อการกบฏของชนชั้นนำ เฉพาะอย่างยิ่งโดยคณะนายทหารในเขตเมืองหลวง รวม 7 ครั้ง ได้แก่ (1) กบฏวังหลวงเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ.2492 (2) กบฏแมนฮัตตัน วันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ.2494 (3) การรัฐประหารเจี๊ยะ เมื่อวันที่ 29 พฤศจิกายน พ.ศ.2494 ซึ่งมีผลสำคัญคือการยกเลิกรัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ.2492 (4) กบฏสันติภาพ พ.ศ.2495 ซึ่งมีการจับกุมผู้นำทางการเมืองหลายระลอกและหลายกลุ่ม โดยที่ส่วนใหญ่เป็นพลเรือน (5) การรัฐประหารวันที่ 16 กันยายน พ.ศ.2500 (6) การรัฐประหารวันที่ 20 ตุลาคม พ.ศ.2501 ซึ่งมีชื่อเรียกเป็นการเฉพาะว่าเป็นการปฏิวัติ และ (7) การรัฐประหารวันที่ 17 พฤศจิกายน พ.ศ.2514

ความผันผวนทางการเมืองในช่วงสมัยแรกนี้ ในทางหนึ่งส่งผลให้มีการเปลี่ยนแปลงของกฎหมายรัฐธรรมนูญเป็นระยะ กล่าวคือ ในห้วงสมัยนี้ ประเทศไทยมีกฎหมายรัฐธรรมนูญรวม 5 ฉบับ ดังต่อไปนี้ (1) รัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ.2492 (2) รัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ.2495 ซึ่งนำเอาหลักการของกฎหมายรัฐธรรมนูญฉบับเดือนธันวาคม พ.ศ.2475 มาปรับปรุง เพิ่มเติม และประกาศใช้ใหม่ (3) รัฐธรรมนูญการปกครองแผ่นดิน พ.ศ.2502 (5) รัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ.2511 และ (6) รัฐธรรมนูญการปกครองแผ่นดิน ฉบับปี พ.ศ.2515 อย่างไรก็ตามที่กล่าวมาข้างต้น ไม่นับรวมประกาศคณะปฏิวัติในช่วงปี พ.ศ.2501-2502 และในช่วง พ.ศ.2514-2515 ซึ่งประกาศคณะปฏิวัตินี้หลายฉบับมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการจัดความสัมพันธ์ของโครงสร้างทางการเมืองการปกครอง อีกทั้งได้มีการรับรองโดยศาลยุติธรรมและคณะตุลาการให้ “ประกาศคณะปฏิวัติ” มีสถานะความชอบธรรมเทียบได้กับ “กฎหมายบริหารประเทศ” ในทุกประการ

ในช่วงสมัยที่สอง คือ นับตั้งแต่ปี พ.ศ.2516 จนถึงปัจจุบัน ปรากฏว่าได้มีการก่อการปฏิวัติ การรัฐประหาร และการกบฏขึ้นอีกหลายครั้งเช่นกัน ได้แก่ (1) เหตุการณ์วันที่ 14 ตุลาคม 2516 ซึ่งนักวิชาการบางคน เช่น เสน่ห์ จามริกเรียกว่า “การปฏิวัติเดือนตุลาฯ” (2) การรัฐประหารวันที่ 6 ตุลาคม พ.ศ.2519 ซึ่งมีชื่อเฉพาะเรียกว่า “การปฏิรูป” (3) การกบฏวันที่ 26 มีนาคม พ.ศ.2520 (4) การรัฐประหารวันที่ 20 ตุลาคม พ.ศ.2520 (5) การกบฏวันที่ 1 เมษายน พ.ศ.2524 (6) การกบฏวันที่ 9 กันยายน พ.ศ.2528 (7) การรัฐประหารวันที่ 23

กุมภาพันธ์ พ.ศ.2534 และ (8) เหตุการณ์ทางการเมืองวันที่ 17-20 พฤษภาคม พ.ศ.2535 ซึ่งส่งผลให้นายกรัฐมนตรี พลเอกสุจินดา คราประยูร ลาออกจากตำแหน่งเมื่อวันที่ 24 พฤษภาคม พ.ศ.2535 ซึ่งเหตุการณ์หลังนี้ นักวิชาการบางคน เช่น เอนก เหล่าธรรมทัศน์ เรียกว่าเป็นปรากฏการณ์ “มือบมือถือ” หรือ “การปฏิวัติ” ของชนชั้นกลาง

ในช่วงสมัยที่สอง (นับตั้งแต่ปี พ.ศ.2516 เป็นต้นมาจนถึงปัจจุบัน) อีกเช่นกัน ได้มีการเปลี่ยนแปลงของกฎหมายรัฐธรรมนูญของไทยเป็นระยะๆ รวมทั้งสิ้น 7 ฉบับ ได้แก่ (1) รัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ.2517 (2) รัฐธรรมนูญการปกครองฉบับปี พ.ศ.2519 (3) รัฐธรรมนูญการปกครองฉบับปี พ.ศ.2520 (4) รัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ.2521 (5) รัฐธรรมนูญการปกครองฉบับเดือนมีนาคม พ.ศ.2534 (6) รัฐธรรมนูญฉบับเดือนธันวาคม พ.ศ.2534 และ (7) รัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ.2540 โดยที่กล่าวมาข้างต้น ไม่นับรวมประกาศของคณะปฏิวัติในช่วงปี พ.ศ.2519 และในช่วงปี พ.ศ.2534 ซึ่งหลายฉบับมีความสำคัญเทียบเคียงได้กับกฎหมายสูงสุดในการปกครองประเทศ

จากที่กล่าวมาข้างต้น จะเห็นได้ว่านับตั้งแต่ที่แนวคิดการปกครองระบอบประชาธิปไตยที่มีพระมหากษัตริย์เป็นประมุขได้รับการสถาปนาขึ้นเป็น “หลักการ” และมีสถานะเป็น “ภาษาทางการ” ของการปกครองประเทศไทยนับตั้งแต่ปี พ.ศ.2492 เป็นต้นมา แนวคิดและหลักการดังกล่าวแม้ว่าจะมีความต่อเนื่องในทางแนวคิด และในทางหลักการสูงสุด (ผู้วิจัยยังไม่พบงานเขียนใดๆ ที่ท้าทายถึงขั้นปฏิเสธหลักการและแนวคิดดังกล่าว ทั้งนี้ ยกเว้นงานเขียนที่เป็นเอกสารของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยในอดีต) แต่ในทางปฏิบัติและในทางกลไกทางการเมืองแล้ว พบได้ว่า มิได้มีลักษณะเป็นสถาบันที่มีความมั่นคงมากนัก เนื่องด้วยมีเหตุการณ์ของการใช้อำนาจทางการเมืองชนิดต่างๆ ต่อสู้กันอย่างไม่มียุทธการรวม 14 ครั้ง และมีการเปลี่ยนกฎหมายรัฐธรรมนูญไปแล้วรวม 13 ฉบับ นับรวมทั้งฉบับปัจจุบัน ซึ่งประกาศใช้เมื่อวันที่ 11 ตุลาคม พ.ศ.2540 ในอีกส่วนหนึ่งด้วย

สำหรับสาเหตุสำคัญๆ ที่การเมืองการปกครองไทยมีความผันผวนและไม่มีเสถียรภาพดังกล่าวข้างต้น ได้มีผู้วิเคราะห์ไว้โดยการศึกษาในที่อื่นๆ ว่า มีเหตุปัจจัยมาจากการที่ชนชั้นนำของไทยทำการต่อสู้และแย่งชิงอำนาจกันเองอย่างไม่ลดละ และยังไม่ได้ตัดสินใจที่จะมีกฎกติการ่วมกัน (เสนห์, 2529) บางคนวิเคราะห์ว่าเป็นปัจจัยที่ต่อเนื่องมาจากการที่ระบบอำมาตยาธิปไตย (Bureaucratic Polity) ที่ยังคงมีความเข้มแข็ง โดยการเมืองเป็นเรื่องของการต่อสู้กันเองในระหว่างคณะและกลุ่มอำนาจต่างๆ ภายในระบอบราชการ ซึ่งต้องการกดทับและกีดกันผู้นำจากส่วนอื่นๆ เช่น ผู้นำท้องถิ่น และผู้นำจากภาคธุรกิจ เป็นต้น

อย่างไรก็ตาม ผลของความผันผวนทางการเมืองดังกล่าวนั้น นอกจากจะกระทบโดยตรงต่อพัฒนาการของระบอบประชาธิปไตยของไทยโดยรวม กล่าวคือ ทำให้ระบอบประชาธิปไตยของไทยมีความไม่ต่อเนื่อง และอาจจะอยู่ในขั้นของการหมุนเวียนเป็นวัฏจักร ซึ่งเรียกกันอย่างกว้างขวางว่าเป็น “วัฏจักรของความชั่วร้าย” (Vicious Cycle) แล้ว ยังมีผลกระทบต่อความมั่นคงของสถาบันพระมหากษัตริย์ของไทยโดยตรง ทั้งนี้ เนื่องมาจากผู้นำทหารของ